

Fra almisse til rettighed

- en vej til flere muligheder?

Evaluering af rettighedsbaseret udviklingsarbejde

Foto: Nkhotakota og Salima i Malawi af Line Buchholt

Speciale udarbejdet af Line Buchholt

Aalborg Universitet, Politik & Administration, januar 2007

Forord

”Ikke alt, der tæller, kan tælles. Og ikke alt, der kan tælles, tæller”

Albert Einstein

Dette speciale er udarbejdet som afslutning på cand.scient.adm.-uddannelsen på Aalborg Universitet i perioden juni 2006 til januar 2007 og udspringer af interessen for *udviklingsbistand* kombineret med interessen for *evalueringsmetoder*. *Rettighedsbaserede tilgange til udvikling* er en ny populær strategi inden for internationalt udviklingsarbejde. Nysgerrighed over hvordan rettighedsbaserede tilgange til udvikling kan bidrage til international udvikling, fænomenets aktualitet samt lysten til at foretage en konkret evaluering med udgangspunkt i de berørte menneskers oplevelser er afsæt for specialet.

Undertegnede er ansvarlig for specialets indhold. Jeg er dog flere gode personer tak skyldig for deres bidrag undervejs i læringsprocessen med udarbejdelsen. Specialet er blevet til ved hjælp af en række interview med personer fra Chia og Lozi. Deres velvilje til at medvirke er uvurderlig.

Der er ligeledes flere medarbejdere og tilknyttede til udviklingsorganisationerne, Folkekirkens Nødhjælp (FKN) og Society for Women and Aids in Malawi (SWAM), som har ydet stor hjælp. Lennart Skov-Hansen, Regional Repræsentant for FKN i Malawi har udvist stor gæstfrihed og velvilje overfor mit projekt. Carol Rask, FKNs Rettighedsrådgiver, Hans-Otto Sano, Seniorforsker ved Institut for menneskerettigheder, Desmond Kaunda, Director of Human Rights Ressource Center in Malawi og Lugede Chilombo, FKNs HIV/AIDS Programansvarlig i Malawi takkes for at inspirere og lade sig interviewe. Desuden har Gevelet Mzembe, SWAM Country Coordinator og Samuel Gondwe, SWAM Project Officer tilført væsentlig viden. Familie og venner takkes ligeledes for god og kærlig støtte.

I det hele taget fortjener de to udviklingsorganisationer stor ros for imødekommenhed og åbenhed overfor de løbende forespørgsler. Endelig skal vejleder Flemming Larsen have tak for god og konstruktiv vejledning.

God læselyst!

Line Buchholt

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Fra almisse til rettighed

- En vej til flere muligheder?

Evaluering af rettighedsbaseret udviklingsarbejde

SPECIALE CAND.SCIENT.ADM.

POLITIK & ADMINISTRATION

AALBORG UNIVERSITET

JANUAR 2007

VEJLEDER: Flemming Larsen

Censor: Henrik A. Nielsen

Forkortelser

ARV	Antiretroviral
CBO	Community Based Organisation
DAC	Development Assistance Committees
FN	Forenede Nationer
FKN	Folkekirkens Nødhjælp
NGO	Non-governmental Organisation
SWAM	Society for Women and AIDS in Malawi
VCT	Voluntary Counselling and testing

Abstract

Research on international development work has recognized to lack methods of effectively evaluating which effort does and which efforts does not work and why. It has been suggested that theory based evaluation might contribute in bridging the gap.

The topic of this dissertation is 'rights based approaches to development'. Research on the subject is being done through a theory based evaluation of 'rights-based approaches to development'. The context of analysis is a development project being implemented by Dan Church Aid and Society for Women and Aids in Malawi. The project's overall aim being; 'Developing the Capacity of Local Communities in Chia and Lozi Area of Nkhotakota district to reduce the Susceptibility and Vulnerability of Young Women and Girls to HIV and AIDS from a Rights Perspective'.

Malawi and the areas of Chia and Lozi are unique cases in the sense they have unique development challenges. The project in Chia and Lozi illustrates a case which is used as a point of departure for an analysis of the extent to which the rights-based approach contributes to international development work. There is no unified definition of the rights based approach and the example of the two development organisations utilization of the rights based approach makes way for analysing the phenomenon 'rights based approaches'.

The focal points of analysis in the dissertation are firstly, the reconstruction of program theory in which the aim is to outline the various causal links and outcomes believed to emerge by implementing the rights-based to development. Secondly, the aim is to analyse the validity of the program theory. Is it so that the causal links in the program theory and model assumptions are valid? Or does the model turn out to be based on erroneous beliefs, incorrect assumptions about the nature of development work at ground level?

These questions are being answered through a reality test of the reconstructed program theory, which is a crucial part the evaluation model, and therefore giving direction for the evaluation. As a background for the analyses qualitative interviews has taken place and a large number of the involved rights-holders have been asked about their experiences with the project so far. Main assumed mechanisms are being tested through evaluation, which make way for reviewed program theory and reflections on rights-based approaches contributions to international development work.

1	INDLEDNING	8
2	PROBLEMFORMULERING	10
2.1	SPECIALETS EMNE.....	10
2.1.1	<i>Baggrund for udviklingssamarbejde med afsæt i rettighedsbaserede tilgange.....</i>	<i>11</i>
2.1.2	<i>Hensigt med rettighedsbaseret udviklingsarbejde .....</i>	<i>13</i>
2.2	PROBLEMSTILLING.....	15
2.2.1	<i>Kontekst og indsatsens sigte.....</i>	<i>17</i>
2.3	VURDERING AF RETTIGHEDSBASERET ARBEJDE	18
2.3.1	<i>Evaluering som besvarelsesform .....</i>	<i>19</i>
2.3.2	<i>Definition af evaluering.....</i>	<i>20</i>
2.3.3	<i>Overvejelser forud for evaluering, design og opbygning.....</i>	<i>21</i>
3	METODOLOGI.....	23
3.1	METODOLOGI OG METODE	23
3.2	KRITISK REALISME.....	24
3.2.1	<i>Specialets teorimæssige tilgange .....</i>	<i>29</i>
4	OVERVEJELSER I FORBINDELSE MED EVALUERING.....	31
4.1	VALG AF MODEL	31
4.1.1	<i>Virkningsevaluering .....</i>	<i>32</i>
4.2	ANVENDELSESSIGTE	33
4.3	EVALUERINGSKRITERIER	34
4.3.1	<i>Værdipræmisser.....</i>	<i>34</i>
5	PROGRAMTEORI BAG RETTIGHEDSBASERET UDVIKLINGSARBEJDE	37
5.1	INDLEDNING	37
5.2	KILDER TIL PROGRAMTEORI.....	38
5.3	FORVENTET IMPLEMENTERING AF DEN RETTIGHEDSBASEREDE INDSATS	39
5.4	FOKUSERET PROGRAMTEORI.....	43
5.5	YDERLIGERE OPERATIONALISERING AF ØGET VIDEN SOM BAGGRUND FOR VARIG FORANDRING	45
5.6	PROGRAMTEORI TIL EVALUERING	47
5.7	EMPIRIINDSAMLING	49

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

5.7.1	<i>Udvælgelse af informanter</i>	51
5.7.2	<i>Validitets- og reliabilitetsovervejelser</i>	51
5.8	PRÆSENTATION AF EMPIRI.....	52
6	ANALYSE	54
6.1	INDLEDNING.....	54
6.2	ANALYSEDEL 1.....	54
6.2.1	<i>Aktiviteter i grupper vedrørende seksuelle og reproduktive rettigheder</i>	55
6.2.2	<i>Viden om smitekilderne til HIV/AIDS og alternativer</i>	57
6.3	GRUPPEAKTIVITET.....	61
6.3.1	<i>Deltagelse</i>	61
6.3.2	<i>Ejerskab</i>	65
6.3.3	<i>Empowerment</i>	69
6.3.4	<i>Anvendelse af viden i grupper og forankring i hverdagen</i>	73
6.3.5	<i>Opsummering</i>	80
6.4	DISKUSSION AF PROGRAMTEORI.....	81
6.4.1	<i>Implementering af indsatsen</i>	81
6.4.2	<i>Virkninger af indsatsen</i>	84
6.4.3	<i>Implementeringsfejl eller teorifejl?</i>	86
6.4.4	<i>Anbefalinger</i>	88
6.5	DELKONKLUSION ANALYSEDEL 1.....	89
6.6	ANALYSEDEL 2.....	92
6.6.1	<i>Indledning</i>	92
6.7	DISKUSSION AF RETTIGHEDSBASEREDE TILGANGES BIDRAG TIL UDVIKLINGSARBEJDE.....	92
6.8	PERSPEKTIVERENDE ANALYSE DEL 3.....	97
6.9	METODISKE REFLEKSIONER.....	100
7	KONKLUSION	101
8	ANALYTISK SPECIFIKATION	104
9	LITTERATURLISTE	107

1 Indledning

*'Vi har ingen mad, derfor prostituerer vi os om aftenen for 20 kwatca [1 dansk krone] og vi opfordrer vores døtre til at gå med'*¹ sagde en kvinde i Wasi Village, en malawiansk landsby, den 2. november 2005².

Udtalelsen kom i forbindelse med et fokusgruppeinterview i den pågældende landsby. Dette skete som en del af en undersøgelse, som skal afdække, hvordan HIV/AIDS- og rettighedsforholdene er i området. Fra citatet kan sluttes, at der er sammenhæng mellem sult og HIV/AIDS. Amartya Sen, Nobelprisvinder og økonom ved Harvard, vakte i 1980'erne international opsigt, da han tilbød svar på sultproblemerne i verden. Kort gengivet er Sens teori; med demokrati følger politikernes ansvarlighed over for landets befolkning: *'Democracy gives the government a reason to prevent famine, because the penalty of famine is that the government can lose an election over it'*. *'A free press and public debate bring these issues into the forefront'*, (Hammer, 2005: 30). Dermed må et demokratisk lands ledere, ifølge Sens teori, træffe beslutninger og skabe mekanismer, som er frugtbare for befolkningen, for ellers vil de politiske ledere blive straffet ved ikke at blive genvalgt.

Malawi har haft en forfatning med vægt på menneskerettigheder og et flerpartisystem siden 1994 (The Constitution of the REPUBLIC OF MALAWI, 2002). Alligevel sultede 4,8 millioner malawianere i 2006. Mangel på mad er dog ikke det eneste, der gør manawianerne sårbare. Malawi rangerer som land nummer 165 ud af 177 på human development index. Dermed er befolkningen en af de dårligst stillede i verden, vurderet ud fra forskellige indikatorer inden for områder som uddannelse, sundhed, økonomi og gennemsnitslevealder. Mere end 50 procent af den malawianske befolkning over 15 år er analfabeter. 22 procent af børnene under fem år er underernærede. Et barn, som fødes i Malawi, har omkring 50 procent sandsynlighed for at opleve sin 40 års fødselsdag. Ud af Malawis samlede BNP bruges cirka 6 procent på uddannelsesydelser og omkring 4 procent på sundhedsvæsenet (Human Development Report, 2005: 222ff).

---

¹ Dele af specialet vil omhandle Malawi grundet specielt kendskab til dette land og FKN.

² Udtalelsen blev oversat fra Chichewa til engelsk i interviewsituationen og her fra engelsk til dansk. Citatet er ikke udtryk for den direkte ordlyd, se vedlagte interviewrapport i appendiks C. Undersøgelsen som udtalelsen fremkom i forbindelse med, er et forstudie Institut for Menneskerettigheder udfører på foranledning af Folkekirkens Nødhjælp og sammen med lokale partnere vedrørende HIV/AIDS-arbejde og relationerne til rettighedsbaserede tilgange til udvikling.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

I og med Malawi er et demokrati, hvordan forklares så den ekstreme grad af sårbarhed hos befolkningen? Sen argumenterer med, at der er ' fungerende demokratier' ('functioning democracies') og 'ikke-fungerende demokratier' ('non-functioning democracies'). En ambition med denne skelnen er at understrege det utilstrækkelige i blot at holde valg handlinger. Sen pointerer, at Malawi tilhører kategorien 'ikke-fungerende demokratier', hvorfor landet er undtagelsen, der bekræfter reglen (Sen, 1999: 16). I modsætning til Sen mener Jeffrey Sachs, økonom og direktør på Earth Institute ved Columbia Universitet, at Malawis problemer skyldes fattigdom, ikke politik. Sach argumenter for, at der er behov for langsigtede udviklingsorienterede investeringer, frem for sporadisk nødhjælp, når mennesker sulter, da han mener, det skaber afhængighed. De kommende 10 år er der i Malawi behov for 1 milliard dollars i udenlandske investeringer ifølge Sachs. Investeringerne skal rettes direkte mod forbedringer af befolkningens levevilkår for eksempel gennem forbedret såsæd, gødning, vandingsprojekter, forbedringer af veje, elektricitet, rent drikkevand og sundhedsvæsen (Hammer, 2005: 31).

Et relevant spørgsmål i forhold til de aktuelle forhold og Sachs teori er, hvorvidt bistand kan virke uden ansvarlige politikere og politikker. Sen kan derimod spørges, hvordan malawianerne forventes at kunne holde deres politikere ansvarlige. Malawis situation må under alle omstændigheder kalde på konkret handling. Det interessante må være, hvilke handlinger som er befordrende. Folkekirkens Nødhjælp (FKN) er en af mange organisationer, som arbejder med bistand i Malawi. Dette gøres med et ønske om at opnå virkninger, der er i tråd med, hvad begge teoretikere advokerer for. Ligesom andre udviklingsorganisationer har FKN som strategi at støtte realisering af menneskerettighederne. Strategien, som benævnes '*rettighedsbaserede tilgange til udvikling*', vinder mere og mere indpas inden for udviklingsbistand (Cornwall, 2004: vii).

Med afsæt i ovenstående vil omdrejningspunktet for specialet blive rettighedsbaserede tilgange til udvikling og have afsæt i et konkret rettighedsbaseret projekt. Som problemformuleringen vil vise, kan der være mange udfordringer ved at vurdere udviklingsbistand, og informationsgrundlaget er i den forbindelse afgørende.

En begivenhed som ikke var mulig at opnå oplysninger om i diktator Kamuzu Bandas 30 års regeringstid³, var, sådan en begivenhed, som at kvinderne i Wasi Village sandsynligvis igen i aften prostituerer sig for at få penge til mad. Kvinderne ville dengang være afholdt fra at fortælle om deres liv. Imidlertid kan det være, kvinderne ikke var nødt til at sælge sig selv dengang, da de fleste efter sigende havde mad.

---

³ Kamuzu Hastings Banda regerede Malawi efter afkoloniseringen fra 1964 til 1994

2 Problemformulering

Dette første kapitel har til formål at præsentere og opstille den problemstilling, som er central for specialet. Først introduceres specialets emne og emnets baggrund. Rettighedsbaserede tilgange til udviklingsarbejde og virkningerne heraf problematiseres, og er tilsammen de væsentligste bestanddele i problemstillingen, som tager afsæt i et af FKNs rettighedsbaserede projekter.

2.1 Specialets emne

Emnet for specialet er international bistand med særlig interesse for rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Som det fremgår nedenfor, skal introduktion af rettighedsbaserede tilgange i udviklingspolitik ses i lyset af en overordnet international konsensus blandt parterne i udviklingsbistand om, at menneskerettigheder antages at være af betydning for lande og individers økonomiske og sociale udvikling. FN har formuleret en definition af rettighedsbaserede tilgange til udvikling:

Rettighedsbaserede tilgange til udvikling betyder ifølge FNs brede definition⁴:

- 1) Alle programmer for udviklingssamarbejde, politikker og teknisk assistance skal fremme realisering af menneskerettighederne, som er lagt frem i den Universelle Menneskerettighedserklæring og andre internationale menneskerettighedsinstrumenter.
- 2) Menneskerettighedsstandarder indeholdt i, og principper udledt af, den Universelle Menneskerettighedserklæring og andre internationale menneskerettighedsinstrumenter leder alt udviklingssamarbejde og programmer i alle sektorer og i alle faser af programprocesser.
- 3) Udviklingssamarbejde bidrager til udviklingen af 'ansvarshaveres' kapacitet til, at forpligtelser kan blive mødt og/eller, at 'rettighedsholderne' opnår deres rettigheder (Seppänen, 2005: 20f egen oversættelse).

Som det fremgår af FNs definition, vil udviklingsarbejde ud fra rettighedsbaserede tilgange til udvikling sige, at alle facetter af arbejdet er i overensstemmelse med menneskerettighederne. Stort set alle udviklingsorganisationer her dog egne definitioner og tolkninger af, hvad rettighedsbaserede tilgange til udvikling betyder netop i deres udviklingssamarbejder, og hvordan tankegangene bør udmøntes

---

⁴ Afsættet tages her i FNs definition, da FN er toneangivende inden for udviklingsspørgsmål. Der skelnes indenfor udviklingsterminologi mellem human rights-based approaches og rights-based approaches. I specialet anvendes overordnet betegnelsen rettighedsbaserede tilgange.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

(Cornwall, 2004: 12; Seppänen, 2006: 16ff). Dermed er 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling' et fænomen, som kan bearbejdes og fungere på 'metaniveau' i udviklingspolitikker. Således er fænomenets forhold til arbejdet i 'marken' uklart, og udviklingsarbejde med afsæt i menneskerettighederne er ikke ligefremt, i modsætning til eksempelvis opførelse af hospitaler, for derigennem at opnå øget adgang til sundhedsydelse (Seppänen, 2006: 4). Dermed kan interessen for rettighedsbaserede tilgange til udvikling centreres omkring, hvilke virkninger udviklingsarbejde med afsæt i menneskerettighederne giver i det praktiske udviklingsarbejde. Imidlertid er det væsentligt at forstå fremkomsten af rettighedsbaserede tilgange i udvikling både institutionelt og historisk.

2.1.1 Baggrund for udviklingssamarbejde med afsæt i rettighedsbaserede tilgange

'Rettighedsbaserede tilgange til udvikling' er et fænomen, som præger den internationale politiske dagsorden. Dette afspejles i den danske udenrigspolitik og derfor også i udviklingspolitikken, hvor der efterhånden er skabt tradition for, at Danmark på forskellig vis aktivt skal søge at fremme menneskerettighederne og demokrati internationalt (Hede, 2006: 12f). Allerede i formålsbestemmelse for lovgrundlaget til dansk udviklingsbistand indeholdes menneskerettighedshensynet (Lov nr. 297 af 10. juni 1971 om internationalt udviklingsarbejde, § 1) ved indirekte at henvise til FN-pagten (artikel 1, stk. 3). Der fastslås, at et af FNs hovedformål er at fremme respekt, beskyttelse og realisering af menneskerettighederne. Mere specifikt vedtog Folketinget i maj 1987 ved motiveret dagsorden at opfordre regeringen til *"at inddrage menneskerettighedsaspekter i tilrettelæggelsen af bistandssamarbejdet og vor politik i internationale bistandsorganisationer"*. To år herefter kom Udenrigsministeriets beretning (nr. 4, maj 1989), hvor *"muligheden for i samarbejde med landet at fremme udviklingen af og respekten for menneskerettigheder i overensstemmelse med internationalt vedtagne menneskeretsstandarder"* blev gjort til kriterium for valg af samarbejdsland (Buhmann, 1998, 2: 75).

I 1994 kom menneskerettigheder og demokratisering ind i dansk udviklingspolitik som et tværgående hensyn. Med tværgående hensyn menes, at menneskerettigheder og demokratisering ønskes indarbejdet på samtlige niveauer af bistandspolitikken (Sano og Stepputat, 1998, 2: 6). Altså arbejder statslige organisationer med fænomenet rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Ikke-statslige organisationer arbejder ligeledes med rettighedsbaserede tilgange til at fremme udvikling. Dette gør sig ligeledes gældende hos FKN⁵, som er en af de førende ikke-statslige danske udviklingsorganisationer, der

---

⁵ FKN skal, som ikke-statslig organisation, en såkaldt NGO, rapportere til Danida, da FKN støttes med danske skatteyderes penge. Ligeledes foregår der løbende meningsudvekslinger mellem de to udviklingsorganisationer.

medvirker til udmøntningen af udviklingsbistand. FKN har en bevillingspost på den danske finanslov, og i 2005-2006 udgjorde Udenrigsministeriets bevilling 38 procent (svarende til 168.815.106 danske kroner) af FKNs budget (Årsfolder, 2005-2006: 14).

Indarbejdelsen af rettighedsbaserede tilgange til udvikling inden for udviklingspraksis er sket gradvist ved en proces. Denne proces begyndte i slutningen af 1980'erne. I Danmark opleves et særligt højdepunkt for tilgangens indtog i 1995, hvor der blev afholdt 'World Summit for Social Development' i København (AIV, 2003:9; Cornwall, 2004: 6). FKN begyndte ligeledes at arbejde med rettighedstankegange på daværende tidspunkt, men er først for alvor begyndt at have rettighedsstrategier og programmer fra 2003 (Appendiks D, FKN-rettighedsrådgiver, 18. august 2006: 1).

Rettighedsbaserede tilgange til udvikling har for alvor vundet indpas i det nye årtusinde, men faktisk har der allerede i 1970'erne været en amerikansk 'Law and Development' -bevægelse (Hede, 2006: 305). Denne bevægelse har flere lighedspunkter med rettighedsbaserede tilgange til udvikling. 'Law and Development'-bevægelsen gik i opløsning. Dette skyldes primært negative erfaringer med anvendelse af vestens retssystemer som forbillede samtidig med, at tiltroen til opnåelse af samfundsudvikling gennem overførelse af vestlige modeller forsvandt (Hede, 2006: 21; Seppänen, 2005: 11). Disse tidligere erfaringer kan vække opmærksomhed i forhold til, hvorvidt fortidens fiaskoer gentages ved nutidens forsøg med rettighedsbaserede tilgange. I relation hertil skal tilblivelsen af udviklingstilgange ses i lyset af en lang række internationale forhold, hvor der i det følgende vil blive fokuseret på nogle af dem, som er af særlig betydning for specialets emne.

Det blev i 1980'erne mere legitimt at inddrage politiske hensyn i udviklingspolitikken, idet der forekom et *paradigmeskift inden for udviklingsteoretisk tænkning*. Fokus havde hidtil været på økonomisk vækst ud fra et hovedsageligt teknisk-økonomisk perspektiv, hvor politiske forhold blev inddraget i mindre omfang. I 1940'erne, som markerede begyndelsen på afkoloniseringen og tilblivelsen af FN-pagten, var de populære ord inden for udviklingspolitik især modernisering og vækst. Udviklingsstrategierne blev taget op til revision, da der skete ændringer i den internationale politiske situation. Dette skyldes, at der i årtier var blevet givet bistand ud fra den primære økonomiske devise uden at dette havde bidraget til iøjnefaldende forbedringer af de økonomiske forhold i de fleste udviklingslande (Seppänen, 2005: 10ff).

Den tekniske økonomiske tilgang blev i stigende omfang set som utilstrækkelig til at fremme bæredygtige udvikling. Teorier vedrørende et bredere udviklingsbegreb, hvor politiske forhold såsom

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

menneskerettigheder og politiske styreformer indgik, begyndte at tegne billedet for den internationale udviklingspolitiske dagsorden. Den alternative måde at tænke udviklingsbistand på kom til udtryk i flere donorerers politik. Der var en grundlæggende antagelse om en positiv sammenhæng mellem på den ene side civilsamfund, demokrati og menneskerettigheder, og på den anden side evnen til at fremme social og økonomisk udvikling gennem støtte via bistand (Hede, 2006: 15). Således er det blevet mere relevant i udviklingsteori at inddrage andre faktorer end de økonomiske, når der teoretiseres om hvad udvikling er, og hvordan udviklingsprocesser kan støttes.

En anden årsag til det blev mere legitimt at arbejde med politiske hensyn, som rettighedstilgange sigter mod, er *ændringer i den internationale politiske situation*, som især kendetegnede slutningen af 1980erne. Tanker om demokrati og menneskerettigheder blev mere og mere fremtrædende med forandringerne i Central- og Østeuropa. Den internationale politiske dagsorden bød i langt højere grad på diskussioner om internationale spørgsmål af såvel politisk som juridisk karakter, hvilke tillige berørte menneskerettigheder. Dermed var disse spørgsmål ikke længere blot den enkelte suveræne stats anliggende. Samtidigt blev intervention udefra i stigende grad opfattet som acceptabelt. Den kolde krigs ophør har således medvirket til at bane vejen for mere fokus på menneskerettigheder og demokrati i både udenrigspolitikker og udviklingspolitikker (Hede, 2006: 15; Seppänen, 2005: 13ff). Både multilaterale-, bilaterale- og ikke-statslige udviklingsorganisationer har været under indflydelse af ændringerne i international politik og udviklingsteori.

Med afsæt i ovenstående kan fremkomsten af rettighedsbaserede tilgange til udvikling forklares. Samspejlet mellem specifikke erfaringer, teoriudviklinger samt nationale- og overstatslige udviklingspolitiske mål har ført hertil. Enhver udviklingsstøtte afhænger dog i sidste ende af den politiske opbakning i giverlandet. Således skal emnet, 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling', ses i lyset af denne flerhed af faktorer. Mens det imidlertid ikke er formålet med specialet at analysere beslutningsprocesser bag valget om at arbejde mere og mere rettighedsbaseret, så anses det for gavnligt at være bevidst om sammenhængene, idet bevidstheden herom kan bidrage til dybere forståelse for den reelle udmøntning i praksis.

2.1.2 Hensigt med rettighedsbaseret udviklingsarbejde

Målet med rettighedsbaserede tilgange til udvikling er at forandre udviklingssamarbejde fra at handle om almisser til at handle om realisering af rettigheder. Målsætningen knytter sig til 'retten til udvikling', som vedrører ansvarshaverne både i fattige og rige lande, som er forpligtet i forhold til at arbejde for udvikling (Seppänen, 2006: 52). Udviklingsarbejdere og organisationer arbejder forskelligt med rettighedsbaserede

tilgange til udvikling, dog er hensigten generelt realisering af menneskerettighederne. Instrumenterne hertil er den 'Universelle deklaration for menneskerettigheder', de to konventioner; 'Den internationale konvention for civile og politiske rettigheder' og 'Den internationale konvention for økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder' og andre internationale bestemmelser såsom 'Konventionen for udryddelse af alle former for rasediskrimination', 'Konventionen mod tortur og andre former for nedværdigende behandlinger eller straf', 'Konventionen for udryddelse af alle former for diskrimination mod kvinder' og 'Konventionen for børns rettigheder' (Sano, 1998, 2: 10). Jurister mener dog ofte, at ikke-jurister anvender menneskerettighederne som 'politiske' koncepter. En sådan anvendelse af rettighederne kan stride mod juristers opfattelse af international juras formåen. Alligevel medfører arbejdet med rettighedsbaserede tilgange en legitimerende måde at tale om udvikling, hvilket betegnes et såkaldt 'menneskerettighedssprog' (Hede, 2006: 7ff; Seppänen, 2006: 9).

I artiklen 'Den hvide jurists byrde' advares der mod, at udviklingsarbejdere overvurderer den nytte, de kan gøre i bistandsarbejdet med menneskerettigheder, demokratisering og god regeringsførelse. Faren findes i, at udviklingsarbejdere, der alene beskæftiger sig med udviklingsarbejde ud fra deres juridiske baggrund, ikke tager behørigt højde for, at arbejdet foregår i lande med en væsentlig anden retskultur og ganske anden politisk baggrund for rettens virke. Såfremt der er manglende hensynstagen til de lokale sammenhænge, kan det betyde, at bistanden ikke opnår de ønskede virkninger. Ønsker udviklingsarbejdere at arbejde nyttigt, må de, ifølge artiklens argumentation, dels sætte sig ind i deres egne forestillinger om, hvad udvikling drejer sig om, og dels hvad forestillingerne om udvikling er lokalt, det sted hvor bistandsaktiviteterne implementeres (Hede, 2006: 11f). I sig selv er rettighedsbaserede tilgange til udvikling ikke en entydig størrelse, da der ikke findes nogle autoritative definitioner, som alle er enige om⁶. Overordnede vejledende principper for udviklingsarbejde med afsæt i rettighedsbaserede tilgange til udvikling er; universalitet, umistelighed, udelelighed, interdependens, ikke-diskrimination, lighed, deltagelse, ansvarlighed og lighed for loven. Dermed gendannes menneskerettighederne med nye begreber (Seppänen, 2006: 16ff).

Således er der hos donorerne af udviklingsbistand en generel antagelse om, at menneskerettighedsinstrumenterne og det juridiske sprog er relevant i udviklingssammenhænge. (Hede, 2006: 11; Seppänen, 2006: 46). Endvidere bliver forskere i udviklingsbistand mere og mere opmærksomme på, at kvalitet i bistanden er mindst lige så vigtig som kvantiteten af bistanden. Der findes

---

⁶ I tilfælde af at der ikke eksisterer autoritative definitioner, kan begrebet karakteriseres som 'essentially contested', hvilket henfører til, at der er mange spørgsmål indeholdt, som der inden for politisk teori findes mange meninger om, hvilket gør, at der med rimelighed ikke kan blive enighed (Hede, 2006: 19)

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

dog begrænset viden vedrørende, hvad kvalitet er i denne sammenhæng. Imidlertid er forventningerne om positive virkninger af bistandsaktiviteterne både grundlæggende motiv for og væsentlig legitimerende faktor bag bistanden. Således udføres bistandsaktiviteter i overbevisning om, at denne vil have positive følger, dog er viden om bistandens reelle virkninger sparsom (Folke, 2000, 3: 21ff; Harford og Klein, 2005: 36ff; Madsen, 2000,3: 5ff).

2.2 Problemstilling

Indtil nu kan det konstateres, at der eksisterer mange tanker om, hvordan udvikling kan skabes, og at det er vanskeligt at vide, hvad der gør udviklingssamarbejde frugtbar. Konstateringen er, rettighedsbaserede tilgange til udvikling vinder mere og mere indpas inden for udviklingsbistand samtidig med, der er begrænset viden om, hvordan udviklingsbistand virker. Der kan i den forbindelse spørges, når der til stadighed findes udfordringer inden for international udvikling, om det skyldes utilstrækkelig implementering af rettighedsbaserede tilgange, eller om rettighedsbaserede tilgange er utilstrækkelige i sig selv som programinstrument.

I erkendelse af at det ikke er muligt at undersøge det generelle fænomen, og velvidende om at et konkret eksempel ikke kan give et bredt billede, vil fænomenet, rettighedsbaserede tilgange til udvikling, blive studeret ud fra en case (Harboe, 1997: 39ff; Nielsen, 1998: 48). I den forbindelse gøres der flere overvejelser. Undersøgelse af de konkrete virkninger af rettighedsbaserede tilgange til udvikling antages at kunne ske to niveauer. Det ene niveau er virkninger på formelle systemer og handlinger i organisationer, hvor menneskerettighederne integreres. Det andet niveau er hos berørte befolkningsgrupper på græsrodsniveau, hvor menneskerettighederne forsøges realiseret, beskyttet og respekteret.

Begge niveauer kan i denne sammenhæng være relevante at undersøge, da både viden og krav hos befolkningsgrupper og velvilje i politiske systemer til at realisere rettigheder, anses for væsentlige i forhold til hvad rettighedsbaseret udviklingsarbejde formår at indvirke på. Der må dog foretages en vægtning af fokus. Dermed er der tale om at centrere undersøgelsen omkring såkaldte 'top-down' eller 'bottom-up' implementeringer af rettighedsbaserede tilgange til udviklingsarbejde. Her vil fokus være på en 'bottom-up-implementering' af rettighedsbaserede tilgange til udvikling, idet virkninger hos civilbefolkningen anses for afgørende for udviklingsarbejdet succes. Således har handlinger på baggrund af og erfaringer med et rettighedsbaseret projekt interesse. Til at undersøge dette har jeg valgt at tage udgangspunkt i en case, hvor der antages at ske overlevering af viden til befolkningsgrupper om deres

rettigheder med henblik på at kapacitetsopbygge og mobilisere til varige udviklingsprocesser. Casen er relevant, fordi implementeringen af udviklingsprojektet sker eksplicit med afsæt i rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Således bliver der mulighed for at studere fænomenets virkninger i praksis på 'græsrodsniveau'. Desuden kan virkningerne forholdsvis argumenter og forventninger til rettighedsbaseret arbejde. Den valgte indgangsvinkel giver således mulighed for analyse af reaktionerne på det rettighedsbaserede udviklingsarbejde på 'landsbyniveau', hvilket som nævnt antages at være det, som giver internationalt udviklingsarbejde legitimitet.

Udviklingsorganisationerne FKN og Society for Women and AIDS in Malawi (SWAM) er i færd med at implementere et rettighedsbaseret HIV/AIDS-forebyggende projekt i samarbejde med lokalbefolkningerne i Chia og Lozi i Malawi. Projektet vælges som case på baggrund af informationsgrundlaget, som er til rådighed. Ideen er, at kun gennem kvalificeret procesviden kan effektviden opnås om rettighedsbaserede tilganges bidrag til internationalt udviklingsarbejde. Opmærksomheden henledes hermed på følgende problemstilling:

I hvilken udstrækning bidrager 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling' til internationalt udviklingsarbejde set i lyset af evaluering af FKN og SWAMs arbejde i Chia og Lozi fra november 2005?

Med ordet bidrager menes, hvilke både positive og negative konsekvenser er der ved policyinstrumentet rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Eller med andre ord, hvilke styrker og svagheder er der ved internationalt udviklingsarbejde med afsæt i denne strategi. Således rettes problemstillingen både mod fænomenet 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling' i internationalt udviklingsarbejde og konkret udmøntning af et rettighedsbaseret projekt. Dermed bliver der tale om at belyse, hvordan 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling' fungerer på baggrund af, hvordan FKN og SWAM implementerer tilgangene, samt hvordan lokalbefolkningen deltager i udviklingsarbejdet. Med afsæt i vurderingen af det konkrete projekt vil der foretages en mere overordnet diskussion af værdien af at anvende rettighedsbaserede tilgange til udvikling i internationalt udviklingsarbejde.

Ved valget af FKN og SWAMs arbejde som case fokuseres der på, hvordan disse udviklingsorganisationer benytter rettighedsbaserede tilgange, og hvilke virkninger tilgangen har hos grupper i lokalbefolkningen, hvor aktiviteterne udmøntes. FKN og SWAM ærinde med det rettighedsbaserede arbejde i Chia og Lozi er at forebygge og modvirke HIV/AIDS udbredelse gennem workshops med centrale grupper i befolkningen om blandt andet seksuelle og reproduktive rettigheder. På

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

baggrund af den viden som tilføres i træningen og løbende støtte er det en forventning fra FKN og SWAMs side, at befolkningsgrupperne tager øget ansvar og ændrer deres adfærd, så deres handlinger bliver mindre risikofyldte i forhold til HIV/AIDS.

Således vil interessen både være rettet imod organisationernes argumenter for, hvordan rettighedsbaserede tilgange tænkes at virke, og hvordan de faktisk virker. Herpå vil forestillingerne og resultaterne fra casen kobles yderligere til, hvad der vurderes at være af styrker og svagheder ved fænomenet 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling' i internationalt udviklingsarbejde. De næste afsnit vil ridse den kontekst op, som FKN og SWAMs projekt foregår i. Desuden vil fremgangsmåden for besvarelse af problemstillingen blive konkretiseret.

2.2.1 Kontekst og indsatsens sigte

I indledningen blev der introduceret til forhold i Malawi, og her uddybes konteksten for FKN og SWAMs arbejde yderligere. Malawi er medlem af FN og har ratificeret hovedparten af FN-konventionerne. Endvidere går den malawianske forfatning langt med hensyn til at anerkende og sikre individets rettigheder. Alligevel har Malawis regering⁷ været ude af stand til at opfylde menneskerettighederne for hovedparten af indbyggerne. Dette gælder blandt andet for individer, som lever med HIV/AIDS, og som mangler mange basale sundhedsydelser. Et officielt skøn anslår, at 15 procent af Malawis befolkning mellem 15 og 49 år lever med HIV/AIDS, heraf er andelen af smittede betydeligt højere i byerne, nemlig 21,6 procent, sammenlignet med landområdernes 12,1 procent (Malawi HIV and AIDS monitoring and evaluation report, 2005, 7ff).

Chia og Lozi ligger langs Malawis store ferskvandssø, hvor der er attraktive fiskeri- og handelsmuligheder. En afgørende faktor for HIV-smitteraten er markant højere her end i andre landområder i Malawi er aktiviteterne fiskeriet medfører i Chia og Lozi. Sammenhængen mellem den høje HIV-rate og fiskeriet knyttes til, at der opstår seksuelle byttehandler for tjenester og fisk i forbindelse med aktiviteterne ved stranden. Andre afgørende faktorer for HIV-smittens udbredelse er overbevisninger om sex kan være rensende og vidensniveauet omkring sygdommen (WLSA, 2004: 31ff). Der er mange unge piger og drenge, som har begrænset uddannelse inden for seksuel risikopførsel og reproduktion. Der er mange årsager til grupper af unge i området undværer uddannelse og prævention. Religiøse ledere antages her at have indflydelse i forbindelse med udbredelse af viden og holdninger vedrørende sex (Dr Parry, 2005: 8ff). FKN og

---

⁷ I denne formulering er indeholdt en værdimæssig antagelse gående på, at det må være et lands folkevalgte, som er hovedansvarlige for folkets velbefindende. Dermed også være sagt, at der er flere ansvarlige, og at indbyggerne selv har pligter såvel som rettigheder. Der ønskes dog ikke en diskussion af, hvordan regeringen bør sikre indbyggernes velbefindende.

SWAMs arbejde er derfor væsentligt, idet deres arbejde sigter mod at præge ungdommen og lederne i Chia og Lozi til mindre risikofyldt opførsel i relation til HIV. Dette sker overordnet set gennem workshops, hvor der læres om kønsroller, sundhed og menneskerettigheder.

I skrivende stund behandler det malawianske sundhedsvæsen omkring 33.000 mennesker med livsforlængende 'antiretroviral' (ARV) medicin, men et forsigtigt bud er, at 120.000⁸ malawianere har behov for behandling. Trosbaserede og folkelige organisationer bliver anmodet om hjælp, hvilket eksempelvis sker via missionshospitalerne, som FKN ligeledes støtter. Trosbaserede organisationer, som FKN, antages dermed at have indflydelse på flere niveauer i lokalsamfundene i Malawi. SWAM er en folkelig organisation, som FKN har indgået et partnerskab med. SWAMs overordnede formål er at forbedre malawianske kvinders vilkår. FKN og SWAM har siden november 2005 arbejdet med at mobilisere samfundsgrupper i Chia og Lozi til at adressere kønsrolleuligheder, negative kulturelle praksis og opnå mere information om reproduktiv sundhed for at modvirke HIV-smittens udbredelse. I det følgende tages stilling til, hvordan FKN og SWAMs rettighedsbaserede indsats kan vurderes.

2.3 Vurdering af rettighedsbaseret arbejde

Vurdering af det rettighedsbaserede projekt kan ske på flere måder med udgangspunkt i problemstillingen. Samtidig med at konteksten er gunstig for arbejde med afsæt i rettighedsbaserede tilgange, er det åbent for fortolkning, hvordan sådan arbejdet udføres. Det er vanskeligt at identificere konkrete og entydige definitioner af, hvad rettighedsbaserede tilgange til udvikling vil sige i FKN og SWAM projekt i Chia og Lozi. Dermed være sagt, at rettighedsbaserede tilgange til udvikling i dette tilfælde anses for at være alt, hvad der foregår i projektet. Dermed er det væsentligt at studere projektets programindhold og forholde projektets virkningsforestillinger til implementeringen af projektet. For at muliggøre en undersøgelse af fænomenet 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling', må denne derfor operationaliseres i forhold til det konkrete tilfælde, således at en vurdering kan blive mulig.

Der er i FKN og SWAMs dokumenter høj grad af betoning på, at udmøntningen af støtten skal finde sted med udgangspunkt i den lokale kontekst. Ifølge denne tankegang bliver det relevant at spørge, hvorfor rettighedsbaserede tilgange til udviklings indhold skal undersøges, når FKN og SWAM bevidst holder tilgangene åbne. Samtidig med det synes fornuftigt og sympatisk at lægge vægt på den lokale kontekst, så er spørgsmålet stadig, hvad indholdet er af tilgangene i den enkelte intervention. Der er dog ganske lidt

---

⁸ Disse tal er usikre, da ingen har foretaget fuldstændige registreringer, og der er mange mennesker, som ikke er blevet testet (Interview med Dr. Tony Harris, Ministry of Health in Malawi, Appendix C; Malawi Demographic and Health Survey, 2004: 25).

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

veldokumenteret viden om virkninger af dansk NGO-bistand, ligesom der ingen fast praksis er for, hvordan udviklingsbistandens virkninger vurderes. Derfor er der behov for at udvikle og afprøve metoder, som kan bidrage til viden om bistandens kort- og langsigtede virkninger (Folke, 2000,3: 6; Nielsen, 2000,3: 31ff; Oakley, 1999: 88ff).

2.3.1 Evaluering som besvarelsesform

I specialet vil der blive taget en evalueringsmodel i brug for at undersøge rettighedsbaserede udviklingsarbejde. Fordelene herved er at der vil blive identificeret dominerende argumenter for indsatsens implementering, for derpå ud fra tydelige kriterier at vurdere, om implementeringen af projektet er i tråd med argumenterne (Bredgaard, 2003, 4: 2ff). Evaluering, både generelt og decideret i udviklingssammenhæng, er dog blevet kritiseret for manglende teoretisk fundament og derved manglende mulighed for at overføre konklusionerne fra et objekt til andre lignende områder. Desuden er der blevet påpeget mangel på sammenkobling af teori og metodeovervejelser inden for evaluering i udviklingssamarbejde. Samtidig bliver denne evalueringssituation kun vanskeligere af, at menneskerettighedsprojekter er blevet karakteriseret som et område, der udgøres af brede begreber, hvor der er fravær af målbare indikatorer (Madsen, 1998, 1: 148f; Blom, 1998, 1: 170f). I forbindelse hermed er det blevet hævdet, at kun bagudrettede og legitimerende evalueringer er mulige, modsat fremadrettet, handlingsorienteret samfundsvidenskab. Grunden til dette er, at socialt liv former åbne og foranderlige systemer, som ikke kan testes ved brug af teorier og hypotetisk-deduktive alt eller intet betingelser (Wad, 1998,1: 43ff)⁹.

FKNs og SWAMs rettighedsbaserede udviklingsarbejde i Chia og Lozi drejer sig om, gennem gruppeaktiviteter at mobilisere til forankrede handlinger og viden, som kan føre til forhindring af HIV-smittens udbredelse. Hvorvidt en sådan indsats meningsfyldt kan evalueres, er en del af udfordringen ved dette speciale. Wad påpeger muligheden for at hente hjælp i forhold til at løse teori-, metode- og generaliseringskløften ved at studere Pawson og Tilleyes værk *Realistic Evaluation* (1997), da forfatterne her argumenterer for teoridrevet evalueringspraksis. Pawson og Tilleyes tanker om teoridrevet evalueringspraksis har sit udspring i *den realistiske videnskabsfilosofi*¹⁰, som for forskning indenfor international bistand er forholdsvis ny og ukendt. Pawson og Tilley erkender, at socialt liv former åbne og foranderlige systemer, og at dette er et evalueringsmæssigt eksistensvilkår, alligevel bestræber de sig på fremadrettede handlingsorienterede vurderinger (Wad, 1998, 1: 43ff). I *Does Aid Work?* analyserede Robert Cassen (1986) sig frem til, at omkring 1/3 af udviklingsinitiativer kan vurderes som succesrige, 1/3 som fejlslagne, og resten som noget midt imellem. Andre undersøgelser har konkluderet, at det er en vanskelig øvelse overhovedet at påvise

---

⁹ G. Djurfeldt er Wads inspiration for denne argumentation.

¹⁰ Den realistiske videnskabsteori vil blive uddybet i næste kapitel om metodologi, da denne videnskabsteoretiske position er udgangspunkt for specialet.

sammenhæng mellem på den ene side tilførsel af bistand og på den anden side resultat heraf. Således er der påpeget omfattende metodiske udfordringer og problemer ved vurdering af bistand. Disse drejer sig blandt andet om vekselvirkninger, at eksterne og interne faktorer spiller ind, og at bistandsinitiativerne ofte udgør en mindre del af aktiviteten i samfundet, hvorfor det er vanskeligt at vurdere, hvorvidt bistandsaktiviteten har forårsaget de givne forandringer eller ej (Schaumburg-Müller og Wad, 1998, 1: 7).

Virkningsevaluering, som jeg er besluttet på at benytte i denne undersøgelse, er stærkt inspireret og udspringer af realistisk evaluering. Peter Dahler-Larsen, som er ophavsgiver til virkningsevaluering, beskriver denne evalueringsform som realistisk evaluering sat ind i dansk sammenhæng (Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004: 53). Specialets problemstilling kalder på anvendelse af kvalitative metoder til sin besvarelse. Med afsæt i realistisk virkningsevaluering kan der med fordel foretages et kvalitativt casestudie af et bredt fænomen såsom rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Således vil specialet tilegne sig et forholdsvist jomfrueligt hjørne af både evalueringspraksis og udviklingsforskning. Hvorvidt en sådan tilegnelse bliver frugtbar er en del af specialets interesse. Ligeledes bliver det interessant at se på, hvorvidt tilegnelsen giver mulighed for at lave meningsfuld kobling mellem problem, teori og metode samt i forlængelse heraf frembringelse af sammenhængende anbefalinger. En begrundet forhåbning ved at anlægge dette videnskabsteoretiske perspektiv og benytte virkningsevaluering er, at undersøgelsen med afsæt i faktisk implementering af rettighedsbaserede tilgange og vurderinger på den baggrund kan blive noget andet end alt eller intet konklusioner – altså forskellig fra andre foreliggende evalueringer som har konkluderet, at interventionen er en fiasko eller succes jævnfør foregående afsnit vedrørende *Does Aid Work?* (Bredgaard, 2003, 4: 10; Wad, 1998, 1: 46). Med disse overvejelser in mente vil opmærksomheden blive henledt på definition af evaluering for at bringe klarhed over, hvad evaluering vil sige.

2.3.2 Definition af evaluering

Evaluering kan beskrives som værdibaseret og anvendelsesorienteret undersøgelse, der som genstandsfelt har indsatser overfor praktiske problemer (Wad, 1998, 1: 39). Evert Vedung har opstillet en definition af evaluering, som er blevet anerkendt i evalueringsslitteratur (Vedung, 1998: 20). Vedungs definition af evaluering, oversat til dansk (Dahler-Larsen og Krogstrup 2001: 14), lyder:

”Evaluering er systematisk retrospektiv vurdering af organisering, gennemførelse, præstationer og udfald af offentlig politik, som tiltænkes at spille en rolle i praktiske handlingssituationer”
(Foss Hansen, 2003: 18)

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Verdungs definitionen er blevet kritiseret for kun at favne bagudrettede, retrospektive, analyser og for ikke at beskæftige sig med analyse af in-put siden i den politiske beslutningsproces, ligesom der heller ikke inddrages analyse af sammenhængen mellem politikformulering og implementering (Foss Hansen, 2003: 19). Denne kritik har dog ikke betydning for at kunne anvende definitionen i dette speciales sammenhæng, da ønsket ikke er at komme ind på de ovennævnte forhold. Omvendt er det positivt, at definitionen kan bruges ved undersøgelser vedrørende processer. En definition af evaluering, som i internationalt udviklingsarbejde har anerkendelse er OECD's komité for udviklingsbistand 'Development Assistance Committees' (DAC) måde at definere evaluering. Her ses evaluering som:

”en vurdering så systematisk og objektiv som mulig af igangværende eller gennemførte bistandsaktiviteter, deres udformning, gennemførelse og resultater”.

(Schaumburg-Müller, 2003: 249)

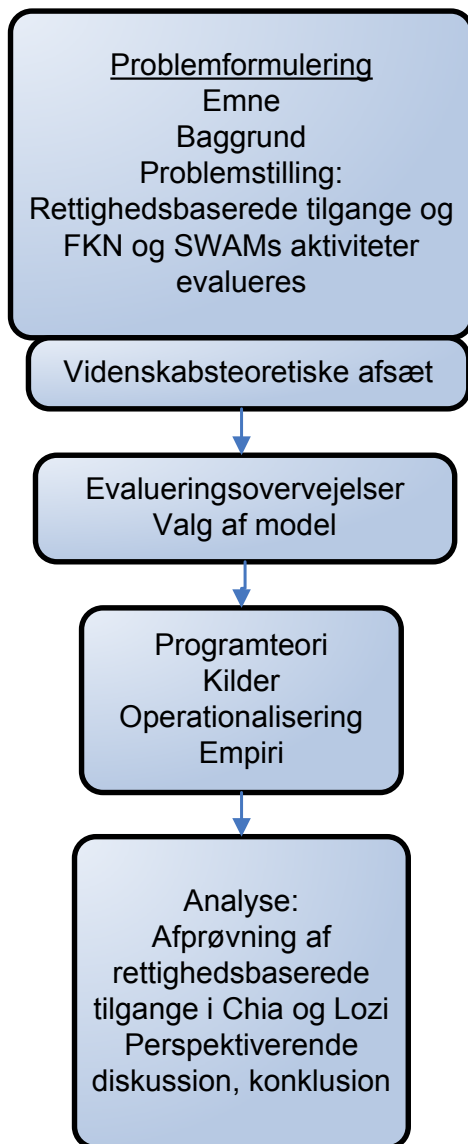
I DACs definition af evaluering ses to formål med evalueringsgerningen. Dels at akkumulere erfaringer og dels professionelt at påvise anvendelsen af ressourcerne. Dermed ønskes at skabe en højere grad af forståelse for bistandsindsatser overfor beslutningstagere og offentlighed. DAC's definition rettes direkte mod udviklingsarbejde, og det er fremhævet, at igangværende aktiviteter kan vurderes, hvilket gør DACs definition hensigtsmæssig i denne sammenhæng. Udover det tilbageskuende element i Verdungs definition er der dog stor lighed mellem de to definitioner.

Evaluering er *vurdering*, hvor hensigten er bedømmelse, hvilket gør evaluering mere forpligtende end en analyse. Desuden foretages evaluering *systematisk*, hvilket betyder evaluering skal baseres på videnskabelige metoder. Således betragtes de to anførte definitioner som forenelige og anvendelige til at konkretisere, hvad evaluering er i denne sammenhæng.

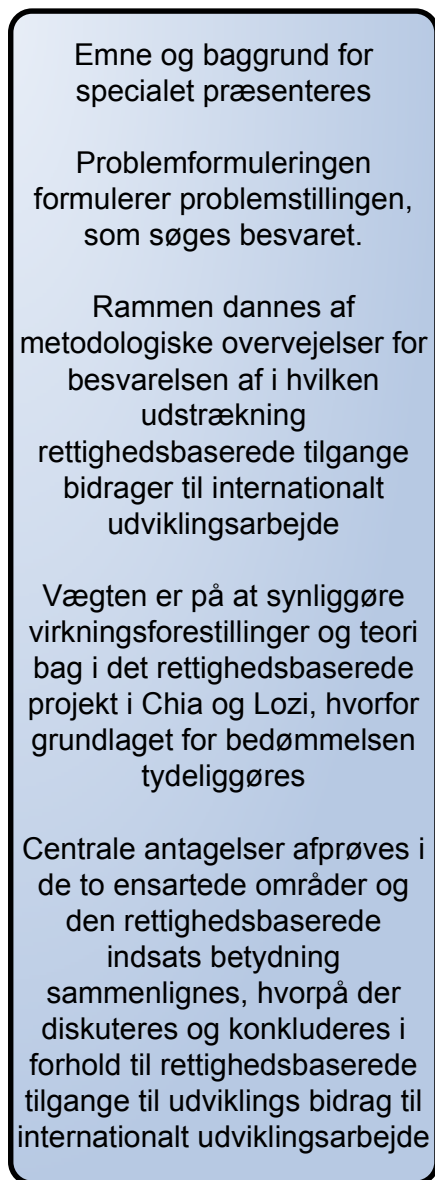
2.3.3 Overvejelser forud for evaluering, design og opbygning

Evalueringsanalysen af projektet i Chia og Lozi påbegyndtes ikke i gensidig interesse. Da forslaget blev fremlagt for FKN Malawi og København blev initiativet mødt med nysgerrig velvilje. SWAM ledelse derimod syntes mere skeptisk overfor de nye øjne på deres arbejde. Efter forklaring af interessen af akademisk art blev ideen dog imødekommet. FKNs motiver kan karakteriseres som læringsorienterede, hvorimod mine motiver oprinder af en nysgerrighed og undren af mere videnskabelig karakter. Denne knytter sig blandt andet til rettighedstilganges reelle betydning i en funktionel sammenhæng, og til hvordan virkningsevaluering kan imødekomme nogle af de vurderingsvanskeligheder, der hidtil har været indenfor udviklingsforskningen. Samtidig oprinder motivationen af et ønske om at opnå viden direkte fra berørte lokalbefolkningsgrupper, idet denne anses for væsentlig for at begribe, hvordan rettighedsbaserede tilgange bidrager til internationalt udviklingsarbejde.

Specialedesign

opbygning

---

3 Metodologi

Det foregående kapitel har indkredset karakteristika ved evaluering af udviklingsarbejde, metodeovervejelser og specialets design. Følgende kobles genstandsfeltet med centrale komponenter indenfor metodologi.

De metodologiske overvejelser knyttes i dette kapitel til to områder; videnskabsteoretisk udgangspunkt fremlægges og de teoretiske tilgange til specialet præsenteres.

3.1 Metodologi og metode

Samfundsvidenskabelig forståelse af fænomener kan ikke frembringes ved at rive disse ud af deres sammenhæng for at studere og analysere dem med henblik på at udlede kausale sammenhænge. Samfundsvidenskabelige undersøgelser må derfor sættes ind i en sammenhæng, som tilsiger en god model for forklaring af forandringer. På den baggrund vil specialet gøre brug af en kritisk realistisk model.

Metodologi og metode er to videnskabsteoretiske niveauer, der sondres mellem i specialet. Rammen for specialet dannes af det metodologiske afsæt. Denne metodologiske ramme er, så at sige, det højeste videnskabsteoretiske niveau, som også omkredser metodevalg, der gøres i forbindelse med specialet, hvorfor metodologi og metode er to forbundne, og i de følgende afsnit, adskilte niveauer. Med metodologi berøres overordnede videnskabsteoretiske tilgange til at bedrive videnskab, hvor anskuelser af ontologi¹¹ og epistemologi¹² er kardinalpunkter for diskussionsområder (Fuglesang og Olsen, 2004: 29f). Således hører metode under metodologi, hvor metode kan betragtes som en håndværksmæssig del af undersøgelsen. Blandt andet drejer metode sig om valg af udformning og udførelse af empiriindsamling. Opdelingen med de nævnte videnskabsteoretiske niveauer får specialet til at fremstå som en meget konsistent lineær proces, hvilket bestemt ikke er tilfældet. Specialeforløbet er en læringsproces, hvor der fortløbende fremkommer ændringer indenfor antagelser og forestillinger. Dermed er specialeskrivningen en læringsproces præget af konstant at være på vej mod ny indsigt, hvilket gør sig gældende for hovedparten af videnskabelige undersøgelser og læringsprocesser. Således sker de metodiske overvejelser gennem hele læringsprocessen.

---

¹¹ Ontologi er teori om viden, altså erkendelsesteori, som handler om, hvad vi kan vide om verden og hvordan (Buch-Hansen og Nielsen, 2005: 12).

¹² Epistemologi er, hvad den der forsøger, at bedrive videnskab har af muligheder for at (er)kende til virkeligheden, samt hvordan videnskabspersonen kan vide det. Eller med andre ord, vedrører epistemologi aksiomer for, hvordan et genstandsfelt kan studeres (Fuglesang og Olsen, 2004: 29f)

3.2 Kritisk realisme

Den britiske filosof Roy Bhaskar er en af de mest indflydelsesrige tænkere inden for kritisk realisme, og nedenstående beskæftiger sig med udvalgte og relevante delområder af positionen samt Bhaskars forfatterskab (Grus redaktion, 2000: 3). Op gennem 1990'erne har 'udviklingen' indenfor syn på videnskabsteori på de danske videregående uddannelser og i tværfaglige områder, såsom internationalt udviklingsarbejde kaldt på kombinationer indenfor måder at bedrive videnskab på (Wad, 2000: 5). Kritisk realisme lærer fra flere videnskabsteoretiske retninger, herunder positivismens, hermeneutikkens og kritisk teoris tænkere og deres udvikling. I forlængelse heraf kan det med rimelighed hævdes at kritisk realisme overskrider nogle af de udfordringer, som har været påpeget i de andre videnskabsteoretiske retninger (Wad, 2000: 59). Kritisk realisme som videnskabsteoretisk position tager kritisk afstand til ren empirisme og naiv positivisme, hvilket vil sige, antagelsen om at virkeligheden er direkte og umiddelbart observerbar. Deraf kommer ordet kritisk i positionens navn. Grundantagelsen for positionen er, at der findes en virkelighed udenfor betragterens bevidsthed, som er en objektiv virkelighed (Wad, 1998, 1: 44). Dermed er en grundantagelse i kritisk realisme, at 'virkeligheden' eksisterer¹³. Heraf stammer ordet realisme i positionens navn. Ontologi i kritisk realisme angår den sociale virkelighed i sin totalitet ud fra åbne stratificerede og helhedsorienterede ontologiske beskrivelser, og epistemologien i positionen angår viden om totaliteten igennem data og teorier, som er fornuftigt forbundet med virkeligheden (Fuglsang og Olsen, 2004: 44). I positionen sker der en relativ tematisering af ontologi, mens der ingen fuldstændig sikker viden findes. Således er positionen immanent kritisk og epistemologisk relativ.

Et udgangspunkt for kritisk realisme er, at strukturer i samfundet kan forstås og forklares gennem tolkning. Strukturer præeksister, og er det, der ikke er reducerbart til individet. Eksempelvis er traditioner, regler og sociale konventioner strukturer. Kritisk teori fordrer at genstandsfeltets ontologi bliver bestemmende for de metodiske fremgangsmåder. Genstandsfeltets ontologi er bestemmende for epistemologien, da undersøgelsesgenstandens karakter, herunder blandt andet organisationer og sociale interaktions mønstre, som udgør virkeligheden, er medbestemmende for hvilken viden en undersøgelse kan fremkomme med.

Det, at virkeligheden findes før, udenfor og uafhængigt af en eventuel iagttagers erkendelse af virkeligheden hævdes i kritisk realisme og danner udgangspunkt for ontologien i positionen. Dermed

---

¹³ Med denne grundantagelse om at virkeligheden eksisterer, forstås at uanfægtet af hvad teorier fremkommer med, er der en virkelighed, som ikke forandres på grund af teoriernes udsagn angående virkeligheden, og dermed kan teorierne tage fejl. Menneskets erkendelse derimod kan gennemgå kraftige forandringer, uden den virkelighed menneskets erkendelse drejer sig om, er forandret det mindste.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

findes en verden, som er uafhængig af iagttagers viden eller erkendelse af den. Derudover kan der være mere ved virkeligheden, end der umiddelbart kan iagttages. Med andre ord, er der for eksempel mere mellem mennesker og samfund end der direkte kan iagttages. Det ikke-direkte observerbare, kan angå såkaldte dybere lag indeholdt i social interaktion (Jespersen, 2004: 145). Ontologien for specialet er virkeligheden i sin totalitet i lokalsamfundene Chia og Lozi, som efter bedste evne skal studeres ved åbne stratificerede og helhedsorienterede ontologiske beskrivelser. Positionen stiller krav, som synes vanskelige at efterleve, men anses for frugtbar at stræbe efter. Dog anser jeg det i løbet af læringsprocessen indenfor specialets rammer, ikke for muligt at opnå en fuldendt beskrivelse eller testning af de mekanismer som opstilles for virkeligheden. En central antagelse i kritisk realisme er, jo mere genstandsfeltet undersøges, jo mindre betinget må forståelsen af genstandsfeltet blive (Jespersen, 2004, 149).

Samtidigt hæfter positionen sig ved, at videnskab bliver sprogligt overleveret, hvorved videnskaben ses som samfundsmæssigt og historisk produkt. *Videnskab* er i kritisk realismes optik at afdække fænomeners opkomstbetingelser. Samfundets egenskaber og træk anses for at være menneskeskabte, og dermed er disse såkaldte sociale konstruktioner. Altså kan samfundet fremstå i sin nuværende form, og konstrueres på en anden måde på et andet tidspunkt, hvorved det bliver en anden social konstruktion. Imidlertid modsættes enhver forestilling om, at udsagn og spørgsmål om væren altid lader sig reducere til et spørgsmål om vores viden eller italesættelser om væren. Ligeså afvises, at viden følger direkte fra væren eller at væren uproblematisk kan aflæses af virkeligheden (Buch-Hansen og Nielsen, 2005: 23). Dermed er kritisk realisme et bidrag til at overskride modsætningerne mellem for eksempel objektivismens og konstruktivismens videnskabsteoretiske tanker (Grus' redaktion, 2000: 3).

Kritiske realister med udgangspunkt i Bhaskar tager endvidere afsæt i den konstatering, at mennesker bedriver videnskab. Derefter knyttes undren omkring spørgsmålet, hvordan verden må være indrettet, for at videnskabelig erkendelse muliggøres. I positionen forstås virkeligheden som et *åbent system* med generative mekanismer, kræfter og tendenser som forekommer, hvad end de bliver iagttaget og erkendt eller ej¹⁴ (Wad, 2000: 54f). Epistemologien er i høj grad berørt af, at virkeligheden er et åbent system, hvor rammerne er i fortløbende forandring i kritisk realisme. Samfundsvidenskabelige undersøgelser skal forstås indenfor rammerne af dette åbne system, hvor det der kan vides, og hvordan det vides hele tiden er til revision. Ved hjælp af forskellige teknikker kan forståelse for strukturerne, som udgør virkeligheden tilnærmes. En af disse teknikker, som vil blive forklaret i det nedenstående, er retroduktion, en anden er at

---

¹⁴ Idealisme er modsætningen hertil, idet virkeligheden i idealisme er en idé hos iagttageren (Wad, 2000: 54)

tænke på virkeligheden, som et isbjerg, hvor det som ikke ses, udgør størstedelen af interessen for undersøgelse. Endvidere kan virkelighedens åbne system opdeles i erkendelsesdomæner (Fuglesang og Olsen, 2004: 35).

Virkeligheden forstås, som stratificeret af tre erkendelsesdomæner eller niveauer: det empiriske, det aktuelle og det reale. En målsætning er at forøge og forbedre dataene, som er til rådighed om undersøgelsesobjektet. I den sammenhæng er det værdifuldt at observere uventede eller nye fænomener i det empiriske domæne. Det *empiriske* domæne vedrører data om objekter eller entiteter, som er direkte observerbare. Det empiriske domæne består af objekter med strukturer, som besidder mekanismer, kræfter og tendenser. Det andet niveau er det *aktuelle* eller *faktiske* domæne¹⁵, som vedrører handlinger og begivenheder, som er resultat af samspil mellem forskellige objekter med forskellige mekanismer, kræfter og tendenser. Fra det empiriske niveau kan udledes observationer, som kan have betydning i det aktuelle domæne indenfor et betinget gyldighedsområde. Betingede gyldighedsområder kan have klang af lukkede domæner, hvilket ikke er tilfældet. Virkeligheden er et åbent system af samvirkende objekter og strukturer med tilhørende generative mekanismer, kræfter og tendenser, som findes reelt, hvad end de er aktuelle eller kendes empirisk. Mekanismerne kan forblive uaktualiserede, fordi de blokere for hinandens kræfter og virkninger. Dette tredje niveau benævnes det *reale*, *virkelige* og det *transcendente* ("dybe"). Det beskæftiger sig med de samfundsmæssige strukturer, hvor mekanismer indgår. På det tredje niveau findes det, som ikke umiddelbart er observerbart, altså det 'skjulte' mere end det som kan iagttages direkte mellem mennesker og i samfund. Ved det dybe reale niveau er det ikke muligt at deducere sig til endegyldige svar. Hypoteser og teorier om kausale sammenhænge kan opstilles, og være med til at forklare observationer ud fra begreber, om strukturers og mekanismers betydning for de kausale sammenhænge (Fuglesang og Olsen, 2004: 35; Jespersen, 2004: 147; Wad, 2000: 55). Jespersen beskriver niveauet således:

"..empirisk etablerede relationer er 'produkter' af begivenheder udløst af mekanismer, som har en kompleks kausal struktur bestemt af tendenser i det reale domæne. De kan ikke observeres direkte, og de ændrer sig som en konsekvens af, at samfundet (og dets omgivelser) udvikler sig" (Jespersen, 2004: 155f).

Denne tredelte måde at anskue virkeligheden på medfører nogle fordele, mens der også kan findes udfordringer ved anskuelsen. Eksempelvis kan det være vanskeligt at afgøre, hvad en mekanisme eller struktur er, og ligeledes hvornår disse er identificeret.

---

¹⁵ Vedrørende terminologien omkring de tre domæner er der nogen forvirring i litteraturen. Dette angår særligt det andet domæne, som både går under navnet det faktuelle, det aktuelle og det faktiske.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Dermed afspejler erfaringer og spontane forestillinger på det empiriske domæne ikke nødvendigvis, hvordan tingene faktisk hænger sammen (Buch-Hansen og Nielsen, 2005: 25). Et eksempel kunne være, at et landsbysamfund oplever flere dødsfald blandt unge mennesker i deres mest arbejdsdygtige alder. Dødsfaldene foregår indenfor det empiriske domæne. Der kan være en udbredt opfattelse, en såkaldt social konvention, blandt de øvrige mennesker i samfundet gående på at disse dødsfald skyldes heksekræfter. Efter et samspil af magtrelationer og erkendelser i det aktuelle domæne kan den lokale leder ved næste begravelse oplyse samfundet om, at disse dødsfald ikke skyldes heksekræfter, men derimod sygdommen ved navn AIDS. Dermed vil forestillingerne på det empiriske domæne komme i overensstemmelse med virkeligheden, og dette kan medføre, at handlinger kan forandres i forhold til den nye virkelighedsopfattelse. Alt imens virkeligheden egentligt ikke er forandret.

Den realistiske videnskabsteori leverer rationalet for at tage springet ind i evalueringsforskning. Med det nye realistiske evalueringsperspektiv står forskere i en situation, hvor en praktisk orienteret evalueringstilgang kan udvikles på et klart videnskabsteoretisk fundament (Wad, 1998, 1: 52f). Ray Pawson, som er medforfatter til *Realistic Evaluation* (1997), anses for at være videreudvikler af kritisk realisme. Pawson stiller metodologiske krav til realismen, om at den skal være anvendelig i empirisk forskning (Wad, 2000: 61). Som pædagogisk metafor kan isbjerget bruges for, hvordan genstandsfeltet forstås gennem kritisk realismes briller. Størstedelen af isbjerget kan ikke direkte observeres, da det eksisterer under havets overfalde. Det er det betydningsfulde skjulte, som ønskes studeret gennem antagelser om mekanismer ud fra den del af virkeligheden, som direkte kan iagttages. Konteksten har for eksempel betydning for, hvordan fænomener i evalueringer opleves. En dag kan isbjerget opleves som gråt, og næste dag som skinnende hvidt. Tolkningen af informationer i evaluering kan variere, alt efter hvorfor evalueringen er iværksat eller hvad de involverede ved om deres muligheder for at påvirke evalueringens indhold (Foss Hansen, 2003: 13). Specialets skal ses, som en måde hvorpå informationer og viden om domænerne tilegnes. Dette sker ved at sætte begreber på information, tolke data og observationer på det empiriske niveau samt de tendenser som kan anes af det aktuelle niveau. Specialets problemformulering er styrende for undersøgelsen, og udstikker horisonten for genstandsfeltets berøringsområde, altså for hvad der skal undersøges. Med andre ord drejer det sig om en undersøgelse af, hvordan rettighedsbaserede tilgange til udvikling virker med udgangspunkt i FKN og SWAMs aktiviteter i Chia og Lozi, og herigennem perspektivere omkring, hvordan kritisk realisme og evaluering med afsæt heri kan bidrage indenfor internationalt udviklingsarbejde. Altså er der tale om, ved hjælp af dette videnskabsteoretiske udgangspunkt, at undersøge en udviklingsteoretisk tilgangs fordele og ulemper ud fra et konkret eksempel. Det er ikke en let opgave, at vurdere hvordan et fænomen virker. Særligt

indenfor udviklingsbistand er der manglende erfaringer og ingen anerkendt praksis for undersøgelsesformer, som kan bidrage til solid viden, om hvordan strategier virker med henblik på at fremme udvikling.

I lyset af ovenstående forstås viden, som begrebsbetinget uden samtidigt at være fuldt ud determineret af teori, begreber eller virkeligheden. Viden om virkeligheden opfattes som ufuldstændig og begrænset af tolkning af informationer, magtrelationer og socialt anerkendte forståelser (Wad, 2000: 56). Samtidigt forkastes at der kan blive tale om nogen absolut sandhed, eller for den sags skyld frembringelse af fuld gyldig viden om genstandsfeltet. Den fremkomne viden er betinget af, hvilken kontekst genstandsfeltet er indlejret i, og at genstandsfeltet er foranderligt. Dermed afhænger gyldigheden af tid og rum. Begrænsningen for den viden som frembringes kommer også til at ligge i, at hele virkeligheden ikke er umiddelbar observerbar, og der således ikke eksisterer sikker viden, men i stedet er der tale om sammenhænge begrundet af mere eller mindre underbyggede og sammenhængende forklaringer (Jespersen, 2004: 160f).

Ved en kritisk realisme optik anvendes retroduktion som forskningsstrategi, hvilket betyder at hændelser forklares ved at postulere og identificere mekanismer, som tænkes at være ophav til begivenheder (Wad, 2000: 57). Retroduktion betyder, at der sluttes fra såvel almene regler, som enkelt tilfælde til stiliserede beskrivelser og således er både induktions og deduktionsprincipperne indeholdt i læringsprocessen med retroduktion som forskningsstrategi (Fuglesang og Olsen, 2004: 30). Retroduktion stammer dermed fra de observerede tendenser og begivenheder. Induktion skaber udgangspunkt for deduktive hypoteseformuleringer om dybereliggende strukturer baseret på genstandsfeltets ontologi. Begrundelserne for hypoteserne må tage udgangspunkt i virkeligheden. Dette er et krav for at arbejde kritisk realistisk. Dermed udgør analyserne grundlaget for betingede konklusioner angående den virkelighed, som videnskabspersonen observerer. Retroduktionsfremgangsmåden og antagelsen omkring ontologisk stratificering gør, at det ikke er muligt at have beviser for de postulerede sammenhænge, dermed kan de fremstå mere eller mindre overbevisende. Kendetegnet for viden er dermed også at den er begrænset (Jespersen, 2004: 156ff). Afgørende er det at der gives kvalitative begrundelser for viden.

Kritisk realisme kan på baggrund af ovenstående nærmest fremstå som en ufejlbarlig position. Hvis dette er tilfældet, er det ikke intentionelt. Der eksisterer kritik af kritisk realisme¹⁶. Finn Collins kritik af

---

¹⁶ Buch-Hansen og Nielsen, 2005, forholder sig i kapitel 5 og 6 til hvor grænserne for kritisk realisme går, altså hvad position er og hvad den ikke er, særligt i forhold til postmodernisme, hvor forfatterne dog synes at mene kritisk realisme er overlegen.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

positionen knytter sig blandt andet til, at Bhaskar aldrig nærmere angiver, hvorledes forholdet mellem det individuelle og det sociale skal forstås, ud over de to størrelser ikke er identiske. Dermed mener Collins, positionen har problemer med at forklare, hvordan det sociale eksisterer uafhængigt af aktørernes tanker og intentioner. Som følge heraf fremfører Collin, at Bhaskars manglende analyse betyder, positionen forhindres i at anerkende, de relationer som de sociale aktører indgår i og aktørerne selv, som underliggende mekanisme bag det sociale, selvom netop de sociale aktører og deres relationer efter Collins mening er de mest oplagte aspiranter til rollen som underliggende mekanismer (Collin, 2000: 84). Således kan en svaghed ved dette videnskabsteoretiske udgangspunkt vise sig at være vanskeligheder ved at identificere de tre domæner og mekanismerne her indenfor, samt ikke mindst adskille disse og analysere deres betydning. Altså kan den empiriske del af specialet finde udfordringer i, at begribe enhederne og samspillet mellem disse samt ikke mindst dybereliggende årsager og betydningerne heraf. Dette til trods anses det for at være opgaven, hvorfor de metodiske valg bliver af yderste vigtighed.

3.2.1 Specialets teorimæssige tilgange

Den valgte fremgangsmåde og forståelsesramme gør, at specialet ikke udelukkende er bygget op omkring en enkelt teori og dennes begrebsapparat. Undervejs i specialet udvikles begreber og modeller til analyserne i den pågældende del af undersøgelsen. Der er dog en generel forståelsesramme, som præger specialet. Denne forståelsesramme har afsæt i det mere generelle abstraktionsniveau, som er præsenteret i metodologi afsnittet ovenfor. Den overordnede forståelsesramme byder blandt andet på begreber, som kontekst, strukturer, processer, mekanismer, resultater (virkninger) og erkendelsesinteresse¹⁷. Sonderingerne stammer fra erkendelsen af udviklingsprogrammer altid opererer i åbne systemer, hvilket betyder usikkerheder omkring, hvad et program som rettighedsbaserede tilgange kan medføre. Usikkerhederne knyttes både til implementeringen, konteksten og hvilke mekanismer programmet medvirker til at udløse (Tilley, 2005: 7).

Kontekst forstås, som det komparative rum og den tid samt historie, som indsatsen er fremkommet af, og som skaber organisering af et komplekst system af *strukturer*, både formelle og uformelle strukturer, som kan være mere eller mindre dybe eller skjulte. Strukturernes medvirker til en række processer, som skaber en række virkninger eller *resultater*. Der kan være sammenhænge både frem og tilbage mellem strukturer, processer og resultater. *Kontekstbegrebet* har lighedstegn med organisationsteoriens omverdensbegreb. En rettighedsbaseret udviklingsindsats er i høj grad under indflydelse af vilkårene rundt om indsatsen. Indenfor eksempelvis

---

¹⁷ Forskningsprojektet af Morten Balle Hansen og Evert Vedung ”*Fælles sprog i ældreplejens organisering*”, som ligeledes tager afsæt i virkningsevaluering, har inspireret til sondringerne, da begreberne her forklares i forhold til forskningsprojektet og disse forekommer at være komplementære med specialets videnskabsteoretiske afsæt i kritisk realisme samt virkningsevalueringens afsæt i Pawson og Tilley’s ’*realistic evaluation*’.

organisationsteori sondres mellem *kultur* og *struktur*, men i specialet flyder de to begreber til tider sammen. Kulturbegrebet benyttes af respondenter og deltagere i indsatsen, mens specialet anvender strukturbegrebet bredt og refererer til, processer og aktører, der giver energi til processer og indgår i systemer af relationer, som har en mere eller mindre stabil karakter.

Analytikerens erkendelsesinteresser er betydningsfulde for hvordan kontekst, processer, strukturer og resultater (virkninger) og deres indbyrdes relationer opfattes, ligesom værdikriterierne, præsriptive såvel som deskriptive, er af betydning for analytikerens relation til analyseobjektet og genstandsfeltet. Analytikerens relation til objektet og feltet påvirkes af dennes placering i forhold til strukturer, processer og resultater, hvilket vedrører diskussioner omkring subjektivitet og objektivitet. Et nedenstående afsnit omkring værdipræmisses er væsentligt i forhold til erkendelsesinteressen her. For nuværende vil der blot blive nævnt den analytiske sontring, omkring erkendelsesinteresser kan være både beskrivende, forklarende, vurderende og præsriktiv. Disse kan sjældent, om nogensinde isoleres, og afsæt vil ofte være i en normativ interessevurdering.

Processerne er handlinger og aktiviteter i det empiriske og faktuelle domæne. Igennem processer kan strukturer komme til syne, ved eksempelvis talehandlinger, sociale konventioner, traditioner, skikke og økonomi. Processer kan fastholde eller forkaste strukturer, som i Chia, hvor heksekraft forkastes, som social konvention i forhold til at være det som bevirker, de unge mennesker dør, men på foranledning af de frivillige sygepassere er den lokale leder begyndt at tale om HIV/AIDS, som årsagen til dødsfaldene ved begravelser (Balle Hansen og Vedung, 2005: 27ff).

Mekanismer er programintroducerede forandringer fordelt gennem regulariteter, som er et resultat af hvad der gøres og omstændighederne det gøres i. Mekanismer beskriver således, hvordan aktive komponenter frembringer deres effekter (Tilley, 2005: 7). *Effekter, resultater, virkninger* eller *regelmæssigheder* skabes derved i samspil mellem processer og strukturer. Disse kan defineres som sociale processer der igangsættes, når udviklingsprojekter installeres, disse være sig forventede eller ej, inkluderet i projektets målsætninger eller ej og blandt projektets målgrupper eller andre sociale aktører (Nielsen, 2000, 3: 33).

I specialet er det valgt at udføre en særlig undersøgelse, som går under betegnelsen evaluering, hvorfor evalueringsteori har en mere direkte indflydelse på specialet. Særligt begreberne proces, virkning og mekanisme fra den overordnede forståelsesramme bringes i spil i næste kapitel, hvor der opstilles flow charts for forestillingerne om indsatsen. Virkningsevaluering fordrer, at relaterede fagteoretiske perspektiver inddrages og benyttes som grundlag for antagelser om mekanismer. Brugen af relateret teori sker løbende og i det omfang, det

synes relevant for besvarelse af problemstillingen. Det drejer sig blandt andet om udviklingsteori om sammenhænge omkring styrkelses- og bevidstgørelsesprocesser samt hvordan såkaldte empowermentprocesser kan evalueres. Grundet pladsmangel er teori af John Friedmann og Peter Oakley vedrørende empowerment at finde i appendiks.

4 Overvejelser i forbindelse med evaluering

Metode skal overvejes på mindst to måder i forhold til at udføre en evaluering. For det første tager en evaluering udgangspunkt i valg af evalueringsmodel, for det andet har valg af model betydning for hvilke metoder der benyttes. Hermed hænger evalueringsmodel og metode tæt sammen, og valgene, som træffes i den forbindelse, afspejles i kvaliteten af en evaluering. Endvidere er evalueringsmodellen væsentlig for, hvad der kommer indenfor evalueringens fokus.

4.1 Valg af model

Valg af evalueringsmodel er væsentligt idet modellen fordrer, hvad evalueringen kan se. Verdung har udtalt, at der findes omkring 60 evalueringsmodeller (Dahler-Larsen og Krogstrup, 2001: 261). Dermed er valget af evalueringsmodel vedkommende og ofte vanskeligt. Der er allerede i problemformuleringen givet argumenter til fordel for realistisk virkningsevaluering, og disse argumenter vil blive uddybet her.

Et alternativ til virkningsevaluering kunne være målopfyldelsesevaluering. Både virkningsevaluering og målopfyldelsesevaluering beskæftiger sig med, om den evaluerede indsats har medvirket til at bestemte mål er opnået. Virkningsevaluering adskiller sig ved at koncentrere sig om forklaringer på, hvorfor udfaldene af indsatsen er, som de er. Det er, hvad der virker for hvem, hvornår og under hvilke betingelser, som har interesse for virkningsevaluering, og ikke i lige så høj grad de samlede effekter af en indsats som for målopfyldelsesevaluering og for den sags skyld også klassisk effektevaluering. Dog har virkningsevaluering også effektperspektivet med, da modellen både forholder sig til 'at virke' som en proces, og virkning i betydning 'effekt'. Endvidere er virkningsevaluering mere fordelagtig end målopfyldelsesevaluering til at byde på anbefalinger af, hvad der skal til for at få en indsats til at virke bedre. Dette gøres ud fra omdrejningspunktet i modellen, som er opstilling af virkningsforestillinger vedrørende programmet, som benævnes programteori. Hensigten er at udføre evalueringen, således at der kommer mest mulig erkendelse i forhold til programteorien. Denne erkendelse skal til for at forbedre programmet, hvorfor der tales om muligheder for at afkræfte, bekræfte eller udvikle programteori (Dahler-Larsen, 2004: 99).

4.1.1 Virkningsevaluering

Virkningsevaluering har fokus på at identificere menneskeskabte regulariteter, hvorefter disse undersøges. Realistisk videnskab handler således om empirisk og teoretisk at identificere mekanismer, som inden for en bestemt social orden i tid og rum skaber en given begivenhed eller regelmæssighed (Dahler-Larsen og Krogstrup 2001: 152f; Pawson og Tilley, 1997: XV; Wad, 1998,1: 44). Teorien for programmet opstilles systematisk med mekanismerne i flow charts. Virkningsevalueringens modellen består af trin, som virkningsevaluering kan opbygges efter. I specialet følges trinene stort set, dog foretages mindre fra- og tilvalg, såsom udfoldning af de dominerende argumenter bag indsatsen i takt med konkretisering af problemstillingen i stedet for efter et evalueringsspørgsmål. Dette valg hænger sammen med, at der allerede har været et kendskab til kilderne forud for opbygning af programteori, hvorfor elementerne i læringsprocessen er overlappende. Evalueringens proces i realistisk virkningsevaluering stiller krav, som indebærer mange elementer, hvorfor processen kan synes omstændig. Udføres realistisk virkningsevaluering i overensstemmelse med tankerne bag evalueringens retning, er der dog visse forhold, som må medtages (Pawson og Tilley, 1997: 85ff).

Befordrende ved virkningsevaluering er, at evalueringens modellen formår at fokusere på både procesdelen ('at virke') og virkningsdelen ('effekten') af indsatsen. Dermed er det muligt at få begge aspekter med i betragtningerne omkring udviklingsprojektet (Dahler-Larsen og Krogstrup 2004: 51). I denne fremstilling fremstår det, som om det er let at opstille programteori for en indsats, og at denne forholdsvis let kan spejle virkeligheden, som indsatsen er tænkt. Begge dele er ikke tilfældet. Konstruktion af programteori for en indsats kan betragtes som en udfordrende proces, hvor mange af byggeklodserne forventes at mangle, og et sandt billede vil være svært tilgængeligt. Programteorien angiver, hvorledes arbejdet forventes at omsættes til de ønskede resultater, hvilket er en styrke ved virkningsevaluering. Idet forventninger og forestillinger bliver tydelige for de involverede parter, er der mulighed for at kunne tage disse op til revision. Således kan der skelnes mellem situationer hvor indsatsen bygger på en urimelig idé og situationer, hvor forestillingerne om indsatsen kan forbedres ved forskellige justeringer. Vurderingerne kan ved virkningsevaluering ske på baggrund af kvalificerede kriterier, således at der bliver tale om en fornuftig antagelse, der realistisk kan tilgodeses på baggrund af den faktiske indsats i indsatsens eget område (Dahler-Larsen, 2004: 101f).

Pawson og Tilley fremhæver, at en indsats sjældent udgøres af rent fysiske størrelser, men i stedet for kan bestå af informationer, ydelser og muligheder tilbudt vidt forskellige individer med forskellige ressourcer og holdninger. Derfor er der blot i ganske få tilfælde tale om særligt generelle lovmæssigheder mellem indsats og virkning, mens der oftere vil forekomme lokale situationsbestemte resultater, hvor de samlede effekter er marginale. Ved virkningsevaluering rettes blikket mod en forståelse af, hvordan

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

sammenhængen mellem indsats og virkning modificeres af den lokale kontekst, der analyseres (Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004: 110). I FKN og SWAMs arbejde i Chia og Lozi er der lagt hovedvægt på kapacitetsopbygningsprocesser gennem gruppeaktiviteter. Sådanne kvalitative processer kan virkningsevaluering med fordel bidrage til vurderingen af. De kvalitative processer synes dog mindre ligetil at operationalisere, da de tilsigtede virkninger i høj grad handler om psykologiske effekter, som i forhold til materielle genstande er vanskeligere at vurdere. Dermed kan virkninger af det rettighedsbaserede arbejde ikke tælles og gøres op entydigt.

Virkningsevalueringsmodellen er en åben evalueringsmodel, der antages at kunne rumme de kvalitative målsætninger. Ligeledes er der mulighed for at holde evalueringen åben for uforudsete hændelser og medtage sådanne i vurderingen, idet modellen tilbyder et begrebsapparat for både det uforudsete og forudsete, idet der kan tales om generative mekanismer, bieffekter, moderator og mediator¹⁸ (Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004: 61ff; Pawson og Tilley, 1997: 59ff; Vedung, 1998: 62). I nærværende tilfælde kan virkningsevaluering således med fordel benyttes, da årsags-virkningsforhold er centrale i det arbejde som FKN og SWAM udfører. Begrebsapparatet for det 'uforudsete' forventes at blive væsentligt, da den kontekst, som arbejdet udføres i, er præget af høj grad af usikkerhed, hvilket er præmis for hovedparten af udviklingsarbejde (Edwards, 2002: 323ff).

4.2 Anvendelsessigte

Beslutningen om at foretage en evaluering bør træffes efter grundige overvejelser, da en evaluering kan risikere at blive et arkiveret dokument, der ikke bliver brugt til det, der var hensigten med den, nemlig at være et instrument for beslutningstagere (Dahler-Larsen, 1998: 57ff). For specialet er der ikke blot ét anvendelsessigte. Hensigten er at forbedre, men også at oplyse og bedømme, hvilket er et yderligere argument for at bruge virkningsevalueringsmodellen, da dennes sigte ikke er ensidigt. Der skelnes overordnet set mellem tre overordnede former for anvendelse: bedømmelsesorienteret, forbedringsorienteret og vidensorienteret (Krogstrup, 2003: 38ff). De tre typer skal betragtes som idealtyper, der har til formål at illustrere den variation, der er i måden, hvorpå evalueringer har indflydelse og anvendes. Evalueringer, der er bedømmelsesorienterede, er ofte summative, hvilket vil sige, at der fokuseres på resultaterne og effekter af en indsats efter indsatsens gennemførelse. Ofte er formålet at bidrage til en beslutningsproces angående indsatsens videre forløb.

---

¹⁸ Generativ mekanisme er en bestemt sammensætning af mekanismer, som under bestemte forudsætninger i særlige omgivelser giver et bestemt resultat. Moderator og mediator kan regulere styrken eller retningen på et kausalforhold ved at indvirke på sammenhængen. Moderator og mediator kan i praksis være kønsroller, traditioner og vaner (Dahler-Larsen og Krogstrup 2004: 102ff; Tilley, 2005: 8)

En anden type evaluering er vidensorienteret eller såkaldt enlightenment, der har et mindre instrumentelt sigte. Vidensorienteret evaluering har ikke i stor stil direkte indflydelse, men er mere et produkt, der forøger mængden af viden, som over tid efterlader indtryk, og derfor har indflydelse.

Den tredje type evaluering er forbedringsorienteret evaluering, som betegnes formativ, hvilket vil sige forbedrende i den betydning, at programmet forsøges understøttet i implementering (Krogstrup, 2003: 38ff). Sondring mellem kontrol og læring inddrages ofte, hvor forskellen på summativ og formativ evaluering præsenteres. Den bedømmelsesorienterede form repræsenterer kontrol og den forbedringsorienterede læring. Således vil sigtet med denne evaluering være flere af de ovennævnte, hvilket kan medføre en fare for at gøre evalueringen diffus.

Opmærksomhed på alle evalueringens momenter kan give anledning til stillingtagen til forskellige værdier. Valg af metode og evalueringsdesign kan i sig selv opfattes som værdispørgsmål, og sådan opmærksomhed kan medføre et andet sprog. Kriterier og data er ligeledes med til at sætte dagsordenen for hvad og hvordan, der skal evalueres, men i lige så høj grad hvad den evaluerede indsats går ud på (Dahler-Larsen, 1998: 71). Dermed er det væsentligt at forholde sig til kriterier og værdipræmisser, når der evalueres, hvorom næste afsnit handler.

4.3 Evalueringskriterier

Idet evalueringen har sit fokus på implementeringen af projektet i 2006, er det oplagt at lade FKN og SWAMs dokumenter for perioden udgøre rammen for evalueringen. Med ramme menes der, at der vil tages afsæt i udviklingsorganisationernes dokumenter, når aktiviteterne vurderes. Da det ikke er programmets resultater ved projektets afslutning, som evalueres skal der udledes kriterier for vurdering af arbejdet midt i perioden. Der er ingen klare kriterier for succes for arbejdet halvvejs inde i implementeringen af aktiviteterne. Blandt andet teori, som relateres til indsatsen og personer med viden om indsatsens udtalelser herom, vil bidrage til, hvilke kriterier som opstilles. Fokus for kriterierne bliver 'beslutningsniveauets forestillinger' i forhold til, om den rettighedsbaserede indsats implementeres som tænkt. Kriterierne bliver således til dels defineret og opstillet af evaluators selv, hvorfor særligt evaluators værdipræmisser er væsentlige, da værdierne er afgørende for vurderingerne.

4.3.1 Værdipræmisser

Værdier og de præmisser, der ligger bag, er nødvendige at præsentere åbent i forbindelse med evalueringer, for disse har betydning for valg af kriterier og dermed værdidømmene i vurderingerne, som nævnt ovenfor (Krogstrup, 2004: 31). Eller sagt med Dahler-Larsens ord;

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

”Evaluering er umulig uden en skelnen mellem god og dårlig, hvilket implicerer værdivalg”

(Dahler-Larsen, 2002: 37)

Således indeholder velreflekteret evalueringspraksis tydelige værdiafklaringer. Heraf følger krav om konsistens i værdivalgene (ibid). For evaluator er det dermed nødvendigt at gøre sig klart hvilke værdipræmisser, der besiddes, for at kunne være bevidst om i hvilken grad ens egne værdier påvirker evalueringen. Der vil altid forekomme afvejninger hos evaluator om, hvad der er ønskværdigt eller forkasteligt i forhold til det, der evalueres. Dermed ikke være sagt, at de bestemte værdier er ’valgt’ forud for arbejdet med evalueringen, eller at der er et krav om, at der bør være logisk konsensus omkring værdier, for at de kan indgå i evalueringsarbejdet. Evaluering involverer værdier, men evaluering sker ikke altid på et forud afklaret og stabilt værdigrundlag. Samtidig har evaluering magt til at kunne ryste og udfordre værdisæt (Dahler-Larsen, 2001: 56ff).

Fremlægges værdipræmisser, kan det ske både præsriptivt og deskriptivt. Præsriptive værdipræmisser fastlægges med en begrundelse tilknyttet de valgte evalueringskriterier. En sådan begrundelse kan læne sig op ad samfundsovervejelser eller have et bestemt filosofisk perspektiv på et område. Evaluator tager dermed et bestemt værdimæssigt perspektiv. Deskriptive værdipræmisser tager derimod udgangspunkt i de værdipræmisser, der allerede eksisterer hos de involverede interessenter. Det er ved deskriptive værdipræmisser nødvendigt at gøre sig disse klart og pointere, hvorledes disse påvirker evalueringens udfald. Praktiske, organisatoriske og politiske hensyn spiller ligeledes ind i en værdidiskussion, hvilket kan gøre overvejelserne indviklede og endda modstridende. Sådanne forhold bør der gøres opmærksom på (Dahler-Larsen, 2002: 37f).

FKN har i måderne at håndtere opgaveløsning på indlagt tydelige værdipræmisser. Som oftest sker opgaveløsningen i samarbejde med partnere, som tilfældet er med SWAM i Chia og Lozi. Partnerskaberne er værdimæssige valg i sig selv, da samarbejde med lokale organisationer vurderes, som den ’rigtige’ fremgangsmåde, og der prioriteres mellem udviklingsorganisationer. Valget omkring at arbejde sammen med partnere vil ikke blive diskuteret, da det anses for en forholdsvis fast præmis. SWAM og i lige så høj grad FKN er organisationer, som er karakteriseret af værdier samt arbejde for samfundsmæssige ændringer, og der kan skrives massive drøftelser af både FKN og SWAMs værdier. Altså er en fuldstændig kortlægning af FKN og SWAMs værdipræmisser en stor mundfuld. Det samme gælder for værdierne hos befolkningsgrupperne i Chia og Lozis. For at få et indblik i FKN og SWAM samt lokal befolkningernes værdier kan findes en mindre analyse heraf i appendiks.

Som evaluator er jeg i en vis udstrækning i besiddelse af værdier lignende FKN og SWAMs, idet disse arbejder for positive forandringer for marginaliserede individer. Initiativerne, som FKN sammen med SWAM står for, anses altså som udgangspunkt som positive, ligesom rettighedsbaserede tilgange til udvikling som idé umiddelbart opfattes som positivt. Dog er der i evalueringen indlagt en vis skepsis overfor principperne i rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Denne skepsis kan ses som reaktion på en positiv holdning, der til tider knytter sig til FKN og SWAMs arbejde.

Med andre ord er det vanskeligt at være imod humanitære indsatser eller for den sags skyld udvikling. En del af skepsisen knytter sig til tanker omkring, hvorvidt det er muligt at gøre alt, hvad rettighedsbaserede tilgange til udvikling foreskriver. Således kan tilgangene mistænkes for at være for idealistiske. Desuden kan der rettes opmærksomhed på, hvordan der med begrænsede ressourcer kan leves op til de høje forventninger, som rettighedsbaserede tilgange kan give. Endelig har jeg som evaluator intet entydigt forhold til de kristne og kirkelige aspekter af FKNs værdipræmisser. Dog mener jeg i forhold til det kirkelige aspekt i arbejdet, at det må anses som positivt, at arbejdet gøres i samarbejde med lokalt forankrede institutioner, som har anseelse i lokalsamfundene. Det positive ved dette ligger i, at den lokale forankring kan højne bæredygtigheden af arbejdet, da de lokale institutioner ofte arbejder med de lokale udfordringer også uden støtte udefra. Det negative ved denne måde at bruge de kirkelige og andre institutioner på, synes at være, at disse derved får tilført ressourcer og kommer i en stærkere position. Således kan der komme en skævvridning af samfundet, og individer kan føle sig tiltrukket af organisationerne på grund af ressourcerne. Dette kan føre til magtkampe og ressourcemisbrug, hvilket kan have negative konsekvenser, som virker vanskelige at overskue (Anderson, 1999: 145ff).

Mit syn på udviklingsarbejde er, at det handler om en fin balancegang, som skal varetages meget påpasseligt. Jeg mener, at det at forsøge at støtte marginaliserede individer, om muligt må forsvares. Dette skal dog gøres med varsomhed. Støtte, selv ud fra gode intentioner, kan have vidtrækkende negative konsekvenser og bevirke forværring af de berørtes muligheder i hverdagen, hvis ikke støtten gives med omtanke.

---

5 Programteori bag rettighedsbaseret udviklingsarbejde

Det kommende kapitel inviterer til forståelse for antagelserne bag det rettighedsbaserede projekt ud fra ni centrale kilder, som fremstilles hver for sig i appendiks. De dominerende argumenter bag indsatsen fremstilles dels sproglig og dels grafisk. Herpå konkretiseres 'evalueringens fokus' og empiriindsamlingen beskrives. Præsentation af programteorien som evalueres og forberedelserne til realitetstesten følger således i dette kapitel.

5.1 Indledning

Programteorien der opstilles indeholder *begrundede forestillinger om, hvordan og hvorfor indsatsen tænkes at virke*, og dertil bruges udviklingsfaglig teori, FKN og SWAMs 'strategi papirer', fagfolks vurderinger og undersøgelser knyttet til projektet. Teorier er ikke nødvendigvis udviklet i universitetskredse, og af problemformuleringen fremgik det at 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling' hovedsageligt er et fænomen, som er udviklet af udviklingspraktikere til praktisk udviklingsarbejde. Derfor er der utallige steder hvorfra antagelserne bag dette fænomen stammer. Teorier kan simpelt defineres som forestillinger vedrørende sammenhænge mellem årsag og virkning. Dermed består teori af sammenhænge mellem minimum to enheder, som kan antage variabel størrelse¹⁹ (Balle Hansen og Vedung, 2005: 148). I programteori er den ene enhed programmet, som i denne sammenhæng er FKN og SWAMs rettighedsbaserede projekt, og andre enheder er, de virksomme mekanismer som forventede i relation til projektet. Således foregår konstruktionen af programteori ud fra fortolkninger af relevante kilder for programmets indretning. En fuldstændig rekonstruktion af alle antagelser om programteorien ud fra kilder er ofte vanskelig, eftersom alle virksomme mekanismer sjældent er eksplicite, uanset hvor mange kilder der konsulteres.

Rationalitetsantagelser må derfor hyppigt anvendes for at evaluator kan gøre programteori mere fuldstændig. Rationalitetsantagelser skal forstås i retning af følgende: Hvis programmet skal virke efter hensigter, som rationelle involverede beslutningstagere må antages at have, skal følgende sammenhænge mellem årsag og virkning indtræffe. Herved opstår en situation, og en tilstand forandres. Hvorpå kan der tænkes endnu en mekanisme, som igen har et udfald. Rationaliteten forlagde muligvis ikke fra udgangspunktet, men den kræves for at bringe en rational sammenhæng mellem mål og midler (Buch-Hansen og Vedung, 2005: 32 og 149). Således er det kombinationen af fortolkning af tekster og udsagn samt udfyldelse af eventuelle 'mangler' ud fra rationalitetsantagelser, der er udgangspunkt for opbygningen af programteori.

---

¹⁹ Den angivne forståelse af begrebet 'teori' kan stå i kontrast til både hverdagssprogets anvendelse af ordet teori, som noget fint og virkelighedsfjernt, samt til forskningsverdens anvendelse af teoribegrebet, hvor det kan henvise til store logisk-deduktive systemer, mens teoribegrebet her gælder ethvert bud på at beskrive og forklare fænomener.

Fremgangsmåden for behandling af kilderne er, at der udledes hvilke dominerende argumenter og oprationaliseringer, der eksisterer for FKN og SWAMs aktiviteter i Chia og Lozi. Kildernes indhold omkring forventede virksomme mekanismer 'oversættes' og præsenteres i flow charts. Flow charts er billedlige opsamlinger af de sprogligt sammenhængende kilder. Antagelserne og følgende flow charts for hver af de udvalgte kilder kan findes i appendiks. Kapitlet indeholder en samlet beskrivelse og en konkretisering heraf for det, som antages at være de afgørende ønskede virkninger for projektet på det pågældende tidspunkt i implementeringen. Fremstillingen er valgt for at lette læsningen, mens der herved ligeledes inviteres til en bestemt tankegang. Tankegangen drejer sig om transformering af dokumenter og udsagn fra den oprindelige form til antagelser om virksomme mekanismer illustrativt fremvist. Den konkretiserede programteori testes, og såfremt testen viser sig værdifuld, kan programteorien tilpasses, hvorefter en endnu mere raffineret afprøvning vil kunne udføres. Viden herfra vil kunne anvendes af beslutningstagere.

Udgangspunktet for den programteori, der dannes i det følgende, er i høj grad de tanker og forestillinger som aktører, der træffer beslutninger i FKN og SWAM har bidraget med. Dermed ses beslutningsniveauet som "*primære opdragsgivere*" til programteorien (Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004: 55). Opdragsgivere forstås, som de der i væsentlig grad har indflydelse på programmets udformning, og i sammenhæng hermed har gjort sig omfattende forestillinger omkring indsatsens ønskede virkninger.

5.2 Kilder til programteori

For at kunne lave en informeret evaluering må eksisterende manifeste og latente programteorier således kortlægges, og derved kan evalueringsprocessen bidrage til udformningen og udviklingen af nye programteorier (Balle Hansen og Vedung, 2005: 32). Følgende udviklingsteori, dokumenter og aktører udsagn danner baggrund for programteorien:

- FKNs HIV/AIDS- og rettighedsstrategi og interview med FKN-rådgiver på rettighedsområdet
- Interview med Hans-Otto Sano, senior rådgiver ved 'Institut for menneskerettigheder', som har medvirket til udførelse af forstudie af FKNs HIV/AIDS samarbejdspartnere i Malawi
- FKNs HIV/AIDS program for Malawi og interview med FKNs programansvarlige i Malawi
- SWAMs projektbeskrivelse og interview med SWAMs landekoordinator
- Halvårsrapport (SWAM, juni 2006) og interview med SWAMs projektansvarlig for Chia og Lozi
- John Friedmann og Peter Oakleys teorier vedrørende fattigdom og empowerment (appendiks A, 3)
- Women & Law in Southern Africa pilot studie fra Nkhotakota distriktet (WLSA 2004)

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Ved triangulering af kilderne muliggøres fokusering på den del af programteorien, som vurderes at danne udgangspunkt for programmet på det stadie, som programmet er på, når evalueringen udføres. Der tales oftest om én programteori, og det synes lettere at begribe rationalet, når programteori omtales i ental. Imidlertid eksisterer der ofte forskellige forestillinger omkring en indsats alt efter, hvilke interesser kilderne som rådføres har. Derfor kan der findes flere programteorier om et program, hvilket er acceptabelt, dog må programteori, som er modstridende holdes adskilt (Dahler-Larsen, 2004: 32). Der har dog ikke vist sig modstrid i de rådførte kilder i dette tilfælde, hvilket medfører der bliver opereret med en programteori.

Mekanismerne i programteorien byder på forskellig grad af abstraktion eller konkretisering. I praksis vil tilpasningen af programteorien ofte ske af evaluator, hvorfor evaluator tager en aktiv fortolkende rolle. Dermed vil fremstillingerne her blive gjort så 'tro' og i overensstemmelse med kilderne, som muligt velvidende at en fremstilling, som den der følger, indebærer mange til og fravalg. Desuden spiller ordlyden i fremstillingen ind i forhold til, hvorledes det præsenterede materiale fremstår. I den henseende kan antagelserne fremstå, som præsenteret i et positivt lys. Denne positive fremstilling skyldes ikke mangel på stillingtagen vedrørende FKN og SWAMs tankegange, men snare at det anses for urimeligt at anlægge en decideret skeptisk optik på kilderne her. Efter argumenterne for indsatsen er fremlagt, kan programteorien testes og testen vil indebære kritiske vurderinger.

5.3 Forventet implementering af den rettighedsbaserede indsats

Implementering af den HIV-forebyggende rettighedsbaserede indsats i Chia og Lozi sker i vid udstrækning på baggrund af projektets beskrivelse. Der er i projektbeskrivelsen en tidsplan for implementeringen af projektet. Der oplystes nedenfor elementer som har relevans for første halvdel af projektet jævnfør projektbeskrivelsen, hvorved der kan opnås et indblik i FKN og SWAMs antagelser om årsagsvirkningssammenhænge fra udgangspunktet af projektet.

- Fra november 2005 afholdes samfundsmobiliserende møder med sigte mod transformerende træning, møde med distriktet, og forstudie foretages med fokusgruppeinterviews i Chia og Lozi
- Fra november 2006 afholdes møder med og træning af traditionelle ledere i kønsrollerelationer og menneskerettigheder
- Fra november 2005 afholdes træning i kønsrollemønstre og menneskerettigheder med kommende rollemodeller
- Fra februar 2006 formes og styrkes ungdomsklubber, hvorefter der afholdes træning for klubberne
- Fra marts 2006 trænes ungdomsklubberne i seksuelle og reproduktive rettigheder

- Fra februar 2006 skabes forbindelser til distriktetsungdomsafdeling og distriktssundhedskontor blandt andet angående materialer vedrørende seksuelle og reproduktive rettigheder
- Fra januar 2006 afholdes træning for relevante 'servicepersoner'
- I slutningen af 2006 promoveres kondomer til kvinder
- Fra marts 2006 tilpasses, adopteres og uddeles eksisterende informations- og uddannelsesmateriale vedrørende kulturelle praksis, seksuelle og reproduktive rettigheder
- Fra juli 2006 skal der udvikles dokumentation til en national fortalerstrategi vedrørende seksuelle og reproduktive rettigheder på baggrund af projektet i Chia og Lozi

Ovennævnte er FKN og SWAMs 'plan' for virksomme tiltag i første halvdel af projektet, som skal føre til at samfundene i Chia og Lozi mobiliseres med sigte mod standsning af HIV/AIDSs udbredelse. Det er SWAMs landekoordinator, som er overordnet ansvarlig for implementeringen af projektet i Chia og Lozi, imidlertid er det SWAMs projektansvarlige medarbejder, der har det daglige ansvar for, at udføre den opsøgende og støttende del af projektet. Frontmedarbejdere, såsom SWAMs projektansvarlig, udvikler ofte de vigtigste programteorier for det arbejde de udfører. Lipskys studie '*Street level bureaucracy*' (1980) viser at frontmedarbejdere arbejder forholdsvist autonomt, og dermed har frontmedarbejdere høj grad af indflydelse på, hvordan virkningerne af en given indsats bliver. Derfor er både den projektansvarlige medarbejder og landekoordinatoren blevet rådført i forbindelse med konstruktionen af programteorien. Desuden er medarbejdere og dokumenter fra FKN blevet konsulteret i, da FKN har betydelig indflydelse på både planlægning og monitorering af projektet i Chia og Lozi, idet FKN yder betydelig finansiel støtte. Endvidere indgår faglig udviklingsteori særligt vedrørende empowermentprocesser i konstruktionen af programteorien, da teori herom har betydning for antagelserne på alle niveauerne af udformningen af indsatsen.

Konstruktion af programteori for et komplekst projekt, som FKN og SWAMs vedrørende et 'vildt' problem som forebyggelse af HIV, kræver at mange sammenhænge begribes. Ved illustration af programteorien i flow chart som nedenfor skal mange mekanismer således vises på samme fysiske plads. Således illustreres programteorien, som den fortolkes for 'beslutningsniveauet' i flow chart nedenfor.

Flow chartet skal læses fra venstre mod højre, og i den forbindelse skal det holdes i mente, at der ligger mange antagelser forud for flow chartets begyndelse omkring, hvorfor SWAMs indsats er indrettet, som tilfældet er, vedrørende eksempelvis samarbejdet med FKN. Nogle sammenhænge i programteorien fremgår ikke eller fremgår uklart grundet pladsmangel, hvilket må siges, at være en ulempe ved fremgangsmåden.

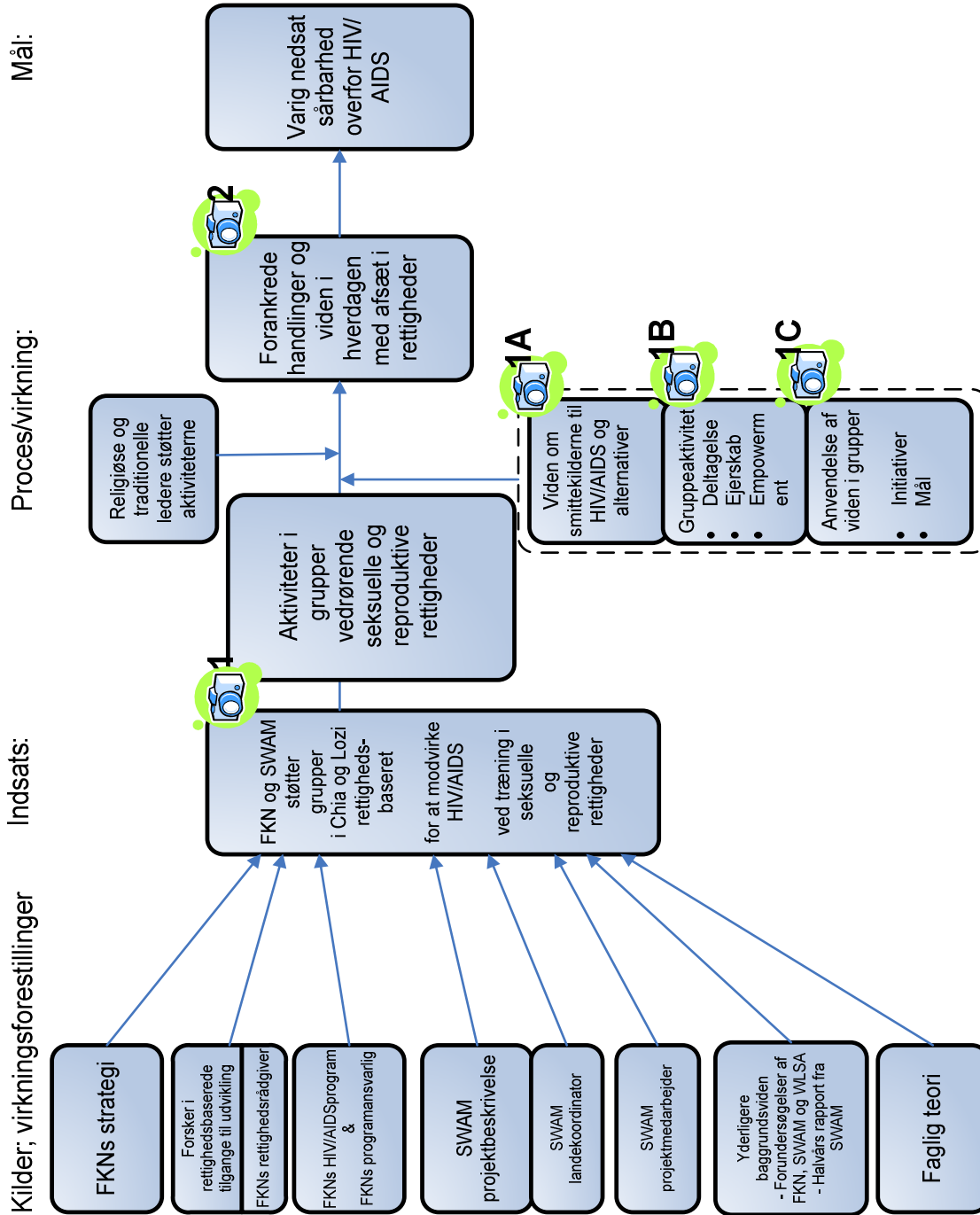
For flere forklaringer på indsatsens indretning kan opmærksomheden henledes til appendiks, hvor der kan findes beskrivelser af flere niveauer i arbejdet. Ovenfor i flow chart 9 er indsatsen delt op i to niveauer, og delene i indsatsen forbindes med pile mod højre for at illustrere forestillingerne fra indsatsens påbegyndelse frem mod de mange ønskede resultater. Alle de mellemliggende variable, ønskede processer og virkninger vil ikke blive forklaret her. Dertil er teorien for omfattende. Grundtrækkene vil således blot blive skitseret, inden der fokuseres på særligt centrale sammenhænge på de lokale 'græsrodsniveauer'.

Der skal bemærkes en interessant moderator, som kan ske at indtræffe, som hindring for projektet indfrier sine målsætninger. Denne er angivet i øverste yderste højre hjørne. Moderatoren handler om negative traditionelle handlemåder kan være dybt forankret, at projektets tiltag kun bevirker overfladiske forandringer, hvorved målene for indsatsen *ikke* nås. Nederst er indsatsen på nationalt- og internationalt niveau illustreret. Det er dog antagelserne omkring, hvordan de virksomme mekanismer på lokalt niveau, der er illustreret mest nuanceret, da det er disse, som udgør afsættet eller kernen for resten af FKN og SWAMs arbejde i dette tilfælde. Kernen i programteorien kan alligevel tydeligt opfattes ud fra flow chartet. Ideen i indsatsen på lokalt græsrodsniveau er, at *tilføre viden* til samfundene om seksuelle og reproduktive rettigheder og *motivere* til *social organisering*. Grupperne antages, at arbejde videre med den øgede viden om HIV og muligheder for at bekæmpe sygdommen, hvorved *handlinger* i overensstemmelse med menneskerettighederne *forankres i hverdagen*. Qua de mange ønskede processer forventes særligt pigers og unge kvinders udsathed og sårbarhed overfor HIV at falde, hvilket er det overordnede mål. Det er ikke muligt meningsfyldt at evaluere om det overordnede 'effekt mål' nås. I stedet vil den bagvedliggende ønskede virkning omkring forankrede handlinger i hverdagen med afsæt i rettigheder blive effekt mål for evalueringen. Effektmålet uddybes nedenfor vedrørende flow chart 10. Kernen i indsatsen ville muligvis kunne findes lettere, hvis evaluator har højere grad af indsigt i forestillingerne, eller såfremt der findes mere viden om de forventede kortsigtede processer for indsatsen forventes at blive en succes. Dette vil ofte være et vilkår for at udføre realistisk virkningsevaluering (Dahler-Larsen og Kroghstrup, 2004: 70).

5.4 Fokuseret programteori

Udledt af ovenstående anses det mest grundlæggende element for indsatsen, som helhed at være øget viden om seksuelle og sundhedsrettigheder. Den mest afgørende mekanisme FKN og SWAM vil benytte sig af, for at viden om individers rettigheder bliver forankret i Chia og Lozi, er støtte til gruppeaktiviteter samt påvirkning af de traditionelle ledere. Dermed bliver fokus i evalueringen på, hvorvidt og hvordan påvirkningen af grupperne foregår. Flow chart 10 viser dermed de afgørende virksomme mekanismer på græsrodsniveau for at projektet medfører de ønskede resultater. Dermed er indholdet af 'kasserne', som er påført nummererede kamera de mekanismer som anses for at være mest *afgørende* led for, at projektet fører til 'forankring af viden og handlinger i forhold til rettigheder i hverdagen'. Samtidigt angiver kameraerne de mekanismer, som vil blive testet, i forhold til om de er indtruffet.

Flow chart 10: Evaluators fokus for undersøgelse af 'beslutningstageres programteori'

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Tanken bag den opstillede kausalsammenhæng er, at *hvis* FKN og SWAM er til stede og støtter rettighedsbaseret, *så* vil den rettighedsbaserede træning føre til forankrede handlinger og viden i hverdagen med afsæt i rettigheder i hverdagen, som gør at sårbarheden overfor HIV falder varigt i Chia og Lozi.

Mellemkommende variable mellem 'støtten' og 'forankrede rettighedshandlinger', er at der bliver tilført viden gennem gruppeaktiviteterne, som er vedkommende for standsningen af *hvis* udbredelse, at gruppeaktiviteterne fungerer godt, og der fremkommer mål og initiativer af gruppeaktiviteterne. De virksomme mekanismer der antages at skulle indtræffe for handlinger og viden forankres i hverdagen fattes der særlig interesse for. Således er *succeskriterier* for evalueringen, at 'rettighedshandlinger forankres' på baggrund af det rettighedsbaserede arbejde.

Ofte kan der findes uoverensstemmelser mellem handlinger i praksis og overordnede visioner og målsætninger. Derfor er der her fokus på de aktiviteter, som synes at være sandsynlige at finde i praksis på nuværende tidspunkt i projektforsøget. Dermed er der taget skridt for at imødekomme den klassiske erkendelse om, at virkeligheden sjældent modsvarer ambitiøse målsætninger. På denne baggrund udledes, at evalueringens fokus skal være på, hvordan gruppeaktiviteterne fungerer. Endvidere kan evalueringens fokus med fordel lægges på mekanismer, hvor der er usikkerhed om, hvordan processer forløber, hvor der bruges mange ressourcer og hvor der kan skaffes relevante data uden urimelige omkostninger (Dahler-Larsen 2004: 116). Ud fra den konkretiserede programteori bliver der mulighed for at udføre test af de afgørende mekanismer, for at afgøre om de ønskede virkninger opnås med projektet. Når der fokuseres på få enkelte dele i den komplekse programteori, hænger det sammen med der ønskes et *snævert fokus i dybden*, frem for megen spredt viden om hvad der virker for hvem under hvilke betingelser.

5.5 Yderligere operationalisering af øget viden som baggrund for varig forandring

Med denne indsnævring af fokus for evalueringen må overvejelserne og operationaliseringerne fortsætte yderligere, da det ikke er tilstrækkeligt blot at vælge den 'øgede viden gennem aktiviteter i grupper', som fokus for videre undersøgelse. Det er nødvendigt at skærpe fokus, så det som anses som afgørende for at gå fra rettighedsbaseret støtte til viden og handling i overensstemmelse med rettigheder hos lokalbefolkningerne kommer i fokus. Her handler det om opmærksomhed på de afgørende bagvedliggende mekanismer, der ligger mellem FKN og SWAMs rettighedsbaserede støtte og effektmålet forankrede 'rettighedshandlinger' Chia og Lozi.

Det antages for at være vigtigt, at det er 'relevant viden om seksuelle og reproduktive rettigheder, og om smitekilderne til HIV samt alternativer', altså måder hvorpå smitten kan undgås, som tilføres gennem gruppeaktiviteterne. Ligeledes må aktiviteterne foregå på ikke-diskriminerende vis, hvor 'deltagerorientering, empowerment og lokalbefolkningernes ejerskab' over aktiviteterne er i højsæde. Desuden forventes en afgørende bagvedliggende mekanisme, at være de rettighedsbaserede gruppeaktiviteter fører til 'anvendelse af den tilførte viden, som viser sig i mål og initiativer', der overføres fra gruppeaktiviteterne til hverdagslivet.

Endeligt kan de traditionelle og religiøse ledere forsøge at bremse aktiviteter og dermed opnåelse af viden, eller de kan billige aktiviteterne. Eksempelvis kan de forsøge at hindre handlinger eller budskaber vedrørende den rettighedsbaserede støtte, som er i uoverensstemmelse med ledernes interesser. Således anses ledernes accept for betydningsfuld i relation til gruppeaktiviteterne succes. Derudover må facilitatorerne af workshoppenes viden være afgørende i den forstand, at deres viden er den som bliver videregivet.

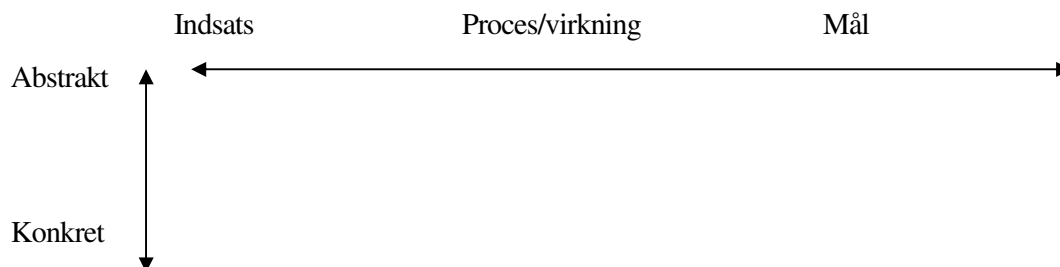
Det kan diskuteres, hvorvidt øget viden er en virkning, et redskab eller en proces. Ses øget viden om rettigheder som virkning er målet med gruppeaktiviteterne, at deltagerne får øget viden omkring forhold, som øger risikoen for at få eller sprede HIV. At fokusere på 'forankrede handlinger og viden med afsæt i rettigheder', som effektmål er ikke simpelt, og kræver ligeledes stillingtagen. 'handling og viden med afsæt i rettigheder' kan ses som en virkning i sig selv. Forankring kan også ses som en proces, og dermed kan der synes at være en sammenblanding og glidende overgang mellem virkning, proces og mål. Forøgelsen af viden om rettigheder og handlinger i henhold hertil er både et mål, og en del af den ønskede proces i projektet med henblik på at opnå varig nedsat risiko for HIV/AIDS.

Der ligger et proces-perspektiv i tanken om den ønskede kapacitetsopbygning, hvor der tilstræbes en forandring som følge af den øgede viden. Således er der mange elementer indeholdt i det at introducere øget viden omkring rettigheder. Det er blandt andet indeholdt, som en del af mekanismen, at den optagede viden bringes i spil, fører til ønskede mål og bruges til en eller flere aktiviteter, som fører til positive forandringer for befolkningerne i Chia og Lozi. Desuden antages at de introducerede aktiviteter ikke blot udmøntes i gruppeaktiviteter med tom snak, at men de bliver til naturlige dele af samfundene. En del af proces-perspektivet anses for at være, at den øgede viden og de følgende aktiviteter har varige positive konsekvenser for *alle* medlemmer af samfundene. Øget viden om seksuelle og reproduktive rettigheder kan nu både betragtes som mål og middel i udviklingsprocessen.

5.6 Programteori til evaluering

Programteorien skal gøres klar til evaluering, hvorpå det er muligt at udføre realitetstesten. Det vil sige, at mekanismerne, som figurerer i flow chart 10 skal operationaliseres. Programteorien vil således blive anskuet lidt 'udefra'. Denne anskuelse af programteorien synes nødvendig, da det næste skridt for virkningsevalueringen er beskrivelse af metoderne for, hvordan det er valgt at informere om mekanismerne i programteorien. Før denne fordybelse i metodevalgene og de enkelte mekanismer vælges det her at stoppe op og se programteorien, som den er konstrueret for dette tidspunkt i implementeringen. Dette findes passende inden detaljerne vedrørende mekanismerne bliver omdrejningspunkt.

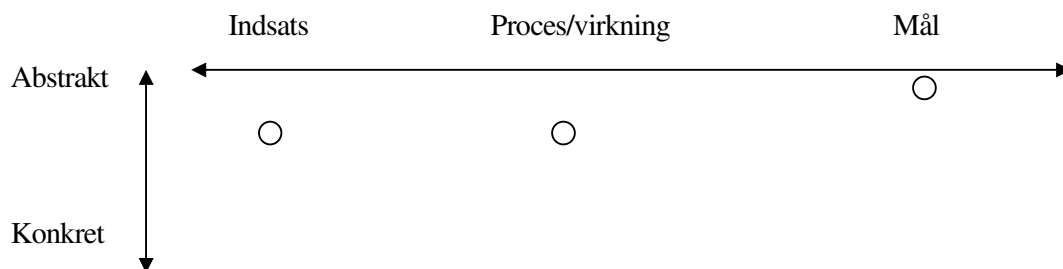
Helheden af programteorien anses for vigtig for at finde ud af, om programteorien er forholdsvis håndterbar eller svær at anvende i evalueringssøjemed, når den indsamlede data skal analyseres. Hensigten med at overveje, hvor håndterbar programteorien samlet set er, er at søge indsigt i hvor mange overvejelser, der skal gøres inden selve analysen af empirien kan påbegyndes. Programteorien analyseres ved hjælp af den følgende dobbeltaksefigur. Figuren anvendes til at tage stilling til henholdsvis programteoriens abstraktionsniveau, og forløbet i indsatsen som evalueres (Dahler-Larsen og Krogstrup 2004: 70).

Figuren illustrerer niveauerne i programteorien, hvor den vandrette akse angiver indsatsens forløb med indsats, proces/virkning og mål. På den lodrette akse vises, at der kan forekomme forskellige niveauer i, hvor konkret eller abstrakt programteorien er udtrykt. Hele vejen igennem den opstillede programteori, det vil sige fra indsats til mål, er der veksel mellem, hvor konkret eller abstrakt programteorien er. Dette gør sig glædende både for programteoriene, som er illustreret ved flow chart 1 til 9, men også den konkretiserede programteori for det gældende implementeringstidspunkt, som er fokus her. Denne løbende vekslen mellem det konkrete og det abstrakte skyldes indsatsens kompleksitet. Denne kompleksitet handler blandt andet om de ambitiøse målsætninger, der er for FKN og SWAMs aktiviteter, samtidigt med at der er angivet konkrete menneskelige og økonomiske rammer for indsatsen, som antageligt er opstået med udgangspunkt i de forhåndenværende ressourcer.

Især forarbejdet vedrørende flow chart 1 til 9 og de udviklingsteoretiske tanker, som den konkretiserede programteori beror på, bærer præg af et forsøg på at opretholde en balancegang mellem at være 'virkelighedstro', samtidigt med at ikke alle elementer i FKN og SWAMs arbejde medtages i programteorien. Mens balancegangen mellem det komplekse i rettighedsbaserede tilgange og det væsentlige for praksis på græsrodsniveau forsøges opretholdt, er det vigtigt at mekanismerne i programteorien er formuleret så konkret, at der er mulighed for at teste mekanismernes indhold. I sigtet mod det konkrete, har valgene omkring formuleringerne af mekanismerne fulgt det virkelighedsnære. Således er programteorien opbygget ud fra et ønske om at formulere mekanismerne i FKN og SWAMs indsats både konkret og virkelighedsnært. Dermed forsøges indsatsens helhed på græsrodsniveau anskuet ved hjælp af enkeltmekanismer sat sammen i det, der antages at være en logisk rækkefølge. Den tidligere fremførte figur vil nu bringes i spil i relation til, hvilket abstraktionsniveau der vurderes at være for hver del af indsatsen. Dermed er det niveauerne i programteorien indsats, proces/virkning og mål, der vil blive relateret til, og dette sker i forhold til hvor konkret eller abstrakt disse er indbyrdes.

Indsatsniveauet kan ses som abstrakt, idet indsatsen foregår på flere niveauer og er udstrakt over tid. Desuden er det ikke konkret, hvad der præcist skal komme ud af aktiviteterne. I tillæg til områderne Chia og Lozi kommer niveauet med de enkelte landsbyer indenfor områderne, som igen indeholder grupper, husstande og individer, som har betydning for hvordan den rettighedsbaserede støtte til grupperne forankres i hverdagen. Samlet set synes indsatsniveauet således at være abstrakt, idet indsatsen er afhængig af mange forskellige mekanismer for at komme til at lykkes. Mekanismerne i forhold til *processen/virkning* ses som både abstrakte og konkrete. Da mekanismerne både vedrører 'videnstilførelse om HIV', 'gruppeaktivitet' og 'anvendelse af viden', som fører til 'forankrede handlinger og viden i forhold til rettigheder og pligter i hverdagen'. Mekanismerne er konkrete, idet de drejer sig om konkrete aktiviteter i grupper samtidig med abstrakte, hvor de knyttes til diffuse vidensoverførelser, som forventes at forekomme. Efter proces/virkning er *mål* angivet. Det anses for at være abstrakt i høj grad, da det forventes, at være vanskeligt at opnå viden om 'forankrede handlinger og viden med afsæt i rettigheder i hverdagen' og ligeledes om det afledte mål 'varig nedsat sårbarhed overfor HIV/AIDS'. Den samlede vurdering af programteoriens abstraktionsniveau er illustreret grafisk nedenfor:

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Dermed synes det at være en abstrakt programteori, idet næsten alle mekanismer set i sammenhæng er komplekse og afhængige af andre mekanismer og handlinger. Samtidig skal de involverede mekanismer samvirke for at aktiviteterne lykkes, hvorfor der blot skal ske enkelte justeringer for sammenhængen bliver forandret. Hvis sammenhængen holder, kan aktiviteterne forventes at lykkes. Med lykkes menes at der kommer 'forankrede handlinger og viden i forhold til rettigheder og pligter i hverdagen' i vid udstrækning. Et forbehold for dette succeskriterium er at FKN og SWAMs arbejde drejer sig om at opnå varig nedsat risiko for HIV/AIDS både for de involverede i de konkrete aktiviteter, men også for større grupper, hvilket 'viden og handlinger i forhold til rettigheder og pligter' i denne evaluering ikke udtaler sig om.

Idealt set vil det være mest udbytterigt at inddrage hele kæden af mekanismer i testningen af programteorien, som mekanismerne fremgår i flow chart 1 til 10. Dette vil føre til det mest virkelighedstro billede. Testning af hele kæden af mekanismer vil indebære, at der skal være fokus på at opnå information om hver mekanisme. Da det ikke her er muligt, at opnå denne ideelle indsigt for at vurdere FKN og SWAMs arbejde, så foretages, der valg om at opstille kamera netop der, hvor relevansen anses for størst i forhold til at nå frem mod 'varig nedsat sårbarhed overfor HIV/AIDS'.

5.7 Empiriindsamling

Her handler det om hvilke metoder, der benyttes for at indsamle relevant empiri. For at undersøge om mekanismerne i programteorien, 'rettighedsbaseret træning af grupper' fører til 'forankret handling og viden i forhold til rettigheder og pligter i hverdagen' er der flere aktører, som har interesse. Det er blandt andet den projektansvarlige medarbejder, grupper som påvirkes af den rettighedsbaserede støtte, samt grupper som har indflydelse på træningens udfald. Dermed er der flere grupper, som dataindsamlingen vil rettes mod. Således testes antagelserne, der er indeholdt i programteorien. Kort sagt handler det om at få belyst kausalforholdene, som er opstillet grafisk illustreret i flow chart 10. Både Hume og Popper har dog gjort opmærksom på, hvor problematisk det er, at ville afdække kausalforhold, da sådanne hverken kan observeres, tælles eller på anden måde synliggøres (Krogstrup, 2003: 73f; Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004:104ff). I overensstemmelse med kritisk realisme kan der drages indirekte slutninger, forstået på den måde, at det må 'sandsynliggøres' på bedste vis, om regulariteter eksisterer eller ej. To strategier kan benyttes til at 'sandsynliggøre' på dette. Det drejer sig om variansbaseret og procesbaseret strategi.

En *variansbaserede* strategi angår en statistisk tilgang. Variablene i en kausalsammenhæng søges kontrolleret, gennem forsøg med, hvad der sker, hvis en variabel erstattes med andre variable. Strategien kendes fra klassiske naturvidenskabelige forsøg, hvor der ofte bruges kontrolgrupper, som ikke er blevet påvirket af X variabel.

Kritikken af den variansbaserede strategi er omfangsrig i evalueringslitteratur, og denne rettes mod det er naivt at analysere sociale programmer sådan, da den sociale verden er stratificeret. Dermed betyder lag i virkeligheden, at variabler ikke kan adskilles entydigt som i et lukket system. (Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004: 101; Pawson og Tilley, 1997: 63ff). Således vil en variansbaseret strategi ikke være tilstrækkelig i forhold til at analysere, hvordan rettighedsbaserede tilgange virker. Alligevel findes det interessant, at tale med grupper, som er blevet påvirket af rettighedstræning, og ikke er blevet påvirket, for dermed at kunne antyde forskelle.

Den *procesbaserede* strategi forholder sig til det, der betegnes som 'den generative mekanisme'. Her er fokus på, hvad årsagen er til, at mekanisme X udløser regelmæssighed Y. Processen mellem X og Y er i fokus, samt de mulighedsbetingelser der knytter sig hertil. Således harmonerer den procesbaserede strategi og forståelsen bag begrebet 'den generative mekanisme' med det videnskabsteoretiske afsæt, kritisk realisme, som realistisk evaluering funderes på. Procesbaserede fremgangsmåder gør brug af kvalitative metoder. Kvalitative metoder kan være befordrende, da der herved kan opnås dybere indsigt i processer, som foregår mellem X og Y (Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004: 101ff; Pawson og Tilley, 1997: 67).

I denne evaluering lægges vægt på den procesbaserede strategi og kvalitative metoder. Kvinde- og ungdomsgrupper er afgørende at inddrage, da det er i forhold til dem, det undersøges, hvorvidt den rettighedsbaserede tilgang virker, så de bliver mindre sårbare og udsatte overfor HIV. Deres udsagn om hvordan og ikke mindst hvorfor FKN og SWAMs aktiviteter virker, udgør essensen af evalueringen. Altså spørges grupperne, hvilken viden de har fået gennem træningen, hvordan processerne foregår og hvilke handlinger der afstedkommes af den nye viden. Grupperne inddrages ved hjælp af dybdegående semistrukturerede *fokusgruppeinterviews*, og denne fremgangsmåde er valgt på grund af erfaringer fra forstudiet i området. I den forudgående undersøgelse som var en form for pilotundersøgelse, viste det sig, at den bedste måde at opnå kvalitative oplysninger på er gennem fokusgruppeinterviews med flere grupper baseret på åbne spørgsmål (appendiks C; SWAM, juni 2006).

En empirisk kilde af anden karakter er *observationer mens indsatsen foregår*. Da det er den igangværende projektperiode, som evalueres er det muligt at observere, hvad der foregår i projektet på nuværende tidspunkt. Derfor bliver projektmedarbejderens arbejde i Chia og Lozi fulgt gennem en kort periode, hvorved der gøres observationer af det rettighedsbaserede arbejde og dets virkninger. *Workshops* hvor relevante grupper udtaler sig direkte om virkningerne af de rettighedsbaserede aktiviteter, er ikke en del af grundlaget for analysen. Dog indgår workshops indirekte, da jeg har deltaget i en af FKNs workshops om, hvordan rettighedsbaserede tilgange til udvikling tænkes at virke, og en af SWAMs workshops, hvor der blev udviklet informationsmateriale til Chia

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

og Lozi. Der blev på denne workshop arbejdet med fremme af seksuelle og reproduktive rettigheder, og hvordan adgangen til kondomer til kvinder kan fremmes i Malawi generelt. Dermed er der ikke direkte blevet holdt en workshop i lyset af denne evaluering.

Desuden vil der være komparative elementer i undersøgelsen, da områderne Chia og Lozis tænkes, at ligne hinanden, hvorved der kan sammenlignes. Dermed rettes interessen mod, hvorvidt 'samme' rettighedsbaserede indsats virker på ensartet vis for deltagerne i projektet i de to områder, som foregår under ensartede betingelser. I den forbindelse er det særligt væsentligt, at være opmærksom på, hvilke informanter der deltager i undersøgelsen, og hvordan de er inddraget i aktiviteterne.

5.7.1 Udvalgelse af informanter

Det er i særlig høj grad grupperne, som er blevet direkte påvirket af FKN og SWAMs rettighedsbaserede aktiviteter, der har interesse, som informanter til undersøgelsen. Dermed er der flere grupper af aktører, der ved hjælp af kvalitative metoder med fordel kan inddrages i undersøgelsen. Det gælder både kvinder og piger, men ligeledes andre indflydelsesrige grupper. Andre indflydelsesrige grupper kan være mænd og lokale ledere. Desuden forventes SWAMs projektansvarlig for Chia og Lozi at have central viden, om hvad der virker for hvem under hvilke betingelser. Beslutningen om netop kvinde- og ungdomsgrupper er væsentlige i empiriindsamlingen er blevet truffet ud fra overvejelser omkring FKN og SWAMs fokus for de rettighedsbaserede aktiviteter. Samtidigt har der været en række overvejelser knyttet til, hvordan det mest hensigtsmæssigt kan undersøges, hvad der virker for grupperne.

Det er ikke udelukkende de individer, som er blevet direkte påvirket af SWAMs rettighedstræning, som har interesse, da andre ikke-direkte påvirkede af støtten, kan have afgørende betydning for accept og billigelse af aktiviteterne. Dermed har alle befolkningsgrupper i Chia og Lozi, som har mulighed for at handle i forhold til den tilførte viden fra FKN og SWAMs rettighedstræning interesse. Ved at tale med flere forskellige grupper bliver der mulighed for, at verificere informationer om, hvordan træningen fører til handlinger, hvis dette er tilfældet. Således kan der ske triangulering af informationer fra flere vinkler. Triangulering af oplysninger om eventuelle empowermentprocesser for grupper og individer, anses for særligt væsentligt, da nogle gruppers empowerment kan betyde andres disempowerment.

5.7.2 Validitets- og reliabilitetsovervejelser

Hvorvidt der er nogle vilkår, som gør, at det er særligt nødvendigt, at være opmærksom på validitet og reliabilitets overvejes her. Det, at FKN og SWAM samarbejder med et uvist antal mennesker i Chia og Lozi, gør at det vil blive nødvendigt at afgrænse empiriindsamlingen og blandt andet udvælge grupper med individer til

kvalitative interviews. Dette sker af praktiske årsager i samarbejde med projektmedarbejderen, som giver besked til grupperne. Der er ingen navneregister eller andet, som kan muliggøre en tilfældig udvælgelse. Dermed kan der være farer for grupper, som er særligt velfungerende eller positive overfor aktiviteterne udvælges til undersøgelsen. Udvælgelsesstrategien kan derfor påvirke validiteten. Grundet manglende lokalkendskab og barrierer såsom tid og sprogbegrænsninger synes det vanskeligt, at foretage udvælgelsen anderledes.

En anden overvejelse i forhold til empiriens gyldighed er, hvilke spørgsmål der anses for passende i Chia og Lozi, og hvordan spørgsmål her perciperes. I interviewene stilles spørgsmål ud fra erfaringer, om der kan spørges ind til det meste og det væsentlige på respektfuld vis. Imidlertid muliggøres fokusgruppeinterviews ofte af de lokale ledes velvilje. Det vurderes for socialt acceptabelt, at stille få og korte spørgsmål, når samtale forgår via tolk. Det kan blive nødvendigt, at sigte mod 'targets of opportunity', hvilket vil sige, der kan byde sig uforudsete muligheder under empiriindsamlingen, som må gribes, samtidigt med der eksisterer sociale konventioner om for mange opfølgende spørgsmål ikke er tilladt. Desuden kan informanternes og evaluators ulige forhold betyde, at det udelukkende er den information, som findes passende til udlevering i interviewsituationen som gives (Metcalf, 2002:25ff).

5.8 Præsentation af empiri

Den samlede empiri består af flere dele. Der kan skelnes mellem empiri til at konstruere programteori og empiri til besvarelse af problemstillingen. Der er dog en flydende overgange, da empirien til programteori udgør en del af den baggrundsviden, som er nødvendig for at besvare problemstillingen. Den samlede empiri er indsamlet i perioden februar 2006 til august 2006. Empirien er allerede benyttet til at danne programteori for de rettighedsbaserede aktiviteter i Chia og Lozi. Informationerne herfra er også indgået på mindre synlig vis ved at udgøre afsæt for den konkrete empiriindsamling i forhold til om rettighedstræning fører til øget viden og handlinger i henhold til rettigheder. I Chia og Lozi blev der i august og september 2006 samlet følgende empiri:

- a. Uddybende interview med SWAMs projektansvarlig
- b. Observationer ved SWAM workshop omkring udvikling af informationsmateriale
- c. Observation af SWAMs udvikling af fortalerstrategi for oplysninger om kulturelle praksis og kondomer til kvinder
- d. Seks kvalitative fokusgruppe interviews med deltagere i projektet
- e. Fokusgruppe interview med landsbymedlemmer i Lozi, som ikke direkte berøres af SWAMs aktiviteter
- f. Observationer af gruppeaktiviteter i tre landsbyer
- g. Observationer af de rettighedsbaserede aktiviteter igennem en uge
- h. Arkiv studier af rapporter fra gruppeaktiviteter i Chia og Lozi fra projektets begyndelse

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Tabel 1 – Fordelingen af deltagere i de syv fokusgruppeinterviews

	Sted	Kvinder	Mænd	Unge kvinder	Unge mænd
Lozi	Selemani III		11	7	10
Lozi	Chiboko	33	5		
Lozi, ikke trænet	Kanthanje	10	7		
Chia	Chingamba II	11		10	6
Chia	Chaso office		7		
I alt		54	30	17	16

I tabellen ses fordelingen af kvinder, mænd og unge kvinder og mænd, som deltog i de syv fokusgruppeinterviews fordelt i forhold til hvor de deltog. Det vil sige i områderne Chia eller Lozi og hvilken specifik landsby. Desuden er deltagere i fokusgruppeinterview fra Kanthanje angivet, som er en landsby, hvor der ikke modtages rettighedstræning direkte. Med hensyn til bestemmelse af om deltagerne i interviewene var unge eller voksne, så skete denne opdeling af informanterne selv.

Under selve gennemførelsen af interviewene viste der sig forhold, som er værd at knytte kommentarer til, idet de til dels har en betydning for forståelsen undersøgelsens resultater. Som introduktion til fokusgruppeinterviewene blev der ved samtlige besøg holdt oplæg af de lokale ledere, hvor der blev givet forskellige budskaber. Ungdomsgrupperne, kvinderne og SWAM-medarbejderen kom ligeledes med budskaber i introduktionerne. Budskaberne har tilført undersøgelsen forskellige informationer.

Ved det indledende interview med den projektansvarlige medarbejder, viste det sig mod forventning, at kvinderne ikke direkte har modtaget rettighedstræning, men blot bor i landsbyer, hvor andre medlemmer har modtaget rettighedstræning. Alligevel fastholdes kvinderne, som informanter, da de anses for at være centrale for forankringen af 'rettighedshandlingerne'. I kraft af de semistrukturerede interviews havde informanterne rig mulighed for at give og uddybe oplysninger om støtten og dens virkninger. Afslutningsvis skal det pointeres, at behandlingen af empirien foregår på deskriptiv vis. Dermed fremlægges respondenternes udsagn, så tæt som muligt på hvad der er oplevet, der er givet udtryk for. Her kan en bias gøre sig gældende, da informationerne fra respondenterne i nogen grad er blevet overleveret gennem projektmedarbejderen. Dette er sket, da informanterne blot taler et vist niveau af engelsk, og evaluator har begrænset kendskab til de lokale sprog. Der kunne være inddraget en mere udenforstående tolk, som også har forståelse for de specifikke lokale traditioner, sprog og geografi, men dette kunne ikke lade sig gøre.

6 Analyse

Ud over analyse af programteorien vil anden analysedel rumme mere overordnede betragtninger om rettighedsbaserede tilgange til udviklings bidrag til internationalt udviklingsarbejde. Endeligt perspektiveres der vedrørende kritisk realisme og evalueringsmodellen.

6.1 Indledning

Besvarelsen af problemstillingen vil ske på baggrund af det indsamlede empiri. Empirien vil således blive anvendt løbende for at afprøve de forskellige mekanismer i flow chart 10, hvorefter den 'store' programteori diskuteres og der knyttes an til den overordnede diskussion af rettighedsbaserede tilganges bidrag til internationalt udviklingsarbejde. Således vil der blive beskrevet forskelle og ligheder ved oplevelserne i Chia og Lozi, som har betydning for forestillingerne bag programteorien. Som afrunding på første del af analysen følger en diskussion af hvilke mekanismer, som kan give anledning til udvikling, af- eller bekræftning af programteorien. Indeholdt i denne diskussion vil også være vurderinger af, om der er sket teorifejl eller implementeringsfejl ved FKN og SWAMs indsats. Afslutningsvis vil anbefalinger i relation til FKN og SWAMs rettighedsbaserede indsats forekomme.

6.2 Analysedel 1

Inden den første analysedel påbegyndes vil der kort være en opstilling af, hvad de følgende afsnit i nærværende analysedel omhandler. Således præsenteres rækkefølgen for de kommende afsnit, der stemmer overens med kameraerne i flow chart 10:

- Mekanisme 1: 'Aktiviteter i grupper vedrørende seksuelle og reproduktive rettigheder'
- Mekanisme 1a: 'Viden om smitekilderne til HIV/AIDS og alternativer'
- Mekanisme 1b: 'Gruppeaktivitet – deltagelse, ejerskab og empowerment'
- Mekanisme 1c: 'Anvendelse af viden – initiativer og mål'
- Mekanisme 2: 'Forankrede handlinger i hverdagen med afsæt i rettigheder'

Den første mekanisme, som antages at udløse de andre mekanismer, er den rettighedsbaserede støtte. Den gør, at der bliver tilført øget viden om HIV på græsrodsniveau, hvilket fører til forankrede handlinger i overensstemmelse med rettigheder i hverdagen. For at sammenhængen indtræffer, antages der at skulle forekomme flere afgørende mellemliggende mekanismer, som angives ved 1a, 1b og 1c. Herpå kan analyserne

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

af mekanismerne i programteorien påbegyndes med den første mekanisme, som drejer sig om 'viden tilføres om seksuelle og reproduktive rettigheder gennem aktiviteter i grupper'.

6.2.1 Aktiviteter i grupper vedrørende seksuelle og reproduktive rettigheder

Den første mekanisme som undersøges handler om, hvilke aktiviteter FKN og SWAMs projekt i Chia og Lozi har medvirket til. Således har det første fokus kontrollerende karakter, idet sigtet er at afdække, hvilke aktiviteter der har været i projektet indtil videre, og herved kan der gisnes om, *hvad* der virker for hvem under hvilke betingelser.

Indsatsen begyndte i november 2005, hvorefter der er blevet fortaget forstudier af forholdene i området. Fra januar er der blevet holdt fire informationsmøder med 52 lokale ledere og en samlet informationsdag for alle i Chia og Lozi i maj 2006 (SWAM, juni 2006: 4f). Det vil sige alle 35 landsbyer i Chia svarende til cirka 9,200 mennesker, samt 40 landsbyer i Lozi svarende til cirka 10,000 mennesker (appendiks D, SWAM-projektansvarlig: 2). Alle skal have modtaget beskeder om, hvad SWAMs arbejde sigter mod via deres lokale ledere. Derefter mødte et stort antal mennesker op til en fælles opstarts- og informationsdag. Fem landsbyer i Chia og otte i Lozi er herefter blevet direkte involveret i projektet, hvilket vil sige, at SWAM-medarbejdere fokuserer opfølgingsbesøg her, og at medlemmer fra hovedsageligt disse landsbyer har deltaget i træningsseminar.

Det primære for denne evaluering er, at flere individer fra flere forskellige grupper har gennemgået træningskursus. 25 unge fra området Chia og 53 unge fra Lozi er blevet trænet (SWAM, juni 2006: 4). De unge er fra forskellige landsbyer og skal fungere som ungdomsundervisere for andre unge i deres område. Der er 13 ungdomsgrupper i alt med 10 medlemmer i hver gruppe. Træningssessionerne foregik både i Chia og Lozi for grupperne hvert sted. Træningssessioner var af fem dages varighed for de unge. Ligesom de øvrige træninger med andre grupper afsluttedes disse sessioner med udfærdigelse af handlingsplaner for 'veje fremad'.

Grupperne i hver landsby mødes normalvis ugentligt på eget initiativ. I forlængelse af møderne laver gruppens medlemmer 'out-reach' til andre, som de unge gerne vil påvirke. De unges undervisning har drejet sig om emner som 'livskundskaber', 'seksuelle og reproduktive rettigheder' og 'hvordan ungdommen styrkes'. Her fik de unge blandt andet budskaber 'ret til sundhed', 'ret til at sige nej' og at de bør have planer med deres liv. Desuden behandles kønsrolleproblematikker, hvor der indgår budskaber om blandt andet HIV-virussens overførelse, familieplanlægning, abort, ret til frit at indgå ægteskab og selvbestemmelse over egen krop. Nogle af ungdomsklubberne er blevet styrket af undervisningen, mens

andre faktisk er blevet oprettet og videreføres som følge af SWAMs initiativ og støtte (appendiks D, SWAM-projektansvarlig).

I workshops og den løbende støtte fra FKN og SWAM overleveres viden om seksuelle og reproduktive rettigheder. Træningerne vedrører blandt andet:

Afskaffelse af diskrimination mod kvinder på så forskellige områder som det politiske og offentlige liv, uddannelse, beskæftigelse, sundhed, ægteskab og familie (Kvinde-konventionen fra 1979). Sektion 24 (2) i den malawianske forfatning vedrører elimineringen af diskrimination mod kvinder med særlig fokus på (a) seksuel misbrug, krænkelse og vold (The Constitution of the REPUBLIC OF MALAWI, 2002: 15).

Civile og politiske menneskerettigheder; 'retten til selvbestemmelse', 'retten til liv', 'beskyttelse af børn, privatliv og ejendom', 'tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed', 'retten til menings- og ytringsfrihed', 'forsamlings- og foreningsfrihed', og 'lige adgang til offentlig service' (Sano, 1998, 2: 12ff).

Udover ungdommen er landsbykomitéer, bestående hovedsageligt af fiskere, blevet undervist i fem dage. Desuden er 18 offentlig serviceansvarlige, såsom sygeplejersker og politi, blevet trænet. I den forbindelse har de serviceansvarlige udformet og forpligtet sig til fremtidsplaner til gavn for området. 'Retsfolk' og personer, som står for indvielse og omskæring af unge, er også blevet trænet i lignende emner som de unge.

Flere traditionelle ledere har ligeledes deltaget i tre dages rettighedstræning. De religiøse ledere er ikke blevet trænet specifikt endnu, men er blevet inkluderet ved flere forskellige lejligheder. Igennem lederne har SWAM motiveret til dannelse, af fem kvindegrupper i Chia og syv kvindegrupper i Lozi, men kvindegrupperne har ikke deltaget direkte i rettighedsbaserede aktiviteter møntet på dem, da der ikke er afsat midler i budgettet til modne kvinders træning (appendiks D, SWAM-projektansvarlig: 4f).

Endvidere har der været to dages seminar for andre relevante ansvarlige, hvorved der ligeledes er søgt opbygget netværk mellem SWAM, disse ansvarlige og befolkningsgrupperne. Netværkene forsøges derved etableret til de ovennævnte serviceansvarlige, udviklingsorganisationer i området, distriktets AIDS-komité, sundhedsansvarlige for distriktet på køns-, ungdoms-, uddannelses- og fiskerispørgsmål. Desuden har SWAM haft en workshop for at udvikle kommunikationsmaterialer med 'Den nationale komité for udvikling af kommunikations- og informationsmateriale', 'Ministeriet for kønsspørgsmål' og repræsentanter fra Chia og Lozi (appendiks D, SWAM-projektansvarlig: 2ff).

Således er implementeringen af første del af det rettighedsbaserede projekt blevet skitseret overordnet. Sammenfattende kan fremhæves, at indsatsen er rettet bredt mod flere befolkningsgrupper for, gennem

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

træning i flere forskellige emner, at opbygge kapaciteten hos lokalbefolkningen med hensyn til hvad deres rettigheder er, og hvilke veje der er frem mod realiseringen af rettighederne. De næste afsnit analyserer, hvordan de afgørende mellemliggende mekanismer fungerer frem mod den ønskede tilsigtede virkning 'forankrede handlinger og viden i hverdagen med afsæt i rettigheder'.

6.2.2 Viden om smitekilderne til HIV/AIDS og alternativer

Den første mellemliggende mekanisme mellem de rettighedsbaserede aktiviteter og 'forankrede handlinger og viden i hverdagen med afsæt i rettigheder', som forventes at indtræffe er, 'viden om smitekilderne til HIV/AIDS og alternativer'. Det vil her blive analyseret i hvilket omfang, der er opnået relevant viden om smitekilderne til HIV/AIDS. Relevant viden anses, jævnfør den faglige teori, for at være en del af empowerment. Altså anses relevant viden om HIV/AIDS for at være en del af en proces, hvor der opnås flere muligheder. Hvis der er tilført relevant information, som omsættes til viden hos individer i Chia og Lozi, kan det tolkes således, at der er opnået øget adgang til særligt base fire for social magt i Friedmanns fattigdomsmodel. Med den øgede viden af praktisk karakter kan der opnås øget adgang til social base otte og tre, idet viden om, hvordan HIV undgås, kan bidrage til et sundt legeme og menneskelige ressourcer til livets opretholdelse. Herved forstærkes igangværende empowermentprocesser.

Fokusgruppeinterviewene har vist flere indikationer på, at relevant viden om HIV/AIDS er blevet tilført til både Chia og Lozi gennem den rettighedsbaserede støtte. Således udtalte de forskellige grupper sig om, hvilken viden de har fået gennem SWAMs tilstedeværelse. Ungdomsgrupperne både i Chia og Lozi fortalte, at de havde skærpet deres opmærksomhed i forhold til, hvad HIV-smitten er. Begge grupper gav udtryk for, at det er bedst at afholde sig fra sex, og dette gælder både for drenge og piger. Desuden har de unge fået skærpet opmærksomhed på at sige 'nej til sex for fisk', og det er godt at få HIV-test for at kende sit blods cellestatus, hvilket gør det muligt at agere i forhold dertil. Samtidig har de unge lært, hvor væsentligt det er at undgå krænkelse såsom voldtægt, tvungne ægteskaber og negative kulturelle praksis. Ligeledes ved de unge, at de skal forholde sig til sådanne krænkelse ved at berette disse til den lokale leder og derfra rette henvendelse til politiet (Appendiks E, Lozi og Chia ungdomsgruppe).

En anden mekanisme, som de unge har rettet opmærksomhed imod, er, at 'piger har rettigheder', og ved realisering af disse rettigheder kan pigerne blive mindre udsatte for HIV-smitten. Således fortæller de unge, at de har lært om seksuelle og reproduktive rettigheder, hvilket blandt andet betyder, at 'piger kan sige nej'. Som følge af den rettighedsbaserede træning, fortæller de unge, at pigerne rådgives til at undgå at være ved søen om aftenen, da der er risiko for voldtægt, som kan medføre HIV-smitten. Desuden beretter de unge, at de negative kulturelle

praksis, hvor piger ved begyndelsen af puberteten tidligere skulle have sex med flere mænd²⁰, nu er faldet, idet der er kommet mere viden om HIV. Disse foregår dog stadig i mindre omfang hemmeligt, og det er vanskeligt at tolke, om det er den rettighedsbaserede træning, som har medvirket til, at denne praksis udøves mindre åbenlyst. Imidlertid fortæller nogle af de unge, at træningen var deres første oplevelse med nogle af de emner, som indgik i træningen, mens andre siger, at de har hørt lignende i skolen (ibid).

Som positive alternativer til at undgå HIV-smitten fortæller de unge, at det er væsentligt at holde konsultationer med menneskene i området, hvilket kan gøre, at den befolkning forstår, hvad det er HIV er. Endvidere er det positivt at blive testet og opføre sig passende i forhold til resultatet. I forlængelse heraf fortæller de unge, at de opfordrer folk i landsbyen til at benytte sig af konsultation og test, hvilket folkene forsikres om sker under fuld anonymitet (Appendiks E, Chia ungdomsgruppe). Det er væsentligt her at rette opmærksomhed mod det faktum, at kun de unge fra Lozi taler om muligheden for at beskytte sig mod HIV ved at bruge kondomer.

Mændene i Chia er klar over flere forhold, herunder at HIV handler om blodets cellestatus. De fortæller, at der med fordel kan tales med fremmede personer, hvis status er usikker, for derved at beskytte piger og kvinder. Mændene i Lozi giver ligeledes udtryk for at have viden om, at HIV handler om blodets cellestatus, hvilket vidner om, at træningen for de to områder har været forholdsvis ensartet. Desuden giver begge grupper af mænd udtryk for at være imod polygami, idet denne praksis kan bidrage til spredning af HIV. Samtidig tilføjer en af de traditionelle ledere, at troskab er væsentligt, og lederen anerkender samtidig, at SWAMs budskaber er væsentlige (appendiks E, Chia og Lozi mandegrupper).

Mændene i Chia mener, at det vigtigste, de har lært, er væsentligheden af ikke at sprede HIV yderligere. Desuden mener mændene i Chia, at emnerne vedrørende kønsrollerelationer og rettigheder er vigtige emner. Mændene ytrer, at de nu er blevet opmærksomme på, at der ikke er stor forskel på kvinder og mænd. I den forbindelse har de lært om køn, som biologisk køn og konstrueret køn. Således fortæller mændene, at kvinder også kan være ledere både af husholdning og udviklingsorienterede projekter. Hvis mændene lever i modsætning til disse erkendelser omkring lighed mellem kønnene, så mener mændene, det er krænkelse af kvinders rettigheder (Appendiks E, Chia mandegruppe).

---

²⁰ Traditionen går under flere navne på de lokale sprog: Fise, hvilket vil sige, en handling hvor forældrene til den unge pige arrangerer, at en mand skal have sex med datteren, når hun er kommet i puberteten. Kutenga nemwali eller kuchotsa fumbi, som betyder, at den unge pige eller dreng bliver bedt om at identificere en ældre person til at have sex med efter renselses ceremoni.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Kvinderne i landsbyerne hvor unge, mænd og lokale ledere har modtaget træning, men hvor kvinderne ikke direkte er blevet trænet, har ligeledes opnået viden om smitekilderne til HIV ved at lytte og få overleveret budskaber fra de andre gruppers undervisning. Således fortæller kvinderne, at de bedste måder at undgå HIV på, er ved at være tro, og særligt unge skal undgå smitten ved at være afholdende overfor sex.

Desuden er kvinderne blevet opmærksomme på flere handlinger, som kan medføre HIV. Det drejer sig om negative kulturelle praksis, hvor visse former for voldtægt er involveret²¹. Polygami og ulige forhold mellem kønnene kan ligeledes føre til, at HIV bliver spredt. Derfor er det væsentligt at kende sit blods status ved hjælp af test (appendiks E, Chia kvindegruppe; Lozi kvindegruppe, 1).

Med hensyn til den kulturelle praksis, hvor piger, som har nået puberteten, indvies ved at have sex med flere mænd, siger kvinderne: *'We are prepared to say please people should not accept this because it is spreading the HIV'* (appendiks E, Chia kvindegruppe).

Således har kvinderne, som bor i landsbyer, hvor nogle individer er blevet trænet opnået et vist omfang viden om sammenhængen mellem kulturelle praksis og HIV gennem overlevering af budskaber. Selvom kvinderne har opnået en væsentlig grad af viden, har de begrænset fokus og tiltro til kondomer som beskyttelsesform. Således mener kvinderne i Chia, at kondomer kun er tilladt for gifte kvinder i tilfælde, hvor de tager sig af helt små børn: *'It [kondomer] is accepted when we are nursing a child but still the husband needs to have sex. If faithfulness fails then we encourage use of condom'* (appendiks E, Chia kvindegruppe: 2).

Desuden forsøger kvinderne i Chia at opmuntre til brug af kondomer, hvis der er utroskab imellem mand og kone, hvilket der er risiko for, især når kvinder lige har født, idet manden har behov for at have sex. Behovet bliver eventuelt ikke opfyldt, når kvinder lige har født, hvorfor kvinderne opmuntrer, til at der bør bruges kondom ved utroskab. Dette er interessant, især idet mændenes adfærd ikke anfægtes i betydelig grad. Desuden har begge kvindegrupper ikke direkte, fået undervisning, og alligevel taler Chia-kvindegruppen for vigtigheden af kondomer, mens Lozi-kvindegruppen slet ikke nævner kondomer som en mulighed.

Bemærkelsesværdigt er det ligeledes, at den fokusgruppe, som er i en del af Lozi, hvor der *ikke* er nogen, som er blevet trænet, ligeledes har betydelig viden om smitekilderne til HIV. Den viden som denne gruppe 'ikke-

---

²¹ Der nævnes kusegulita, som betyder, at en mand banker på døren og tvinger sig adgang til en kvinde, når hendes mand ikke er til stede, eller hvis kvinden er enlig, og har sex med hende uden hendes samtykke. Chimwanamaye, som betyder to forskellige ægtefolk 'bytter' koner eller mænd. Der var dog ingen mænd, der gav udtryk for at være blevet 'byttet'. Kvinderne fortalte, mændene kan aftale og meddele til konen, at hvis en bestemt mand henvender sig, skal du behandle ham, som var det mig.

trænede' er i besiddelse af, synes dog på områder at være anderledes eller ikke lige så omfattende, som den viden grupperne har i de landsbyer, der indgår direkte i SWAMs træning. Eksempelvis har gruppen af 'ikke-trænede' viden om, at HIV er en virus, og at der er forskel mellem HIV og AIDS. Derimod har denne gruppe ganske lidt viden om rettigheder eller erkendelser af, hvilke negative effekter kulturelle praksis kan have i relation til HIV. Dog fremhæves polygami som en praksis, der diskuteres, og troskab udpeges som den bedste måde at undgå HIV på. I denne gruppe bliver der talt om vigtigheden af at bruge kondomer, hvis en af parterne i et forhold er HIV-positiv.

I landsbyen, hvor SWAM ikke direkte fokuserer sin støtte, har kvinderne alligevel udnyttet SWAMs tilstedeværelse i området til at oprette en kvindegruppe, hvor de blandt andet diskuterer bekæmpelse af HIV. Kvinderne fra gruppen udtrykker, at de ikke inden SWAMs ankomst har haft mulighed for at forsamle sig i en fast gruppe. Samtidig er det nu muligt at vælge kvinder til forskellige tillidsposter i gruppen, hvilket tidligere ikke var muligt. Denne nyvundne frihed er kvinderne taknemmelige for (appendiks E, Lozi kvindegruppe 2). De mere spontant mobiliserede gruppeaktiviteter i forlængelse af SWAMs støtte til andre landsbyer kan betegnes som positive bi-effekter i forhold til teorien om FKN og SWAMs projekt, hvor sådanne mobiliseringer ikke eksplicit er medtænkt.

6.2.2.1 Opsamling i forhold til tidligere interviews

Billedet, som er blevet skitseret ovenfor, at tyder på der er tilført relevant viden til individerne i fokusgruppeinterviewene om smitekilderne til HIV/AIDS ved SWAMs støtte. Billedet kan nuanceres yderligere, idet der fra grupperne med trænede medlemmer kunne ønskes flere eksplicite forklaringer på, hvad HIV er, og hvordan smitten kan undgås. En årsag, til der ikke gives flere dybdegående og detaljerede forklaringer, kan være det tidligere nævnte ulige forhold mellem interviewer og respondenter, hvor det fra respondenternes side anses for at være banaliteter eller upassende information at fortælle om i interviewsituationen. Det niveau af viden om HIV som kan anes i gruppeinterviewene, står i skarp kontrast til ytringerne fra de otte tidligere fokusgruppeinterview i Chia og Lozi i marts 2006. På det tidspunkt var der en stærk grad af apati at spore hos befolkningsgrupperne i både Chia og Lozi. Inden træningen blev der blandt andet talt opgivende omkring muligheden for at bekæmpe negative praksis som kan medføre HIV, og at ungdommen udviste høj grad af risikoopførsel, som de ældre ikke mente, de havde indflydelse på (appendiks C, otte fokusgruppeinterviews).

Den apatiske stemning knyttet til samfundenes tilstand og HIV/AIDS-situationen kan siges at være vendt hos respondenterne på de seks måneder, hvor træningen har været under implementering. Dette kan skyldes flere forhold, herunder at SWAM via den rettighedsbaserede træning har medvirket til at vende

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

disempowermentprocesser til empowermentprocesser. En anden faktor er, at det ikke fuldt ud er de samme individer, som har udtalt sig ved de to interviewsituationer. En tredje faktor, der skal nævnes, er, at samfundene ved de første interview befandt sig i en hungersnødssituation, som de ved andet interview er kommet ud af. Således kan denne kontekstforandring ligeledes påvirke teori for sammenhængen i programmet. Således, at hvis der opstår en krise for eksempel en sultperiode på grund af manglende høst, så falder motivationen for engagement i udviklingsaktiviteter. Dermed kan sådan kontekstforandring være moderator for sammenhængen, som fremgår af flow chart 10, indtræffer. Næste mellemliggende mekanisme mellem bistanden og forankringen i hverdagen omhandler, hvordan gruppeaktiviteterne forløber.

6.3 Gruppeaktivitet

Gruppeaktivitetsmekanismen er, som illustreret på flow chart 10, underopdelt i tre tilhørende mekanismer, nemlig deltagelse, ejerskab og empowerment. De tre mekanismer kan forstås som ønskede virkninger af de rettighedsbaserede aktiviteter i sig selv. Det antages, at deltagelse, ejerskab og empowerment forekommer *internt* i gruppeaktiviteterne, inden individerne i grupperne fremkommer med mål og initiativer, som overføres og forankres i hverdagslivet. Således omhandler det følgende, hvordan grupperne deltager i, tager ejerskab over og styrkes i gruppeaktiviteterne. De tre virksomme mekanismer er tre processer, som er tæt forbundet og forløber side om side, hvorfor det er et naivt ærinde at ville undersøge deltagelse, ejerskab og empowerment som isolerede fænomener. Således underopdeles det følgende afsnit med de tre mekanismer som overskrifter, samtidig med analyserne heri skal opfattes som gensidig forbundne.

6.3.1 Deltagelse

Med deltagelse menes, hvordan tilstedeværelsen i de rettighedsbaserede aktiviteter forgår i de forskellige grupper. Femte og sjette forudsætning for social magt i Friedmanns fattigdomsmodel vedrører henholdsvis 'husstandes *kontakt til* det omgivne samfund gennem formelle og uformelle sociale organisationer, som kan danne grundlag for *kollektiv handlen*' og 'husstandens forbindelser til det omgivne samfund, hvilke ofte forbedres gennem *deltagelse* i sociale organisationer'. Således kan aktiviteterne i grupper være medvirkende til øget adgang til social base fem og seks. Dermed kan deltagelse i gruppeaktiviteterne føre til flere muligheder for menneskene i Chia og Lozi.

Fredag, lørdag og søndag mødes de 16 unge fra ungdomsgruppen i Chia, som medvirkede i fokusgruppeinterviewet. De unge er i alderen 10 til 25 år, og tre piger samt to drenge i denne gruppe har deltaget i træningsseminar med SWAM. Påbegyndelsen af gruppeaktiviteterne skete efter tilladelse fra den lokale leder og med inspiration fra andre landsbyer. Denne gruppe har været aktiv i omkring syv måneder på interviewtidspunktet, og alle, som var med til at starte gruppen op, er stadig med. Der er dog omkring 150 unge

fra området, som ikke er med i gruppen. Gruppen beskæftiges med forskellige aktiviteter, såsom sport, sang, dans, hjælp til ældre, samtale med forældre, diskussion om rettigheder og kulturelle praksis (appendiks E, Chia ungdomsgruppe).

I landsbyen Selemani III i Lozi er der overordnet set fire grupper, som mødes og har aktiviteter hver torsdag. Det er en gruppe af lokale ledere bestående af ni mænd, en kvinde, traditionelle jordmødre og personer, som er ansvarlige for omskærings- og renselsesritualer. En anden gruppe er mandlige fiskere, hvoraf to har deltaget i workshop støttet af FKN og SWAM. Nogle af deltagerne i grupperne er blevet trænet af en anden lokal udviklingsorganisation²². Der er også gruppen af kvinder og ungdomsgruppen, hvor der er medlemmer i alderen 14 og 25 år. Fra ungdomsgruppen har to af drengene og to piger deltaget i træningen faciliteret af SWAM. Efter de fire unge har deltaget i træningen, har mere eller mindre alle de andre unge i området fået informationer overleveret fra træningen. De unge i Lozi bruger ligeledes gruppen til flere forskellige udfoldelser, såsom formidling af beskeder om HIV/AIDS eksempelvis gennem digte, avisartikler, diskussioner af kønsroller, samt til sport, musik og dans. Krænkelser, som for eksempel voldtægter, advarer de unge imod blandt andet gennem dramaopførelser i gruppen og til landsbyen (appendiks E, Lozi ungdomsgruppe).

Fokusgruppen af mænd i Lozi fortæller, at de har udfærdiget en handlingsplan for at lave målrettede indsatser mod HIV. Planerne involverer blandt andet, at pigerne ikke skal gå til fiskeområderne ved nattetid, og et engagement for at stoppe rituelle aftendanse²³, da disse ofte indebærer risikoadfærd. SWAM-medarbejderen fortæller, at han modtager et stort antal rapporter fra Selemani III eksempelvis omkring hændelser ved indvielsesritualerne, hvilket han ser som en god tendens imod videre udvikling (appendiks E, ungdomsgruppe Lozi).

Interviewet med kvinderne i Lozi forgik i landsbyen Chiboko, hvor der er fire ungdomsgrupper og en kvindegruppe. Kvinderne fortæller, at de mødes to gange om måneden i landsby ved navn Zhiganda II. Først og fremmest forsøger kvinderne at nå ud med informationer til resten af området angående negative kulturelle praksis og få alle med på budskaberne, hvilket kvinderne mener, er nøglen til succes. Væsentligt er det dog, at kvinderne gerne vil have mere information. Selvom kvinderne ikke er blevet trænet er der et af medlemmerne i gruppen, som har fået træningen idet hun er traditionel jordmoder og derfor deltog i SWAMs træning for traditionelle ledere. Denne kvinde påpeger: *'I have a concern; it*

---

²² Denne lokale udviklingsorganisation hedder Nkhotakota Aids Support Organisation (NASO)

²³ Disse rituelle aftendanse betegnes gule wa makhanya. Drengene og pigerne danser i par og efter dansen sent om natten kan dansene udvikle sig til seksuel aktivitet

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

would be better if we women can have the information because then we can do better at our meetings’. (appendiks E, Lozi kvindegruppe 2).

Dermed siger jordmoderen, at aktiviteterne i gruppen kan blive forbedret, hvis kvinderne fik lignende træning, som den SWAM har givet de traditionelle ledere, de unge og fiskerne. Til trods for, at de fleste af kvinderne ikke er blevet trænet direkte, siger de, at det gælder om at være stærke og ikke opgive kampen mod HIV (appendiks E, Lozi kvindegruppe 2).

I Chia i landsbyen Chingamba II er de 10 kvinder, som mødes i en komité hver fredag. De 10 komitede medlemmer er både gifte og ugifte kvinder. Der tages forskellige emner op i arbejdet såsom kulturelle praksis. I ugens løb går de 10 kvinder ud og rådgiver andre familier i området. Følgende citat viser, hvordan kvinderne udtrykker deres tilfredshed med, at de har opnået flere muligheder ved at være sammen som en gruppe: *‘The coming of SWAM has given us an opportunity to meet and come together. Before we were getting affected on our own. Now we discuss which way we should take.’* (appendiks E, Chia kvindegruppe)

Således pointeres, hvorledes den sociale organisering, som kvinderne har fået lejlighed til at deltage i, giver mulighed for kollektiv handlen, hvilket samtidigt betyder, at kvinderne ikke længere er alene om at blive påvirket af sygdomme og har nye udsigter for fremtiden. Kvindernes udsagn er udtryk for, at de nyder menings- ytrings og forsamlingsfrihed, som rodfæstet i de civile og politiske rettigheder.

Fiskergruppen i Chia består af ti mandlige fiskere og tre kvinder, som mødes to gange om måneden. De er blevet valgt af andre fiskere for en tre års periode og udgør en såkaldte ’strand fisker komite’²⁴. Gruppen har et system, hvor de fra den 15. til den 30. i hver måned fortager sig aktiviteter, som de har besluttet sig for, og fra den 30. til den 15. evaluerer de, hvordan de vil bære sig ad med deres aktiviteter i den næste periode. Noget af det de er begyndt på, efter SWAM er kommet til området, er at gå fra hus til hus og fortælle, for at få informationer til at flyde ud i samfundet. De første budskaber, denne gruppe har taget op, er beskeder om HIV og sikrere måder for mødre at agere på. De mener, de indtil nu er kommet ud til 199 mennesker i området med budskaber, men der er endnu flere tilbage, som ikke har hørt deres beskeder. Den vanskeligste befolkningsgruppe at komme i kontakt med, synes at være de andre fiskere, fortæller

---

²⁴ På engelsk betegnes komiteen: Beach Village Committee og sådanne fiskerkomiteer er formelt nedsatte på foranledning af den malawianske stat

gruppen, da fiskere ofte er på vej til et nyt sted. Men når de arbejder med at reparere fiskenettene, er det et godt tidspunkt at tale sammen på (appendiks E, Chia mandgruppe).

Alt i alt står det klart, at der er stor bevidsthed i alle grupperne om det hensigtsmæssige i at deltage i og arbejde ud fra sociale organiseringer. Der ses tydelige tendenser til øget indflydelse gennem øget tillid til anvendelige relationer og tillid til egne evner kan føre til vellykkede handlinger. Igen står billedet i skarp kontrast til stemmeningerne i Chia og Lozi i marts 2006. Der er mulighed, at for styrkelsen af befolkningsgrupperne er sket på grund af deltagelsen i grupperne og øget adgang til kollektiv organisering. Alligevel er der flere forhold, som ved samtlige grupper kan forbedres i forhold til den faglige teori vedrørende styrkelsesprocesser ud fra deltagelse i sociale organiseringer. Det drejer sig dels om, hvordan deltagelsen finder sted internt i grupperne og dels om de eksterne relationer til støttende udviklingsorganisationer, staten og lokale myndigheder. Således er det muligt for alle grupperne at have mere fokus på afholdelse af frie og retfærdige valg til tillidsposter, gennemsigtighed og inklusion af sårbare individer. Ud fra interviewene er det vanskeligt at tolke om for eksempel mennesker, som lever med HIV/AIDS, bliver inkluderet i aktiviteterne på lige fod med andre, og der er blot få respondenter, som tager stilling til, om der er valg til tillidsposter. Graden af selvstyring af grupperne virker dog til at være særdeles høj, hvilket ligeledes gør sig gældende for tilslutningen og regelmæssighed af møderne. Der synes dog, ikke at være klare regler for hvordan grupperne skal håndtere udfordringer. Konfliktløsningsredskaber kan styrke bæredygtigheden af de sociale organiseringer, og kan forventeligt blive endnu mere væsentlig, såfremt der på sigt kommer flere ressourcer og økonomi med ind i gruppernes aktiviteter. Især idet SWAMs intervention er rettighedsbaseret, kan der ligeledes komme endnu mere fokus på, hvilke anvendelige relationer grupperne på græsrodsniveau opbygger. Sådanne relationer kan både udmøntes i deltagelse i netværk med og indflydelse hos både udviklingsorganisationer, stat og lokale myndigheder. Indtil videre er deltagelsen i grupperne rettet indad i gruppen og til de nærmeste omgivelser. I mindre grad knyttes deltagelsen til omgivelser, såsom det lokale politi og de lokale magtstrukturer, hvilket oftest vil stille krav til den lokale leder. Herfra er der langt til reel indflydelse på repræsentation i og netværk til udviklingsorganisationer, stat og lokale myndigheder. Det kan indvendes, at SWAM ikke har været i Chia og Lozi længe nok til, at grupperne kan forventes at fungere i et avanceret omfang både internt og eksternt. Heri kan der være en vis grad af sandhed, hvortil der kan nævnes, at SWAMs træning må antages at have mest indvirkning i begyndelsen, når budskaberne er nyskabende, hvorfor der alligevel kan ønskes større betoning på mekanismer, som tilskynder til, at de sociale organiseringer sikres bæredygtighed og indflydelse på længere sigt.

Interessant er det endnu engang at henlede opmærksomheden på interviewet med individerne i landsbyen, hvor de ingen direkte træning eller supervision får. Her har de nemlig også flere forskellige typer af

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

sociale organiseringer. Der er i Kanthanje Village både grupper, som har fungeret i lang tid, og grupper som er opstået på grund af SWAMs tilstedeværelse. Siden år 2000 har der eksisteret en hjemmeplejegruppe med henblik på at pleje kronisk syge og et center for forældreløse børn. Området har endvidere en CBO, som hovedsageligt diskuterer seksuelle og reproduktive rettigheder. Desuden er der en landsbyudviklingskomité, som udgøres af 11 landsbyledere. Repræsentanter fra komiteen fortæller, at de ved, at der er 49 HIV-positive og 56 forældreløse børn i de 11 omkring liggende landsbyer. Landsbylederne har blandt andet dannet deres komite for at sørge for, de øvrige aktiviteter i området foregår efter hensigterne. Aktiviteterne drejer sig også om to klubber for piger, som arbejder med emner vedrørende HIV-bekæmpelse, og en fiskerkomite som er etableret i overensstemmelse med SWAMs mål i relation til, hvordan fiskere kan tage del i kampen med HIV.

Budskabet om SWAMs aktiviteter nåede landsbyen i maj 2006, og ved den anledning udnyttede nogle af kvinderne muligheden til at etablere en komité. De mødes hver onsdag klokken 14, og der er 11 kvinder i komiteen, hvoraf et af medlemmerne er udpeget til at være facilitator. Derudover har kvinderne udpeget en sekretær for komiteen. Medlemmerne af komiteen opfatter sig selv som et øje, der holder opsyn med landsbyerne. SWAM-medarbejderen fortæller, at han modtager rapporter fra disse grupper hver måned, på trods af de ingen målrettet støtte har modtaget (appendiks D, SWAM-projektansvarlig). Rapporterne er en positiv uforudset bi-effekt af FKN og SWAMs støtte, som viser høj grad af motivation. Således kan der også i dette område findes stor velvilje overfor SWAMs måde at arbejde på, og stort engagement i forhold til at kunne blive inddraget aktiviteterne. Dermed får området ingen direkte rettighedsbaseret støtte, og alligevel kan der findes et højt niveau af deltagelse og ejerskab over gruppeaktiviteterne.

6.3.2 Ejerskab

Med ejerskab menes, hvordan individerne, som deltager i de rettighedsbaserede aktiviteter, føler sig knyttet til, involveret i og har medbestemmelse over aktiviteternes forløb. I de to foregående analysedele er overvejelser allerede påbegyndt indirekte vedrørende, hvilket niveau af ejerskab grupperne føler over gruppeaktiviteterne. Derfor skal afsnittet her læses med de to foregående delkonklusioner in mente. Delkonklusionerne er indtil videre, dels at der er tilført et betydeligt omfang af viden om seksuelle og reproduktive rettigheder til alle grupperne gennem de rettighedsbaserede aktiviteter. Dels at gruppeaktiviteterne kan forbedres både internt og eksternt, samtidig med at der i samtlige grupper opleves et højt niveau af deltagelse. Med dette afsæt kan der ledes over til et citat af SWAMs projektansvarlige medarbejder for i Chia og Lozi. Således har SWAM-medarbejderen pointeret overfor de forskellige grupper: *'I say don't wait for me. I am coming but I will just come knowing that you have the days and that you are not waiting'* (appendiks D, SWAM-projektansvarlig: 3).

Således opmuntres grupperne til at være selvkørende og tage ejerskab over, deres aktiviteter. Fremgangsmåderne for det videre arbejde i grupperne efter træningerne er valgfri. Friheden kommer imidlertid også til udtryk i, at gruppeprocesserne udmøntes en anelse forskelligt for hver af grupperne. Herpå vil følge nogle af ytringerne fra de forskellige grupper, som viser høj grad af ejerskab over gruppeaktiviteterne. De unge i Chia fortæller eksempelvis: *'We feel proud on issues of forced and early marriages. Some of the girls are back at their father's home now'*. (appendiks E, Chia ungdomsgruppe: 3)

Således føler de unge fra Chia ikke blot ejerskab over deres gruppe, de føler stolthed over, at handlinger med afsæt i gruppeaktiviteterne har ført til, at nogle af pigerne fra landsbyen, som var blevet tvunget ind i ægteskab, nu er tilbage hos deres familie igen, efter at gruppen talte deres sag.

Der er en af de unge i ungdomsklubben i landsbyen Chiboko i Lozi, som er blevet udnævnt præsident for de unge i området. Dette betyder blandt andet, at præsidenten mødes med andre ledere af ungdomsgrupper i egnen og udveksler erfaringer med henblik på at lære af hinanden. Netværket af unge er selvkørende og påbegyndt på eget initiativ. I introduktionen til interviewet med kvindegruppen i Lozi læste præsidenten en tale op:

'Creating stories to focus on HIV – someone said we will not stop fighting for the ones'

'The police are fighting hard to stop the violence'

'I will not stop to let the people go to the lake for sex'

'The chief and the youth has court someone for rape'

'They did this after being trained on the badness'

'The police have vowed to help in the fight' (appendiks E, Lozi kvindegruppe)

Præsidenten advokerer for at stoppe krænkelse og voldtægter og fremhæver både den lokale leder og politiet som vigtige aktører i den forbindelse. Ud af talen kan tolkes et stærkt engagement i forhold til at kæmpe imod måderne, hvorpå HIV-smitten udbredes, og træningen nævnes som bagvedliggende årsag til engagementet. Lignende ejerskabfølelse kan findes hos en af de lokale ledere i Lozi. Ved indledningen til fokusgruppeinterviewet læser denne leder højdepunkter op fra et møde med andre lokale ledere. Mødet, der refereres til, er en opfølgning på træningen, som SWAM har faciliteret. Netværket af ledere er startet på ledernes eget initiativ;

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

'Since the coming of SWAM what have we learned?

Sexual reproductive health, gender – we had no knowledge of before

I also participated in the training and we committed ourselves to oversee what the youth is doing

On the 24th of August we local leaders had a meeting to discuss disadvantages of negative cultural practises like wife inheritance and gender issues. We also need to take part in cooking

Do not go beyond four children – to not put our wives at risk

Do not accept marriages of girls before the age of 18 and it is better at 20 years and above

These where the issues the local leaders discussed' (appendiks E, Lozi kvindegruppe 1)

Fra den lokale lederes formidling af budskaberne kan tolkes flere interessante forhold. Dels tager de lokale ledere arbejdet med kønsrollespørgsmål, og hvordan negative kulturelle praksis skal håndteres, seriøst. Det indflydelsesrige netværk af ledere har således taget standpunkt i forhold til at støtte ungdommen, opmuntre mænd til at tage større del i husholdningen og få færre end fire børn samt undgå ægteskaber²⁵ før 18 års alderen. Standpunkterne, som de lokale ledere har formuleret er uforudsete bi-effekter af workshoppen, som SWAM har afholdt med de lokale ledere. De lokale ledere har stærk indflydelse på de sociale konventioner i malawianske samfund, hvorfor det, at lederne har formuleret så klare holdninger, må anses for positivt. Dette bestyrker teorien om, at den rettighedsbaserede støtte vil forankres i hverdagshandlinger og viden. Nogle af mændene fra Chia omtaler dog et relateret spørgsmål. Her har mændene efter træningen tænkt over fordele og ulemper ved polygami i relation til HIV. Således er mændene blevet opmærksomme på fordele ved at have én kone, og en af mændene siger: *'If someone is going for more wives's I will talk against the idea. Before it was just a part of life. So it is like sharing your convictions with others. The three people who went for training have a lot of responsibility and it is a burden.'* (appendiks E, Chia mandegruppe).

Dermed føler mændene ejerskab over budskabet, om at polygami og HIV kan følges ad. Budskabet er blevet modtaget som en overbevisning, der deles i hverdagslivet, hvis andre overvejer polygami. I forlængelse heraf har manden en anke, idet han mener, de tre mænd, som har modtaget træningen, har et stort ansvar, og det er en stor byrde at løfte i forhold til at påvirke mange individers adfærd og holdninger. Herudaf kan tolkes, at ressourcerne, som de der indgår i træningen besidder, kan indvirke negativt på sammenhængen mellem træningen og den øgede videns udbredelse, hvorfor de trænede personers

---

²⁵ På de lokale sprog dækker ordet ægteskab både over formelle ægteskaber og kærestelignende, hvor der indgår seksuelt samkvem

ressourcer er en moderator, som antagelserne bag programteorien for FKN og SWAMs indsats ikke medtager.

Kvinderne i Chia udtrykker derimod optimisme i forhold til at påvirke adfærd i samfundet. Dette kan illustreres ved følgende overlevering: *'We are tempted to go to other villages that are not included in the project with SWAM because we see a difference with us they should also have'* (appendiks E, Chia kvindegruppe).

Af citatet kan læses, at kvinderne i Chia oplever en positiv forskel i deres tilværelse efter SWAMs træning. Denne positive udvikling ønsker kvinderne fra Chia at sprede til andre omkringliggende landsbyer, og derfor er kvinderne fristet til at gå ud til de andre landsbyer og formidle de positive budskaber. Såfremt kvinderne i Chia handler i forhold til deres ønsker om at udbrede budskaberne til landsbyer, som SWAM ikke involverer, vil dette være en positiv 'spill-over' effekt, som kan tilskyndes, idet dette vil virke fremmende i forhold til FKN og SWAM ønskede virkninger af projektet.

I Lozi udtrykker en traditionel jordemor en bekymring, som ikke direkte udspringer af gruppeaktiviteterne, men alligevel er interessant, idet bekymringen viser en stor forskel på, hvordan udfordringen håndteres i en af de landsbyer, som støttes direkte af SWAM, og den landsby som findes i periferien af støtten: *'I have a concern. The women can come to me any time and they do. Many of them and then some are even failing to spend 50 Kwacha [2,5 dkk] for transport after knowing for 9 months'*. (appendiks E, Lozi kvindegruppe 1). Jordmoderens bekymring drejer sig om, kvinderne, der kommer til hende for at få hjælp til at føde, ikke kan betale for deres egen transport, selvom udgiften synes at være et mindre beløb, som er forudsigelig over en ni måneders periode. I fokusgruppeinterviewet med gruppen i Lozi, som ingen direkte støtte får af SWAM, kom en helt anden mekanisme til syne gennem følgende overlevering: *'We support 6 orphans and 3 chronically ill AIDS patients. We are so concerned because Mr. Gondwe [SWAM's medarbejder] not come and assisted us frequently. On our own we have started to come together and put 5 kwacha and 5 kwacha to have something for our efforts.'* (appendiks E, Lozi kvindegruppe 2). Mekanismen, som kommer til syne i overleveringen, er ikke entydig. På den ene side har gruppen af frivillige fuldt ejerskab over deres mange aktiviteter, idet der ingen indblanding er udefra, vedrørende hvorledes de vælger at organisere disse. I forlængelse heraf er gruppen selv kommet frem til et system, hvor alle bidrager med et mindre beløb til gruppens anstrengelser. Dette kan tyde på, at der kommer en mere kraftfuld social organisering, når der ingen indblanding er udefra, idet jordmoderen fra gruppen ovenfor påpeger, at det netop er sådanne mindre beløb, som er udfordringen at indsamle der.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

På den anden side fremføres et ønske om at få støtte fra SWAM i kraft af mere jævnlige besøg. Dermed ønskes supervision, men hvad kan anses under overfladen af dette ønske? Et lag, der kan tænkes at være i virkeligheden omkring gruppeaktiviteterne, er ønsket om flere jævnlige massive videnstilførelser. Et andet lag kan være et ønske om at få tilført nogle økonomiske ressourcer. Aktiv deltagelse i gruppeaktiviteterne kan således ske ud fra ønske om øget økonomi som endemål. Tanken er nærliggende, da der i begge kvindegrupper tales om penge, og de hermed understreges behovene for økonomiske ressourcer. Hvor der i den ene gruppe fokuseres på vanskeligheder, er det i den anden gruppe selvskabte løsningsstrukturer som er i centrum. Bagtankerne med begge ytringer kan være de samme, nemlig for første gruppe at overbevise om behov for mere støtte, idet det nuværende niveau ikke er tilstrækkeligt, og for den anden gruppe kan budskabet være en opfordring om støtte, grundet den motivation og engagement der udvises. Under alle omstændigheder kan der være grund til fortløbende at overveje, hvordan ejerskabet over gruppeaktiviteterne forankres hos lokalbefolkningen, således at initiativet til positive forandringer understøttes på mest optimal vis. Med gruppeaktiviteternes fremtid og bæredygtighed for øje er der en balancegang mellem støtte og uafhængighed, som udviklingsorganisationerne skal være varsom med.

På baggrund af ovenstående analyse af ejerskab i gruppeaktiviteterne er det således evident, at der i fokusgruppeinterviewene er høj grad af engagement i forhold til at sprede budskaberne fra workshoppene. Dette giver blandt andet udslag i, at flere individer beskriver, at de føler ære og glæde qua forandringerne i samfundene med afsæt i træningen og gruppeaktiviteterne. Der vises der initiativ til at ville dele disse dele disse forandringer med andre. Endvidere har både traditionelle ledere og ungdommen udvidet aktiviteterne til at omfatte netværk på tværs af landsbyerne, hvor erfaringer kan deles. Kvinderne i Chia har en parallel vision, dog sigter kvinderne mod landsbyer, som endnu ikke er blevet påvirket af budskaberne. Fiskerne har ligeledes viderebragt budskaberne om seksuelle og reproduktive rettigheder til fiskerkomiteen. Dermed tages der både i Chia og Lozi høj grad af ejerskab overfor de rettighedsbaserede gruppeaktiviteter.

6.3.3 Empowerment

Den fjerde mekanisme i den fokuserede programteori handler om, at der finder empowermentprocesser sted qua gruppeaktiviteterne. Med empowerment menes her, om husstande og individer opnår øget adgang til de otte baser for social magt og dermed flere muligheder. Det omvendte af sådanne styrkelsesprocesser er disempowerment, hvilket igen vil sige færre muligheder og mindre adgang til social magt.

For at belyse, om der finder empowermentprocesser sted, er det væsentligt at triangulere oplysninger fra de forskellige grupper, idet nogle individers eller grupperes empowerment kan betyde andres disempowerment. Således kan analyser af empowerment i denne forbindelse være omfattende. Derfor vil der her blive afgrænset til at tage emner op, som de foregående analyser har berørt, samt ét andet centralt empowermentelement, som har været fremtrædende ved alle fokusgruppeinterviewene. Dette centrale element er *rettighedssproget*, som grupperne i høj grad benytter sig af. Herpå følger et eksempel: *'Rights has brought empowerment to us as women and now we can speak out as women to our husbands with a backing in the rights and the husbands understands more now'...* *'we will see a big change to cultural practices and to us it will be a big difference because we have been suffering in silence so far.'* (appendiks E, Chia kvindegruppe).

Et andet eksempel kommer fra mændene i samme område: *'The song of the village is now - we have rights. Women say we need to be respected. The message of rights is so touching to us'*. (appendiks E, Chia mandegruppe).

De to citater viser, at budskaberne om rettigheder har stor indvirkning på både kvinder og mænd i Chia. Det samme gør sig gældende i Lozi og for ungdomsgrupperne. Der er utallige interessante facetter ved de mekanismer, som introduktionen af rettighedssproget har sat i gang. Først og fremmest har informationerne om alle menneskers rettigheder medført *et fælles sprog* i Chia og Lozi. Både kvinderne og mændene forklarer, hvordan dette fælles rettighedssprog virker i landsbyerne. Der er mange flere eksempler på dette i interviewene. Grupperne udtrykker eksempelvis rettigheder vedrørende arbejde, børn, forsamling, sundhed, familieplanlægning og ret til at ytre sig. Det er faktisk bemærkelsesværdig, hvor mange rettigheder grupperne kender til. Især er det interessant, at kvinderne virker til at kende flest rettigheder, selvom de ikke direkte er blevet trænet. Som ovenstående citat fortæller, har kvinderne 'lidt i stilhed længe', og nu finder de legitimitet i og kan tale med en stemme med afsæt i rettighederne. Graden af rettighedskrænkelser, som individet er involveret i, synes derfor nærmest bestemmende for, hvilke rettigheder der kendes til, i stedet for hvor meget træning som er modtaget. Imidlertid accepterer mændene måderne, hvorpå kvinderne taler om og ønsker deres rettigheder. I forlængelse heraf siger kvinderne, at mændene bedre forstår dem nu, mens mændene mener, at rettighedsbudskabet er vedkommende.

Alligevel modviser interviewet med gruppen af kvinder, som bor i den del af Lozi, hvor ingen har fået træning eller supervision, sammenhængen gående på, at det er graden af kendskab til rettighedskrænkelser, som bestemmer, hvor meget rettighedssproget tages i brug. Således kender

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

kvinderne her langt færre rettigheder og taler betydeligt mindre om rettigheder end kvinderne i landsbyerne, hvor nogle unge og mændene har modtaget træning. Faktisk formuleres her kun en rettighed, hvilket er 'kvinder har rettigheder', og herunder nævnes 'kvinder har ret til familieplanlægning og at drive forretning'. Kvinderne fortæller, at de har fået frihed af den lokale leder til at danne en gruppe, og her kan de frit vælge medlemmer fra gruppen til tillidsposter samt udtrykke meninger om emner som relationer mellem kønnene. Dette synes dog at være en sandhed med modifikationer, idet kvinderne faktisk har meget vanskeligt ved at udtrykke, hvilke emner de behandler, og hvordan spørgsmålene bliver grebet an. I sammenligning hermed er der stor forskel mellem graden af empowerment i relation til viden om rettigheder i de områder, som modtager direkte støtte og dem, som befinder sig perifert i forhold til SWAMs rettighedsbaserede støtte.

Selvom den rettighedsbaserede støtte synes at have understøttet empowermentprocesser på flere måder, det være sig empowerment som deltagelse, demokratisering og kapacitetsopbygning, så er der andre mekanismer, som også kan have forårsaget processerne. Det kan være radio beskeder om rettigheder og andre udviklingsorganisationer, som har haft indflydelse. Ud over det at kan konstateres større grad af bevidsthed om rettigheder i de områder, som modtager støtte end det område der ikke får støtte, er det værd at hæfte sig ved, hvilke rettigheder der kendes, og hvordan kendskabet anvendes. Der synes hovedsageligt at være tale om anvendelse af rettighederne i relation til husstanden og landsbylivet. Dermed være sagt at der ikke er fokus på rettigheder og krav til det politiske system hverken på nationalt eller lokalt plan. Således tales der ikke om, hvordan distriktsmyndighederne kan have relevans for samfundene; bortset fra politimyndigheden. Der fremkommer heller ikke andre former for stillingtagen til fordeling af goder i samfundet, hvilket er opsigtsvækkende, når FKN og SWAMs rettighedsbaserede intervention sigter mod at skabe varige forbedringer for brede grupper med ensartede udfordringer, og ikke blot empowerment for et udsnit af befolkningen. Derfor er det interessant, at der ikke er skabt indflydelsesrige relationer eller netværk fra grupperne i Chia og Lozi til staten eller de lokale myndigheder i nævneværdig grad.

Tidspunktet i implementeringen, som udviklingsarbejdet vurderes på, kan være årsag til eksterne relationer optræder i lavt omfang. Dertil kan der nævnes, at projektet er næsten halvvejs gennem den to år og to måneders projektperiode. Såfremt eksterne relationer, netværk eller krav om realisering af rettigheder fra lokalsamfundene skal støttes af FKN og SWAM i forhold til nationale eller lokale magtstrukturer, inden projektperioden er omme, kunne der med fordel, være tegn herpå på det pågældende tidspunkt i implementeringen. Ifølge projektets beskrivelse skal ungdomsgrupperne allerede i begyndelsen af projektet have forbindelser til distriktets ungdoms-

og sundhedsafdeling samt kontoret for information om seksuelle og reproduktive rettigheder. Det er dog muligt, at disse kontakter er etableret, uden at grupperne nævner dem i interviewene. I forlængelse heraf skal nævnes serviceudbydere, såsom sygeplejersker og politi også er blevet trænet. Desuden har den nationale komite til udvikling af uddannelse og kommunikationsmateriale været i Chia og Lozi på en workshop for at udvikle materialer med henblik på forholdene ved søen. Disse aktører fra eksterne formelle strukturer inddrager evalueringen ikke. De aktører kan muligvis kaste mere lys over, om kravene fra Chia og Lozi er øget efter FKN og SWAMs støtte. I forbindelse hermed skal de påbegyndte anvendelser af rettigheder i relationerne mellem kønnene, aldersgrupper og interne magtstrukturer i landsbylivet på ingen måde negligeres. Den fælles forhandlingsramme, som det tyder på, der opstår ved øget viden om rettigheder og 'rettighedssproget', kan være afgørende for øget tillid til egne evner i forhold til på sigt at foretage vellykkede handlinger rettet mod eksterne magtstrukturer.

6.3.3.1 Opsummering

Som opsummering på de foreløbige analyser kan der fremhæves, at gruppeaktiviteterne har givet anledning til øgede muligheder, idet aktiviteterne har medvirket til øget adgang til flere af de sociale baser for magt internt i landsbyerne. Første og anden base vedrørende 'leverum' og 'overskydende tid' har aktiviteterne ikke direkte været knyttet til. Dette antages at skyldes, at der ikke er identificeret problemer vedrørende utilstrækkeligt leverum eller tid. Alligevel er mændene og kvinderne i både Chia og Lozi blevet opmærksomme på, at arbejdsopgaverne i samfundet kan fordeles anderledes, hvilket i høj grad drejer sig om leverum og tid. Dette skyldes blandt andet arbejde med fiskeri, som er samfundenes primære indtægtskilde, er forbeholdt mændene, og arbejde knyttet til husholdningerne hovedsageligt har været børn og kvinders opgave. Imidlertid kan der ud fra interviewene identificeres tendenser til, at den hidtidige opdeling af arbejdsopgaver mellem kønnene kan være under opløsning.

Angående social base tre, fire, fem og seks samt til dels syv er der ligeledes blevet registeret øget adgang til disse på baggrund af SWAMs rettighedsbaserede træning og gruppeaktiviteterne. Således har samtlige grupper fået øget adgang til 'viden og evner'. Grupperne i området, som ikke er i fokus for støtten, har endda også fået viden tilført om end i mindre grad. Det samme gør sig gældende for 'relevante evner', 'sociale organiseringer' og 'netværk'. Til trods for det er et mindre antal individer, som har modtaget træningen direkte, har alle grupperne fået flere muligheder for at handle i forhold til den nye viden både kollektivt og individuelt. Base syv vedrørende 'redskaber til brug i produktivt arbejde' er der opnået øget adgang til, såfremt empowermentprocesserne fører til, at individerne anvender deres nye muligheder til at sikre et sundt legeme. Finansielle ressourcer, som social base otte knyttes til, synes gruppeaktiviteterne endnu ikke at have øget adgangen til. Det kan have afgørende betydning for styrkelsesprocessernes bæredygtighed, hvordan grupperne

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

vil håndtere aktiviteter rettet mod opnåelse af flere finansielle ressourcer, som sandsynligvis vil blive introduceret i grupperne på sigt.

Alt i alt synes mange af gruppeaktiviteterne at dreje sig om empowerment af unge og modne kvinder, og det virker til, at kvinderne opnår flere muligheder gennem aktiviteterne, *uden* drengene og mændene samtidig oplever processerne disempowerende for dem. Dog kunne der eventuelt være større grad af empowerment opnået på dette tidspunkt i implementeringen, såfremt menneskene i Chia og Lozi selv havde varetaget designet af interventionen fra opstarten af projektet, og hvis grupperne af modne kvinder også havde fået adgang til den samme rettighedstræning som de øvrige grupper. Næste afsnit går videre med emnet empowerment med afsæt i gruppeprocesserne, idet genstanden for analyse er, hvordan den tilførte viden anvendes i grupperne til at skabe mål og initiativer, hvilket i høj grad kan være medvirkende til mere adgang til de sociale baser for magt.

Analysen af mål og initiativer kædes straks sammen med effektmålet, forankring af handlinger og viden i hverdagen, idet initiativerne og målene i grupperne hænger tæt sammen med hverdagen.

6.3.4 Anvendelse af viden i grupper og forankring i hverdagen

Den sidste mellemliggende mekanisme i den fokuserede programteori er 'anvendelse af viden i grupper – initiativer og mål'. Herefter følger den afhængige variabel, som omhandler 'forankring af gruppernes initiativer i hverdagen'. Dermed går øvelsen i dette afsnit på at udlede, hvilke problemløsningsmuligheder som grupperne analyserer sig frem til, altså initiativer som grupperne gør for at opnå deres målsætninger. Hvorefter der er fokus på, hvilke forandringer der indtil videre er forankret i hverdagslivet i Chia og Lozi ifølge respondenter.

Således bliver der skelnet mellem, hvad der beslutes internt i grupperne, og hvordan der handles i forhold til beslutningerne samt forankringen eksternt i samfundene. Gruppernes mål, initiativer og forankringen vil blive fremført skematisk og gruppevis nedenfor, da dette er den mest overskuelige fremstillingsform for at analysere sammenhængen.

Imidlertid kan den fremførte skelnen mellem interne *mål* og *initiativer* og eksternt *forankring* fremstå som karikeret, idet der er en flydende overgang mellem, hvornår noget finder sted i gruppen og udenfor. Dette medfører en udfordring for evalueringsarbejdet, idet modellen beror på årsags-virkningsforhold. Her er gruppeaktiviteterne og effekterne heraf samt de tilsigtede resultater 'forankret øget viden og handlinger i hverdagen' vanskelige at skille ad, hvilket synes at være tilfældet for samtlige mekanismer i programteorien som testes. Alligevel følges virkningsevalueringsmodellen, således at udsagnene fra grupperne ordnes i forhold til mål, initiativer og forankring:

Tabel 2 Chia unge:

Mål	Initiativer	Forankring
Ingen unge gravide piger	Samtaler om seksualitet	
Seksuelt overleverede sygdomme ophører	Samtaler om forskel på kærlighed og bedrag for sex	
'Sex for fisk' praksis ophører - Ingen pige-fiskesælgere om natten	Introduktion af drenge og mænd som sælgere af fiskene	'Sex for fisk' praksis er reduceret
Ligeværd mellem kønnene	Diskussioner om køn, som social konstruktion	Viden fra træning formidlet til kvinder i området
Alle kender budskaberne om HIV/AIDS	Opmærksomhed skabes om 'HIV-budskaberne' via sport, sang, dans og musik	
Alle går til VCT	'Out-reach'-samtaler	Flere individer er blevet testet (Udviklingsorganisationen CHASO har tidligere påvirket 30 individer til at blive testet)
Forbedret rådgivning om sex og pubertet	Gruppens medlemmer taler om hvad der sker med kroppen. Krav til den lokale leder. Hvis svaret ikke er tilfredsstillende ønsker de unge at mobilisere samfundet	Den lokale leder forbedrer svar om mulig forbedring af rådgivning om sex og pubertetsspørgsmål
Negative kulturelle praksis ophører	Minder hinanden på visse kulturelle overbevisninger ikke skal tages alvorligt	
Tvangsægteskaber ophører	Advokere overfor forældre, lokale ledere og ældre. Taler om 'pigers rettigheder' og 'ret til uddannelse'	En pige som tæt på at blive tvangsgift er stadig hos sin familie og i skole
	Hjælper ældre med gøremål	

Af tabellen kan læses hvilke mål, initiativer og forankringer, som ungdomsgruppen i Chia har givet udtryk for, at de oplever i sammenhæng med gruppeaktiviteterne. Dermed kan det konstateres, at gruppen både anvender viden fra træningen til at danne mål og initiativer, samt at flere relevante forandringer er sket, som kan være forankret i hverdagen på baggrund af viden fra træningen, som SWAM har faciliteret. De unge fortæller, at der er flere individer, som er blevet testet for HIV på opfordring af ungdomsgruppen. I den forbindelse er det tydeligt sammenhængen ikke blot beror på den rettighedsbaserede støtte, da der også er en anden udviklingsorganisation i området, som har opfordret til HIV-test. Derfor kan det ligeledes være den anden udviklingsorganisations indsats, som har medvirket til, at de omtalte individer er blevet testet. Hermed understreges det, at det er et åbent system som programteorien testes på, hvorfor andre variable kan indvirke, og

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

sammenhængen mellem en bestemt indsats og effekt er usikker. Næste tabel er udtryk for mål, initiativer og forankringer, som de unge i Lozi har udtalt sig om:

Tabel 3 Lozi unge:

Mål	Initiativer	Forankring
Voldtægter, krænkelser ved kulturelle praksis og rituelle natdansen ophører	Diskutere ulemper ved tidlige ægteskaber, laver danse, digte, sport og artikler. Appellerer til lokale ledere og politi	Rapportere til lokal leder og politi Lokale ledere har vist deres støtte
Usikker sex ophører, Alle går til VCT	Udbreder beskeder om det positive ved at kende sin status	
	Støtter forældreløse børn og syge	
Dec. 2006 skal 'sex for fisk' stoppe	Taler om krænkelser og muligheden for at sige 'nej'	
Primo 2007 skal alle kende informationerne fra træning Dec. 2006 skal ungdommen sammen med andre grupper være bedre til at formidle 'HIV-budskaber'	Plakater kan være med til præsentationerne af budskaberne forbedres	Udbredelse af informationerne så alle kan bruge dem Præsident netværker med andre ungdomsgrupper fra andre landsbyer
Primo 2007 skal de unge som har forladt skolen være tilbage i skole		
Lighed mellem kønnene	Advokere for der ingen forskel skal være mellem piger og drenge	Nu er viceforpersonen for klubben en pige
Vi vil gerne opnå afholdenhed	Gennem drama søger vi de lokale lederes opbakning	

Af tabellen kan læses, at ungdomsgruppen i Lozi har relevante mål og udfører sammenhængende initiativer i gruppen med afsæt i viden om seksuelle og reproduktive rettigheder. I denne gruppe er målene formuleret meget præcist med tilhørende tidsangivelse for målets opnåelse. De unge i både Chia og Lozi oplever, at de overleverede budskaber forankres og en vis grad af støtte fra de lokale ledere. Overordnet set synes træningen af de unge at virke 'ens' på de to ungdomsgrupper. Mål, initiativer og oplevelse af forankring for gruppen af mænd i Lozi er:

Tabel 4 Lozi mænd

Mål	Initiativ	Forankring
Landsbyens sikkerhed		Mændene bevæger sig rundt og holder øje
Ubeskyttet sex ophører		'Sex for fisk' er mindsket
Stop tvangsægteskaber Ingen ægteskaber for piger under 18 år	Taler om tidlige ægteskaber ikke skal accepteres, personer som har modtaget træning videregiver	Målrættede budskaber mod bestemte familier om 'pigens rettigheder' og 'ret til uddannelse'

	informationer	
Kønsbaseret vold standses Færre end fire børn per par Mænd tager del i madlavning	Organisere møder og informerer gennem lokale ledere	Ved forsamlings som religiøse ceremonier, begravelser og kortspil formidles beskeder
Natdanse ophøre		Oplyser om negative virkninger af kulturelle praksis; arv af kone
Folk bør gå til VCT	Spredt beskeder om VCT	
Troskab		Taler ved traditionelle retssager, hvor mange lytter
Tyveri, voldtægt og overfald ophører	Sender sager videre til politi	Politi varetager sager Taler med folk om voldtægter sker i familier, når mand siger, til kone han har behov for sex, og 'gør det' uden konens samtykke

Tabel 4: viser blandt andet, at mændene i Lozi oplever højere grad af forandring i samfundet og forankring af initiativer, end de unge i Lozi gør. Eksempelvis mener mændene, at der er blevet færre 'sex for fisk' handlinger, hvilket de unge i Lozi ikke giver udtryk for. Diskrepanserne mellem de to grupper behøver ikke nødvendigvis betyde, at virkeligheden er forskellig fra hvad den ene gruppe giver udtryk for. Derimod fortæller forskellene blot om, hvad grupperne har ytret sig om. Selvom de unge ikke har meldt ud at handlingerne med 'sex for fisk' er nedadgående, kan dette alligevel være tilfældet.

Tabel 5 Chia mænd

Mål	Initiativ	Forankring
Forebyggelse af HIV	Vi benytter den officielle fiskerikomité til at komme med budskaber om HIV	Folk bruger informationerne
Fremme af kvinder og pigers rettigheder	Vi går fra hus til hus og får informationerne til at flyde	Vi har fået dybere forståelse for deling af ansvar mellem kønnene – der er biologisk køn og socialt konstrueret køn
Negative kulturelle praksis som spreder HIV og 'sex for fisk' praksis mindskes		Vi taler imod polygami, hvis nogen overvejer det. Tidligere var det en del af livet.
Sikkert moderskab		
Beskyttelse af kvinder og piger mod fremmede i landsbyen	Vi er øjne og øre af landsbyen og det er vores opgave at beskytte	
VCT, især ved ægtemands død	Arv af koner frarådes Advokerer for enken bliver – hun har ret til beslutte	Enker kan sige nej til arv

Af ovenstående tabel kan læses hvilke mål, initiativer og forankringer mændene i Chia fortæller om. Målene og initiativerne for mændene i Chia og Lozi synes at have fælles temaer, men måder, hvorpå der reageres på disse,

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

virker for en stor del til at være forskellige. Dette kan skyldes, at grupperne har forskellige udfordringer og ressourcer. En forskel på grupperne af mænd er, at Lozi-gruppen synes at være mere kreativ med hensyn til at have flere måder, hvor på initiativerne bringes ud i samfundet, hvilket eksempelvis sker ved kortspil og traditionelle retssager. Både mandegruppen fra Chia og Lozi giver udtryk for 'retten til at sige nej', og oplysningerne om det negative ved 'arv af kone' har forankret sig i nogen grad i hverdagslivet. Begge grupper af mænd oplyste ligeledes, at flere mennesker går til HIV-test nu end tidligere, og de mener, der er færre krænkelse af piger og kvinder.

De to grupper af mænd og de to grupper af unge har flere mål tilfælles, hvilket eksempelvis er, at de vil opnå færre krænkelse af piger og kvinder samt landsbysikkerhed. Der ud over har mandegrupper til fælles med ungdomsgrupperne, at de vil opnå bred formidling af budskaberne udadtil, og at flere skal opsøge HIV-test. Temaerne for gruppeaktiviteterne og måderne at gribe opgaverne an på i de fire grupper virker forholdsvis ensartede. Mens de unge benytter flere kreative udtryksformer såsom dans, sang og digte, satser mændene dog mere på kommunikation af budskaber med 'mund til mund' metoden. De to grupper af mænd har begge flere oplevelser af forankrede forandringer, end de unge giver udtryk for. Selvom mandegruppen fra Chia både fortæller om færre mål, initiativer og forankringer i hverdagen end Lozi-mandegruppen, så synes alle ytringerne at være relevante i forhold til budskaberne fra den rettighedsbaserede støtte. Hvorved det kan konstateres, at der tyder på at være en sammenhæng mellem den rettighedsbaserede støtte, målene og initiativerne i gruppeaktiviteterne samt de oplevede forankrede forandringer.

Nedenfor følger de to kvindegrupper oplevelser af forankrede forandringer i hverdagen og deres gruppeaktiviteters mål og afledte initiativer. Dette er de to kvindegrupper, som bor i landsbyer, hvor lokale ledere, mænd og unge har deltaget i rettighedsbaserede workshops:

Tabel 6 Chia kvinder

Mål	Initiativ	Forankring
Troskab, afholdenhed og ægtemandsforståelse	Diskutere familieplanlægning, abort, sikkert moderskab, HIV forebyggelse, syfilis	Kvindens mulighed for at mødes – 'nu kan vi tale'
Anvendelse af kondom ved utroskab	Diskutere utroskab, negative kulturelle praksis som arv af koner og overgreb	Forandring i kulturelle praksis Positive reaktioner fra ægtemænd
Til dec. 2006 vil vi have reduceret risikoadfærd mest muligt – der skal være total deltagelse fra mændene i hold til at forstå og respektere kvinders syn, så kønnene kan	Taler om børn og kvinders rettigheder, ulemper ved tvangsægteskaber, kønsbaseret vold, taler imod renses ritualer ved pubertet og 'sex for fisk'	Familierådgivning

kæmpe sammen Polygami ophører		
Negative kulturelle praksis ophører	Vi giver råd: hvis nogen banker på døren, så afvis ham og kald på hjælp, modvirk renselsesritualer som spreder HIV	En retssag hvor der ikke var tilstrækkelig beviser til dom
	Vi opmuntrer til VCT, 'outreach'	
Uafhængighed af mændene via små forretninger		
Deling af arbejdsopgaverne mellem kønnene især i sidste del af graviditet	Vi skal ytre os om ret til søvn, hvile og mad især hvis mand kræver 10 – 15 børn	

Af tabel 6 kan læses hvilke mål, initiativerne og forankringer kvinderne i Chia har givet udtryk for. Mange af målsætningerne knytter sig til ændringer i mænds adfærd og ønsker om forandringer i relationerne mellem kønnene. Som initiativer internt i gruppen samtaler kvindernes om, hvordan de opnår fælles styrkelse og har diskussioner om, hvordan mænds opførsel kan forandres. Midlerne, som kvinderne i Chia gør brug af, ligner således mændenes, nemlig samtaler, diskussioner og møder. De mest betydningsfulde forankrede forandringer, som kvinderne giver udtryk for, er at de negative kulturelle praksis er forandret, og at de nu kan skabe en fælles stemme om fælles problemer. Fællesskabet bunder i deres mulighed for at mødes som gruppe og lave aktiviteter. Samtidigt møder kvinderne forståelse fra mændene. Forståelsen fra mændene kan således skyldes, at de gennem den tilførte viden om rettigheder, har opnået et nyt fælles sprog at forstå hinanden med. Dette er dog sket, uden at kvinderne faktisk selv er blevet trænet. Til sammenligning følger kvindernes mål, initiativer og oplevelser af forankringer i hverdagen fra det SWAM-støttede område af Lozi:

Tabel 7 Lozi kvinder

Mål	Initiativ	Forankring
Voldtægt og natdanse ophører	Taler om voldtægt, som skal rapportes til lokal leder og politi	Vi har mulighed for at samles og vælge hvem skal have hvilke poster
Forebyggelse af HIV, negative kulturelle praksis og 'sex for fisk'	Taler om HIV Formidler budskaber Vi skal være beslutsomme overfor lokale ledere	Ældre kvinder taler med unge om sex, opmærksomhed på AIDS og fraråder piger at gå til søen om aftenen
Få færre børn		
Arv af koner ophører Få VCT og del resultatet med mand	Siger gå til VCT før sex samkvem med ny mand	To i landsbyen er blevet testet, men har ikke fortalt status
Bedre fordeling af pligter mellem kønnene		
Polygami ophører	Opmuntre til troskab både blandt mænd og kvinder	Vi taler høfligt med vores mænd om risiko for HIV ved polygami
Retten til uddannelse skal realiseres		Det vil være bedre, hvis vi blev

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

og ægtemand skal hjælpe		trænet, så vi kan bruge viden
-------------------------	--	-------------------------------

Ovenfor kan læses mål, initiativer og forankringer ifølge kvinderne, som bor i et område i Lozi, der modtager støtte fra SWAM. Kvinderne formulerer mange klare mål med deres gruppeaktiviteter, og deres væsentligste middel til at nå målene, synes at være kommunikation om deres ønsker i gruppen for at finde fælles fodslag og styrke i forhold til fælles udfordringer. Derfor er en væsentlig positiv forandring forankret her, som hos kvinderne i Chia, nemlig muligheden for at samles i et kvindefællesskab. Ligeledes opmuntrer begge kvindegrupper til HIV-test og troskab, og de diskuterer HIV. Desuden taler de om, hvilke befordrende reaktioner der findes i forhold til krænkelser, såsom voldtægter.

Både mændene og kvinderne i Lozi ønsker at opnå 'færre børn pr. kvinde' i fremtiden, at dansene om aftenen ophører, og at folk bliver HIV-testet. Der er forskel mellem mændene og kvinderne i Lozi i forhold til deres opfattelse af, hvorvidt praksisen 'sex for fisk' er blevet mindre hyppig. Som nævnt mener mændene, at brugen af denne praksis er faldet, mens dette hverken kommer til udtryk hos kvinderne eller de unge i Lozi. Nedenfor fremgår udsagn fra den gruppe i Lozi, som ikke modtager direkte fast støtte:

Tabel 8, Lozi 'test gruppe'

Mål	Initiativ	Forankring
HIV-forebyggelse Anvend kondom, hvis en part er HIV-positiv Troskab	Taler om hvordan HIV kan forebygges ud fra kvindesynspunkter	Månedlige rapporter om aktiviteter
	Bidraget med mindre beløb til aktiviteter	Støtter kronisk syge og forældreløse
Sikkert moderskab	Påskønner muligheden for og følelsen af at være en gruppe – vi kan frit tale om kønsrollespørgsmål	Nu kan kvinders rettigheder udtrykkes
	Taler om polygamis indflydelse, 'kvinders rettigheder til familie planlægning og forretning'	Vi skal assistere mænd med hensyn til roller og ansvar
Uafhængighed	Taler om at starte små forretninger	
Ophør af kønsbaseret vold Styrkelse af kvinder	Ønsker at tale med mændene uden at provokere dem Vi skal udtrykke vores følelser og sige 'jeg er træt, kan du vente?' Samtidig skal vi være opmærksomme på mændene kan opsøge andre kvinder, hvilket kan bringe HIV til os	Mændene mener, det er en lettelse kvinderne nu har en gruppe Lokal leder: kvinderne mangler information
	Vi diskuterer hvad vi skal gøre ved positiv HIV-test, for der er fare for	

	at blive isoleret	
Forebyg vold	Vi deler vores bekymring over voldtægter – hvordan kan vi håndtere emnet?	Vi henvender os til lokale ledere for de kan opfordre til møder, hvor vore budskaber kan komme ud via drama og sang

Af ovenstående tabel kan 'testgruppens', altså gruppen som ingen direkte støtte får fra SWAM, udtalelser i Lozi læses. Denne gruppe formulerer mål, initiativer og forandringer i hverdagen på baggrund af gruppeaktiviteterne anderledes end 'trænede grupper'. Ytringerne fra den 'utrænede testgruppe' kan tolkes sådan, at denne gruppe har stort set de samme mål med deres aktiviteter som de øvrige grupper, nemlig at blive fri for HIV og krænkelse i samfundet. Disse målsætninger udtrykkes, dog mindre præcist. Her kan der spores en tendens til, at udsagnene er mindre konkrete, hvilket kan skyldes 'rettighedssproget' ikke besiddes i lige så høj grad, hvorfor formuleringerne i betydelig mindre grad ikke indeholder krav. Eksempelvis udtrykker gruppen, at de ikke ved, hvad de skal stille op overfor voldtægter. De formulerer et spørgsmål om, hvad der er at stille op overfor voldtægter, hvor de ved hjælp af 'rettighedssproget' kunne have henholdt sig til 'retten til at sige nej'. Tilfældet synes at være, at denne gruppe ikke har den samme fælles forståelse at udtrykke fra. Initiativerne er ligeledes her samtale og diskussioner, som også overordnet set er de andre gruppers midler til problemløsning. Her drejer aktiviteterne sig ligeledes i stor stil om kommunikation af budskaber og interne diskussioner for at opnå ny indsigt. Der er enighed om, at det er en væsentlig positiv forandring i dette samfund, at kvinderne nu har et forum, hvor de taler sammen om emner af betydning for dem.

6.3.5 Opsummering

Analysen af de mellemliggende mekanismer og sidste mekanisme i flow chartet har først og fremmest vist, at der er en høj grad af positive erfaringer med gruppeaktiviteterne, som i et vist omfang forankres i hverdagen i lokalsamfundene. Alle de grupper, som har medlemmer, der er blevet trænet, gør brug af viden om HIV og rettigheder. Den øgede viden giver sig udslag i flere afledte målsætninger og initiativer. Desuden er der høj grad af deltagelse, ejerskab og empowerment involveret i forbindelse med gruppeaktiviteterne. Der synes at være stor overensstemmelse, mellem det udbytte, som ungdomsgrupperne og mandegrupperne har på baggrund af træningen i Chia og Lozi.

Kvindegrupperne, som ikke direkte har deltaget i træningen, men bor i områder af Chia og Lozi, som bliver støttet direkte af SWAM, har ligeledes positive erfaringer med gruppeaktiviteterne, som i nogen grad forankres i hverdagen. Disse to kvindegrupper har ligeledes i vid udstrækning taget positivt mod budskaberne om seksuelle og reproduktive rettigheder, hvilket fører til flere relevante mål og initiativer. Væsentligst synes dog at være muligheden for at mødes i kvindefællesskaber og dele fælles udfordringer.

Således har træningen for alle grupperne, som bor i SWAM-støttede landsbyer, tilført øget viden om seksuelle og reproduktive rettigheder. En særlig vigtig effekt af denne øgede viden er øget fælles forståelse samt 'rettighedssproget', som grupperne er begyndt at formulere sig med og forstå deres udfordringer ud fra.

Respondenterne fra området, som er i periferien af SWAMs støtte, har ligeledes høj grad af viden om HIV og høj grad af deltagelse samt ejerskab over i gruppeaktiviteterne. De er ligeledes blevet styrket i nogen grad, idet kvinderne er begyndt at mødes i sociale fællesskaber, som medvirker til, at der bliver skabt mål og initiativer. Dog synes respondenterne at være styrket i mindre grad, idet der er lavere grad af fælles forståelse for udfordringer og problemløsnings muligheder.

6.4 Diskussion af programteori

På baggrund af analyserne af enkeltdele i flow chartet vendes opmærksomheden mod den samlede programteori. Hensigten er her at afprøve programteorien, forstået således, at det diskuteres, om undersøgelsens resultater stemmer overens med de dominerende argumenter, der er opstillet i programteorien. Således diskuteres argumenternes gyldighed. I relation hertil kan vurderes, hvorvidt programteorien skal ændres, udbygges eller afvises. Diskussionen af evalueringens primære fund forløber todelt. Den ene del diskuterer, hvorvidt der er opnået de virkninger, som programteorien forskriver, altså 'forankret viden og handling i hverdagen med afsæt i rettigheder', som antages at føre til varig nedsat sårbarhed overfor HIV/AIDS. Den anden del diskuterer, hvorvidt indsatsen, der antages at føre til sådan resultat, har fundet sted ud fra de mekanismer, som programteorien forskriver. Sidstnævnte del omhandler altså, hvorvidt implementeringen af aktiviteterne er sket ud fra programteoriens antagelser, mens førstnævnte del diskuterer, hvorvidt de ønskede virkninger er indtruffet. Sondringen anvendes senere til at diskutere, hvorvidt der kan konstateres teorifejl eller implementeringsfejl (Dahler-Larsen og Krogstrup 2004: 75). Herpå gives anbefalinger i forhold til det konkrete rettighedsbaserede projekt.

6.4.1 Implementering af indsatsen

Indsatsens implementering vurderes her ved at overveje, hvorvidt indsatsen finder sted på den måde, som antagelserne, der er opstillet vedrørende flow chart 9 og 10, foreskriver.

Der er flere elementer i beslutningstagernes komplekse programteori, som ikke er blevet undersøgt dybdegående. Nogle af disse elementer er tæt knyttet til de mekanismer, som er undersøgt dybdegående,

hvorfor der alligevel kan gisnes om, hvorvidt de er implementeret som programteorien foreskriver. Det drejer sig blandt andet om antagelserne, som går forud for dannelse og styrkelse af grupper. Således kan det ikke afvises, at flere af de mekanismer, der skal til for at gruppeaktiviteterne eksisterer, er implementeret korrekt, idet gruppeaktiviteterne faktisk eksisterer. Dermed være sagt at der er foregået opøgende arbejde i form af samfundsmobilisering, møder med de lokale ledere og distriktet. Desuden er der udarbejdet et forstudie af situationen i Chia og Lozi ved projektets opstart. Denne indledende fase synes at have været af længere varighed end forventet, da træningen af forskellige grupper er påbegyndt omkring tre måneder senere end planlagt, jævnfør afsnittet forventet implementering af den rettighedsbaserede indsats.

I fasen efter de 'introducerende' øvelser er der blevet afholdt workshops med 52 lokale ledere. Med hensyn til kvaliteten af implementering af disse workshops kan der ikke siges mere end at de adspurgte ledere har udtrykt stor tilfredshed hermed. Endvidere har de dannet netværk mellem de lokale ledere på tværs af områderne, hvilket programteorien ikke antager. Derfor kan netværksdannelser indføres i teorien om indsatsen.

Forventningerne til implementeringen af det rettighedsbaserede arbejde indeholdte træning af rollemodeller og etablering af forbindelser til distriktsmyndighedernes ungdomsafdeling og sundhedskontoret. Der er uvished, om dette er sket. Der synes i den forbindelse at være sket en ændring eller tilføjelse, nemlig at 18 politifolk og sygeplejersker samt flere traditionelle jordmødre og personer, som udfører omskæringer, er blevet trænet. Dette kan være den lokale oversættelse af ungdoms- og sundhedsmyndigheder, hvilket mere kan opfattes som en præcisering af implementeringen i forhold til forventningerne end en dissideret fejlimplementering. Såfremt det skal være muligt at anvende erfaringerne fra Chia og Lozi kan denne del af teorien med fordel præciseres, således at det er muligt at vide, hvem der trænes, og hvordan træningen virker.

6.4.1.1 Dannelse og styrkelse af grupper

Dannelse og styrkelse af ungdomsklubber og grupper har været en central del i undersøgelsen, ligesom disse aktiviteter forventes at have afgørende betydning for projektets succes. Der er 13 ungdomsgrupper med omkring 10 medlemmer i hver. Et antal af de unge er blevet trænet. Der er forventninger om, at de unge får etableret forbindelser med distriktsmyndighederne. Denne sammenhæng kan indtil videre afvises, idet de unge blot nævner politiet som en eksternt myndighed, de har relation til, og antagelsen må siges at henvise til en bredere og mere forankret forbindelse til eksterne myndigheder.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Ydermere er der antagelser om, at den rettighedsbaserede støtte og træningen af de forskellige grupper, vil medføre etablering af fungerende kvinde grupper. Dette må siges at være sket i de adspurgte landsbyer, hvilket vil sige både landsbyer, som SWAM fokuserer indsatsen mod, og den som befinder sig perifert i forhold til den rettighedsbaserede støtte. Således er der gennemslagskraft i budskaberne både fra SWAMs orientering og træningen. Dog er det vanskeligt at vide præcist, hvilke mekanismer som har genereret denne regularitet, idet det ikke er påvist, hvilke dele af budskaberne som har medført de ønskede kvindefællesskaber.

Der er endvidere en gruppe, som er blevet trænet, hvilket der ikke fremgår tydelige forventninger om i flow chart 9. Det drejer sig om gruppen af fiskere. Der er blot anført den sammenhæng, at det forventes, at fiskere mobiliseres som forandringsagenter. Dette synes i høj grad at være sket i relation til de adspurgte fiskere. Desuden synes involveringen af fiskerne at være særligt kløgtigt, idet fiskerne er organiseret i formelle fiskerkomiteer, hvor de deler viden med andre fiskere, som er en del af den primære målgruppe for ønsket adfærdsforandring.

Gruppeaktiviteterne har for alle grupperne betydet fora for organisering og forandring, hvor der sker forskellige empowermentprocesser. Grupperne mødes for at dele viden og arbejder med respons overfor negative skikke og krænkelser. Desuden anvender alle grupperne menneskerettigheds sproget, og det synes at være en transformerende drivkraft især internt i landsbyerne, hvilket der dog ses en langt svagere tendens til i gruppen som ingen direkte støtte får. Således synes de fleste forventede mekanismer i programteorien at indtræffe efter 'grupper og ungdomsklubber dannes og styrkes'. Omkring implementeringen for at disse ønskede virkninger indtræffer, kan blot siges, at den ansvarlige medarbejder for SWAM bor i området, og støtter sporadisk samt på opfordring, men stort set er implementeringen af de afgørende gruppeprocesser overladt til en høj grad af metodefrihed.

Implementeringen af promovning og introduktionen af kondomer til kvinder er derimod ikke sket. Det samme gør sig gældende for de planlagte indkomstskabende aktiviteter for sårbare husstande. Det er forestillingen i projektbeskrivelsen, at dette ville ske i løbet af første halvdel af projektperioden. I marts 2006 skulle der ligeledes adopteres og udbredes informations- og kommunikations materiale om negative kulturelle praksis samt prævention til kvinder. Der blev afholdt en indledende workshop om disse emner i august 2006, hvilket viser, at implementeringen på det punkt cirka er 6 måneder forsinket. Desuden besluttes det på workshoppen at forsætte med udarbejdelsen og udbredelsen af kommunikationsmaterialet. Derimod udskydes realiseringen af visionen om kondomer til kvinder, da kapaciteten af de fleste

sundhedsfaciliteter i Malawi gør, at de endnu ikke kan tage imod sådanne krav på befordrende vis. Hermed skal opmærksomheden henledes på den nederste del af flow chart 10 for programteorien. Denne del har evalueringen blot overfladisk beskæftiget sig med implementeringen af, hvorfor der ikke kan siges mere herom end ovenstående.

6.4.1.2 Opsamling på 1.del om implementering af indsatsen

Flere dele af indsatsen er omkring tre til seks måneder forsinket i forhold til 'planen' for projektet, og elementet omkring introduktion af kondomer til kvinder kører langsommere fremad end forventet. Der er sket flere mindre justeringer af implementeringen i forhold til de lokale forhold. På trods af forsinkelser implementeres omdrejningspunktet for projektet på græsrodsniveau, nemlig træninger og gruppeaktiviteter, efter hensigterne.

6.4.2 Virkninger af indsatsen

Som beskrevet indledningsvis er anden del en diskussion omkring, hvorvidt den forventede virkning af indsatsen er kommet på baggrund af den foreløbige implementering. I denne evaluering er den forventede virkning 'forankrede handlinger og viden i hverdagen med afsæt i rettigheder', og indsatsen er FKN og SWAMs rettighedsbaserede støtte.

Hvorvidt den forventede virkning er indtruffet, synes efter gennemgangen af 'kamera 1C' og 'kamera 2' forholdsvist let af svare på, idet analyserne af mekanismerne 'anvendelse af viden i grupper – mål og initiativer' blev relateret til 'forankrede rettighedshandlinger i hverdagen'. Dette skete gennem angivelser af opfattelserne fra grupperne skematisk fremstillet i tabeller, og der af følgende analytiske betragtninger på tværs af grupper. Her er konklusionen, at de 'trænede' grupper i høj grad anvender viden fra træningen. Dette kunne blandt andet konstateres ved sammenligning med otte interviews med forskellige grupper fra Chia og Lozi ved projektets opstart, hvor stemningen overfor udfordringer i hverdagen, til forskel fra nu, var apatisk. Med den positive forandring in mente skal der huskes på, at et væsentligt forhold i konteksten er ændret siden projektets påbegyndelse, hvilket er, at samfundene er gået fra en sult situation grundet en dårlig høst til en gunstig fødevarer-situation.

Målene og initiativerne for de 'trænede' grupper er forskellige, men de udspringer af lignende omdrejningspunkter nemlig ønsker om at bekæmpe HIV og mindske krænkelser. Disse ønsker og initiativer bliver i vid udstrækning formuleret konkret, og mange relateres til 'retten til at sige nej', 'lighed mellem kønnene' og ønsket om bedre samfund for alle. Desuden er der identificeret væsentlige positive bi-effekter ved indsatsen. Blandt andet at flere grupper end forventet indleverer rapporter til SWAM omkring deres aktiviteter,

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

hvilket ligeledes må anses for at være en positiv effekt. Selvom der er varierende oplevelser af forankrede rettighedshandlinger, synes de væsentligste at være, at kvinderne har fået øget deres adgang til civile og politiske rettigheder, idet det nu er muligt for dem at samles i kvindefællesskaber. Individene i grupperne fra områder, som SWAM støtter løbende, synes at have fået en fælles forståelsesramme og et 'rettighedssprog' at udtrykke sig med, som gruppen i periferien af SWAMs støtte ikke har. På baggrund heraf ses der klare tendenser til forankrede 'rettighedshandlinger' i hverdagen.

På baggrund af ovenstående vil det være logisk at hævde, at FKN og SWAMs rettighedsbaserede støtte har medført forankrede handlinger og viden i hverdagen med afsæt i rettigheder. Der må dog overvejes to forhold. Er det indsatsens fortjeneste, og er der virkelig sket en forankring? I forhold til om det er indsatsen, som har medført den øgede viden om rettigheder, så er det væsentlige at holde sig for øje, at virkeligheden også i Chia og Lozi dannes af åbne systemer. Derfor kan der være andre indflydelseskilder, som har forårsaget videnstilførelse vedrørende rettigheder. Sådanne andre kilder kan være radioudsendelser eller andre udviklingsorganisationer. Det kan kaldes isoleringsproblemet, når det aldrig med sikkerhed kan fastslås om det er det undersøgte program, som har forårsaget eller bevirket en given effekt (Vedung, 1998: 137).

Angående spørgsmålet, om hvorvidt der faktisk er sket en forankring, så eksisterer der fortløbende mulighed for, at de identificerede tendenser ophører således at eksempelvis kvinderne ikke længere realiserer deres civile og politiske rettigheder ved at forsamles og ytre sig frit. I relation hertil har kontekstforholdene stor betydning. Desuden vil handlinger i sagens natur ikke være forankret. Hvad angår viden må der gælde det samme. De to størrelser handlinger og viden, skal vedligeholdes, for at de fortsætter med at eksistere. I den forbindelse er moderatoren 'dyb forankring af traditionelle negative praksis som skaber modstand' interessant. Pilen fra denne moderator går over i overfladisk forandring, hvormed der antages, at den rettighedsbaserede støtte ikke gør en betydelig forskel, hvorfor indsatsen fejler, og de overordnede mål for indsatsen forbliver uindfrie. Der er tendenser, der taler for, at dette kan ske, ligesom flere af analyserne ovenfor giver gisninger om de overordnede mål kan blive indfriet. Følgende overlevering kan illustrere, hvor betydningsfuld moderatoren kan vise sig at være: *'Kutengamwana - when a lady has given birth if she is divorced or not married and the child grows up then after two months she has to sleep with an other man. Because it is a strong cultural belief that the baby can loose its life if she does not sleep with an other man - she can give the child to a married couple and then she will be protected otherwise the child will die. This is a strong cultural belief that we don't think it can go away.'* (appendiks E, Chia kvindegroupe).

Der fortælles ovenfor om en stærkt forankret overbevisning i samfundet gående på, at barnet af en enlig mor vil dø, hvis moderen ikke har sex med en mand indenfor to måneder efter barnets fødsel. Denne praksis mener kvinderne *ikke* vil ophøre, da de ikke ønsker børnene skal dø. Kvinderne fremsætter alternativet, at barnet kan blive givet til et gift par, for overbevisningen er så stærk, at kvinderne ikke tror på, at den kan overvindes. Derimod mener de, følgende sociale konvention kan ophøre gennem fælles bekæmpelse: *'Kuchotsa fumbi - is when a girl reaches puberty then she has to sleep with a man to make sure she is at that stage. We know this will stop because we agree it should. We are really fighting it. This is not as strong a cultural belief because this young girl can be cleaned later on. It is only a matter of testing not losing ones life like the baby and we don't want to lose the baby.'* (appendiks E, Chia kvindegruppe).

Således fortæller kvinderne, at de seksuelle renselsesceremonier for pubertetspiger vil kunne standses, idet denne tradition ikke handler om, at pigerne vil dø, hvis det ikke sker, og der er mulighed for at udsætte 'renselsen'.

Viden om seksuelle og reproduktive rettigheder kan hermed eksistere parallelt, idet dette er den samme kvindegruppe, som eksempelvis gav udtryk for vigtigheden af at mindske risikoadfærd. Hvis indsatsen skal 'vinde' varigt over de dybt forankrede negative kulturelle praksiser i det aktuelle domæne, må det antages, at der skal en velovervejede langsigtet støtte til. De trænede personers styrke i forhold til den 'overbevisningsopgave' de stilles overfor, er ligeledes en moderator, som er værd at overveje i forhold til, om indsatsen vil lykkes i høj grad.

Konkluderende kan det fremføres, at den forventede virkning 'forankring af handlinger og viden i hverdagen' i nogen grad er indtruffet, selvom det er vanskeligt at vurdere, hvorvidt graden af forankring er tilfredsstillende på det pågældende tidspunkt i implementeringen, idet der intet succeskriterium er angivet herfor. Endnu engang skal det pointeres, at disse konklusioner baseres på interviews med syv grupper i august 2006, samtale med SWAMs projektansvarlige medarbejder og otte interviews ved projektets påbegyndelse. Således er ikke alle berørte af FKN og SWAMs indsats konsulteret, hvorfor der kan være påvirkede af indsatsen, som kan ændre konklusionen vedrørende sammenhængen.

6.4.3 Implementeringsfejl eller teorifejl?

Med diskussionen af indsatsens virkninger såvel som dens implementering, er det nu muligt at koble disse til en samlet vurdering. Vurderingen knytter sig til, hvorvidt indsatsen skal fortsættes. Dette bedømmes udfra, om programteorien synes fejlagtig, og om indsatsen synes udført korrekt. Disse to udfald betegnes

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

implementeringsfejl eller teorifejl. Spørgsmålene, som netop er diskuteret i det ovenstående, kan guide frem til, om indsatsen er indtruffet eller ej; 1) Er indsatsen blevet implementeret, så den modsvarer det, som programteorien foreskriver, for at virkningerne indfinder sig? 2) Er effekten faktisk som antaget i programteorien? Således fremkommer der fire muligheder, som siger, hvorvidt indsatsen er indtruffet eller ej. Kombinationerne ses i nedenstående tabel.

Tabel 9 – Implementeringsfejl eller teorifejl

	Virkning er indtruffet	Virkning er udeblevet
Indsatsen er implementeret korrekt	1. Programteorien er bestyrket	2. Teorifejl
Indsatsen er ikke implementeret korrekt	3. Andre forhold end indsatsen forklarer resultatet Ingen ændring i tiltro til programteorien.	4. Implementeringsfejl og muligvis teorifejl

Kilde: Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004: 75

I denne evaluering viste det sig, at de ønskede virkninger findes i et begrænset, men væsentligt omfang. Derved hører evalueringen til i felt 1 eller 3. Diskussionen af implementeringen af indsatsen knytter sig til programteorien, og altså hvorvidt indsatsen forløber på samme vis som illustreret i programteorien. Derved bliver sondringen mellem, hvorvidt indsatsen er 'implementeret korrekt' eller 'ikke implementeret korrekt' en afvejning ud fra de ovenstående analytiske diskussioner. Ordet 'korrekt' kan have en hård betydning her, idet programteorien ikke er nogen facitliste, men en fortolkning af en lang række kilder og deraf udledte dominerende antagelser og forestillinger.

De tidligere analytiske betragtninger viser, at indsatsens implementering i bred forstand forløber i overensstemmelse med programteorien, dog med forsinkelser og flere lokale fortolkninger, som til dels er forventet fra udviklingsorganisationernes side. Derfor må implementeringen siges at foregå stort set korrekt.

Evalueringen kan derfor samlet set siges at bestyrke programteorien, idet de ønskede virkninger synes at indtræffe og indsatsen implementeres korrekt. Her skal det holdes in mente, at evalueringen intet kan sige om de langsigtede endemål for indsatsen, som er ambitiøse, når projektets omfang tages i betragtning. Programteorien er hermed ikke bevist, dog er der ingen indikationer på, at teorien skal betvivles. En teori kan ikke bevises definitivt, hvorfor programteorien heller ikke påvises definitivt, idet der kan findes et utal af oversete mekanismer (Dahler-Larsen og Krogstrup, 2004: 76). Havde evalueringens analyser vist enten teorifejl eller implementeringsfejl eller begge dele, skulle indsatsen placeres i felt 2 eller 4, hvilket vil medføre anbefalinger om, at indsatsen bør ophøre, justeres eller genimplementeres. I dette tilfælde kan den overordnede anbefaling

blive, at indsatsen skal fortsætte og udvides. En force ved realistisk virkningsevaluering er den formative åbne orientering mod procesperspektivet, hvorfor det er muligt herpå at give flere udvidede anbefalinger.

6.4.4 Anbefalinger

Den foregående diskussion af programteorien indbefattede overvejelser af, hvilke virkninger der afledes af FKN og SWAMs rettighedsbaserede støtte. Analyserne er dog formuleret i forholdsvis bløde vendinger, og i dette afsnit vil overvejelserne blive trukket mere præcist op. Der vil i udfærdigelsen af de følgende anbefalinger efterstræbes at tydeliggøre, hvordan det vurderes, at FKN og SWAMs rettighedsbaserede aktiviteter kan forbedres. Anbefalingerne tager udgangspunkt i den gennemførte evaluering, hvis fokus var at belyse i 'hvordan rettighedsbaseret støtte' medvirker til at skabe 'forankret viden og handlinger i forhold til rettigheder', gennem 'viden om smitekilderne til HIV', 'deltagelse, ejerskab og empowerment' og 'anvendelse af viden til mål og handlinger'.

6.4.4.1 Konkrete anbefalinger

FKN og SWAM kan i den rettighedsbaserede støtte til HIV-forebyggelse have mere præcise forestillinger om, hvordan støtten virker. Udviklingsprocesser kan støttes mere informeret ved klarere kortsigtede og langsigtede forventninger til virkningssammenhæng mellem indsats og proces. I lignende rettighedsbaseret samarbejde kan der anbefales:

- A: FKN og SWAM kan med fordel sikre rettighedsbaserede projekter igangsættes på baggrund af en deltagerorienteret proces, hvor alle relevante grupper medvirker til at bestemme udformningen af projektaktiviteterne fra projektopstart, og alle relevante grupper modtager træning.

- B: FKN og SWAM bør være opmærksom på, at de indledende øvelser, før et projekts aktiviteter påbegyndes, tidsmæssigt fylder store dele af et toårigt projekt. Derfor kan der i visse tilfælde være behov for længere tidshorisonter især med henblik på indfrielse af ambitiøse målsætninger. Såfremt målsætninger justeres i henhold til projekters vilkår kan vurdering af et projekt ske på mere befordrende grundlag.

- C: FKN og SWAM kan med fordel sikre de rette betingelser for rettighedsbaserede projekter blandt andet i form af en realistisk tidsplan og ressourcer til grundig tilrettelæggelse af aktiviteter.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

- D: FKN og SWAM kan i samarbejde med rettighedsholdere med fordel sikre, at rettighedsbaserede projekter 'ejers' af de involverede, ved at målsætninger, kortsigtede og langsigtede tilsigtede processer bestemmes af relevante grupper herfor.
- E: Workshops med henblik på overlevering af viden og deraf følgende forankring i hverdagslivet kan med fordel sikre, at et tilstrækkeligt antal personer bliver trænet, således at de trænede personer mener, formidlingsopgaven er overskuelig i forhold til deres ressourcer.
- F: FKN og SWAM kan med fordel være opmærksom på, hvilken form for selvstyring gruppeaktiviteter har. Opmærksomhed kan skærpes på, hvordan tilslutningen til aktiviteter er, hvilke regler der eksisterer for aktiviteterne, regelmæssigheden af møderne og hvordan eventuelle regnskaber vedligeholdes.
- G: Bæredygtigheden af aktiviteter kan øges, ved at opmærksomhed rettes mod forebyggende lokalt bestemte konfliktløsningers muligheder. Øget viden om rettigheder kan danne en legitim fælles forståelsesramme.
- H: FKN og SWAM kan med fordel udvide støtte til realisering af varige indkomst-skabende aktiviteter for sårbare grupper og adgangen til prævention til kvinder
- I: Der kan med fordel opmuntres til deling af viden mellem grupper, som modtager direkte støtte og grupper, som befinder sig i periferien af den rettighedsbaserede støtte.
- J: Der kan med fordel være fokus på styrkelse af nyttige eksterne relationer både mellem græsrodsniveau og udviklingsorganisation samt især til lokale og nationale myndigheder, hvorved der er mulighed for, at afhængighed af støtte kan transformeres til krav til myndighederne.

6.5 Delkonklusion analysedel 1

Første analysedel af specialet er gennemført, og da denne knytter sig til problemstillingen og afprøvningen af 'beslutningstageres programteori' bag det rettighedsbaserede udviklingsarbejde, vil der i det følgende kort samles op i relation hertil.

I ønsket om at undersøge de centrale mekanismer for programteorien analyseredes indledningsvis enkeltvis hver mekanisme med påført kamera. De beskrevne kausalsammenhænge fra programteorien relateres til processen og virkninger, der antages at føre til forankrede handlinger og viden i hverdagen med afsæt i rettigheder.

Realitetstesen af forestillingerne viste; *hvis* lokalt forankrede rettighedsbaserede udviklingsorganisationer støtter unge, lokale ledere og fiskere i Chia eller Lozi i en gunstig fødevarer sikkerhedssituation til deltagelse i workshops i tre til fem dage vedrørende budskaber med afsæt i seksuelle og reproduktive rettigheder, og der følges op løbende, *så* fører træningen til gruppeaktiviteter med engagement af unge, lokale ledere og fiskere. Desuden fører de unges, lokale lederes og fiskeres deltagelse i de rettighedsbaserede workshops til, kvindegrupper etableres i både de 13 direkte støttede landsbyer og andre omkringliggende landsbyer.

Gruppeaktiviteterne vedrørende seksuelle og reproduktive rettigheder resulterer i mål og initiativer angående gruppernes individuelt identificerede udfordringer jævnfør tabellerne 2 til 8. Alle grupperne giver udtryk for øget viden om smitekilderne til HIV og et vist omfang af 'forankrede handlinger og viden i forhold til rettigheder i hverdagen'.

I Lozi giver mændene udtryk for, der nu er mindre 'sex for fisk', 'retten til uddannelse' skal opfyldes, og mændene taler med familier, om hvad voldtægt udenfor familien vil sige. I Chia fortæller mændene, at de nu taler imod polygami, de har dybere forståelse for krænkelser, og folk i landsbyen anvender budskaberne. Begge grupper af mænd understreger 'retten til at sige nej' er væsentlig, og de arbejder med at informere i landsbyerne blandt andet om det negative ved 'konearv'.

De unge i Lozi praktiserer nogle af budskaberne om lighed mellem kønnene, og de har oprettet et netværk til andre unge i området. De unge i Chia giver udtryk for, 'sex for fisk' handlingerne er mindsket, og gruppen har medvirket til forhindring af et tvangsægteskab. Fælles for begge grupper er, opfordringer til de lokale ledere om videre støtte, og arbejdet med at udbrede budskaberne af gruppen og træningen.

Dermed kan gruppeaktiviteterne ses som forum for kollektiv organisering og opnåelse af øget adgang til sociale baser for magt, hvilket er en tilsigtet virkning i programteorien. Den etablerede fælles forståelsesramme i samfundene og 'rettighedssproget' kan ses som transformerende faktorer især i pigerne og kvindernes kamp. Forståelsen og sproget kan anskues som positive bi-effekter.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Der blev identificeret flere bi-effekter og moderatører i forbindelse med realisttesten. Blandt andet viste de lokale ledere og ungdommens nyligt etablerede netværk at være positive uforventede effekter. De lokale ledere i Chia fremkom med tilskyndende standpunkter fra et netværksmøde, som kan sættes i forbindelse med træningen. Ud over forandringer i fødevarerikkesituationen blev dybt forankrede traditionelle handlinger identificeret som kontekst moderator. Disse strukturer anses for at være moderator, såfremt de berørte befolkningsgrupper ikke selv mener, at de kan ændre traditionerne. Således er der blevet identificeret komplekse sammenhænge mellem årsager og virkninger, som er vanskelige at differentiere imellem. Dermed er der gennem evalueringen opnået indblik i visse mekanismer, der er til stede i gruppeaktiviteterne, hvor FKN og SWAM implementerer det rettighedsbaserede projekt. Alle mekanismerne i den fokuserede programteori, og et stort udsnit af mekanismerne i den 'store beslutningstagere' programteori, synes at være til stede i de adspurgte grupper, hvorfor antagelserne bag programteorien ikke kan afvises inden for de afprøvede domæner.

Idet implementering af den rettighedsbaserede indsats og tilsigtede virkninger indtræffer i overensstemmelse med programteorien i rimelig grad i forhold til varigheden af implementeringen, kan der ikke siges at være sket teorifejl eller implementeringsfejl. Derfor bestyrkes programteorien, og det anbefales, at indsatsen fortsættes, dog med anbefalinger i forlængelse heraf. Anbefalingerne drejer sig blandt andet om beslutningstageres programteori samt at lokale tilpasninger med fordel kan følges nøjere i implementeringen, hvorved indsatsen kan styrkes på flere punkter for at opnå øget forankring.

Evalueringen vurderede samlet set, at FKN og SWAMs indsats fører til flere muligheder for de involverede, og derfor er der potentiale i at fortsætte med lignende rettighedsbaseret støtte. Der fandtes således ikke noget belæg for at afvise programteorien, da indsatsen overordnet set virker som ønsket, dog kan programteorien justeres i forhold til angivne anbefalinger. Rettelserne til programteorien er ikke af en sådan karakter, at de rækker ved de grundlæggende antagelser for det rettighedsbaserede internationale udviklingsarbejde. Med undersøgelsen af forankringen af handlinger og viden i hverdagen, på baggrund af den rettighedsbaserede støtte, er besvarelsen af denne del af problemstillingen sket. Herpå henledes opmærksomheden på den mere overordnede diskussion af, i hvilken udstrækning rettighedsbaserede tilgange til udvikling bidrager til internationalt udviklingsarbejde.

6.6 Analysedel 2

6.6.1 Indledning

Første analysedel besvarer sidste del af specialets problemstilling, hvor FKN og SWAMs virkningsforestillinger om rettighedsbaserede aktiviteter i Chia og Lozi testes. Nu henledes opmærksomheden på hovedfokus for specialet; nemlig at svare på den mere overordnede problemstilling, der fokuserer på i hvilken udstrækning rettighedsbaserede tilgange til udvikling bidrager til internationalt udviklingsarbejde.

6.7 Diskussion af rettighedsbaserede tilganges bidrag til udviklingsarbejde

På den ene side sikres *legitimiteten* i rettighedsbaserede tilgange til udvikling gennem menneskerettighedsjura. På den anden side *tilføres* udviklingspraksis ud fra rettighedsbaserede tilgange principper, men går ud over menneskerettighedsjuraen. Således tegnes et billede, hvor menneskerettighederne ikke er tilstrækkelige for det internationale udviklingsarbejde.

Menneskerettighederne anses for at have værdi i sig selv, og reformuleres samtidigt for at kunne bruges i praktisk udviklingsarbejde. Ved at formulere udviklingsarbejde ud fra menneskerettighederne bidrages der legitimitet, som med fordel kan anvendes til at få ressourcer til nogle bestemte aktiviteter. Rettighedsbaserede tilgange til udvikling tilfører ikke ressourcer til det internationale udviklingsarbejde i sig selv, og menneskerettighederne giver ikke bud på, hvordan økonomisk vækst opnås. Dermed ændres de økonomiske vilkår for internationalt udviklingsarbejde ikke ved at argumentere for de med færrest muligheder i menneskerettighedstermer. Endvidere giver menneskerettighederne eller rettighedsbaserede tilgange ingen svar på, hvordan prioriteringer bør være (Seppänen, 2005: 22ff). Centrale spørgsmål drejer sig om, hvorvidt fokus skal være på kvalitet, kvantitet og hvad der er den rigtige balance mellem sociale sektorer.

Der er ingen universel definition af rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Tilgangene defineres snævert eller bredt afhængig af målgrupper, metoder og organisationens hensigter. Der kan dog identificeres fælles grundprincipper, som strukturerer tankegangene. Disse er; deltagerorientering, ansvarlighed, ikke-diskrimination, lighed, retfærdighed, empowerment og links til rettigheder. Begreberne rettighedsholdere og ansvarshavere er imidlertid også kardinalpunkter for rettighedsbaseret arbejde. Det er endvidere uvist, hvad en universel definition vil kunne bidrage med, og derfor usikkert om en sådan er ønskværdig. Imidlertid er der indenfor arbejde med rettighedsbaserede tilgange enighed om, at alle individer har udelelige rettigheder, og at myndigheder skal tage skridt for at opnå realisering af menneskerettighederne (Change, 2002: 8; DCA, 2004: 5f; Gready & Ensor, 2005: 24; Hansen, 2003: 3; Mukhopadhyay: 4; Sen, 1999: 18ff). Alligevel lader tilgangene væsentlige emner for det

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

internationale udviklingsarbejde stå ubesvaret. Eksempelvis kan budgetter ikke prioriteres ud fra menneskerettighederne, og ud fra tankegangene kan konsekvensen være, at alle mennesker skal have lige dele af ressourcerne. Dermed får individer eller områder med størst behov tildelt samme andel. Måske skal prioriteringer ske efter, hvad der kan bevirke størst grad af menneskerettighedsrealisering? Således lader tilgangene det være åbent, hvad der er de bedste midler til at fremme menneskerettighederne, og hvilke balancer der bør være i prioriteringer mellem sociale sektorer.

Rettighedsbaserede tilgange til udvikling kan bidrage til at give udviklingsorganisationer fælles sprog og referenceramme at koordinere ud fra. Ligesom 'menneskerettighedssproget' og forståelser med afsæt heri bidrager på græsrodsniveau i Chia og Lozi, jævnfør ovenstående analyser og delkonklusion. Der kan advokeres og organiseres både eksternt og internt på lokalt, nationalt og overnationalt niveau med afsæt i tankegangene (appendiks D, FKN-rettinghedsrådgiver). Med andre ord kan tilgangene og 'rettighedssproget' bidrage til at styre og organisere eksempelvis oplysningskampagner og appellere til ansvarlig opførsel hos beslutningstagere. Desuden menes rettighedsbaserede tilgange til udvikling at have potentiale til at forene religiøs diskurs om menneskelig værdighed og sekulære tilgange til menneskerettighederne (Policies & strategies, 2005: 168ff)

Samtidigt er der *paradokser* ved at arbejde med rettighedsbaserede tilgange. Menneskerettighederne gør både rettighedsbaserede tilgange nødvendige og modsætningsfyldte. Dette skyldes delvist at menneskerettighederne ikke er lavet til praktisk internationalt udviklingsarbejde, og selvom operationaliseringer forsøges, vil lovgivning altid kunne blive utidssvarende samt lade vigtige spørgsmål stå ubesvarede. Paradokserne har ligeledes med menneskerettighedslovgivningens forhold til virkeligheden at gøre; på den ene side eksisterer menneskerettighederne i det gyldige og ordnede juridiske domæne, hvor fra menneskerettighederne bruges til at retfærdiggøre udviklingsmålsætninger i instrumentelle termer. På den anden side anses menneskerettighederne for at være instrumenter, der kan bruges til at frembringe international udvikling (Seppänen, 2005: 54ff). Derfor må menneskerettighederne forbindes til virkeligheden for at blive relevante for internationalt udviklingsarbejde. Det vil sige, menneskerettighederne skal udstrækkes til at være mere end legale normer, og det er nødvendigt at søge udenfor menneskeretsjuraen for at disse bliver relevante for praktisk anvendelse. Eksempelvis indeholdes ikke i 'retten til sundhed', at denne rettighed i Malawi mest hensigtsmæssigt fremmes gennem mindre kapacitetsopbygningsprojekter i landområder, befolkningsgrupper støttes til at kræve deres ret til sundhed, og de ansvarlige til at agere i overensstemmelse med menneskerettighederne. Dertil skal rettigheden operationaliseres, og der skal træffes beslutninger om, hvordan ressourcer skal anvendes.

Forfølges ovenstående tankegang, er rettighedsbaserede tilgange til udvikling ikke en egentlig udviklingspolitik, idet der ingen operationel udviklingsstrategi præsenteres i rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Der er ingen retningslinjer inden for menneskerettighedsjuraen for hvilken balance der skal være mellem rettighed og handling, hvilket udgør et problem for rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Ansvar for at finde balancegangen mellem rettigheder og handlinger er beslutningstageres, og de valg, der kræves for at finde den optimale balance forudsætter en dybdegående bred viden. Desuden styres beslutningsprocesser ikke af menneskerettighederne, og da der i menneskerettighederne ikke ønskes noget hierarki mellem de enkelte rettigheder, er det vanskeligt at rette kritik mod beslutningstagere for deres prioriteringer.

Dermed er det fordelagtigt, at have et *legitimt* 'forhandlingsprog' og redskaber til argumentation overfor magtstrukturer, såsom lokale ledere, kønsrollemønstre, aldersgrupperinger, som i Chia og Lozi, og i donorrelationer. I beslutningsprocesser kan de med færrest muligheder bringe i centrum for, hvilken politik der skal vælges. Såfremt rettighedsbaserede tilgange til udvikling har potentiale til at *forandre magtstrukturer* til fordel for mennesker med færrest muligheder er dette yderst væsentligt, og menneskerettighederne kan i den forbindelse bruges som 'benchmarks' for målsætninger og evalueringer af udviklingsprocesser (AIV, 2003: 37; Cornwall, 2004; Mukhopadhyay: 7; iii; Sen, 1999: 4). Der er dog ligeledes adskillige ulemper ved 'rettighedssproget' og hvad rettighedsbaserede tilgange kan medføre. Forfølges de rettighedsbaserede tilgange til udvikling til deres yderste konsekvens, skal alle udviklingsstrategier formuleres i menneskerettighedstermer, og alle andre udviklingsstrategier forkastes. Omvendt kan alt, hvad der hidtil er blevet gjort for at fremme, beskytte og realisere menneskerettighederne omformuleres til at være sket ud fra rettighedsbaserede tilgange til udvikling. Dermed er der *risiko* for tilgangene bliver *intetsigende retorik*, som ikke formår at udfordre diskurser og skadelige underliggende strukturer. Alt imens det nye sprog om udviklingsudfordringer stadigvæk drejer sig om de samme traditionelle spørgsmål (Cornwall, 2004: 1; Seppänen, 2005: 92ff; Uvin: 1f).

I en vis udstrækning kan rettighedsbaserede tilgange til udvikling siges at *tilføre 'udvikling' ny betydning* indenfor internationalt udviklingsarbejde, idet krænkelser på få individer kan gøre krænkeren til international syndebuk. Dermed kan en regering blive genstand for reaktioner, hvis få individer krænkes, selvom der er bred økonomisk fremgang indenfor staten til fordel for den brede befolkning. Fokus flyttes således til individet og dets vilkår. Denne betydning af udvikling har *konsekvenser* i udviklingsorganisationer og på politikker. Konsekvensen kan blive, at værdigrundlag og programmer skal bringes i overensstemmelse hermed, såfremt der ønskes at arbejde ud fra rettighedsbaserede tilgange.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Fra et ledelsesmæssigt synspunkt er udfordringen implementeringen af tankegangene. Kun lidt kan vindes ved at genudrabe menneskerettighederne som vigtige for udvikling. Flere politikdokumenter er heller ikke en løsning for at få tankegangene virkeliggjort. Politikdokumenter er ofte irrelevante i faktisk implementering på græsrodsniveau. Dokumenterne læses typisk ved direkte relevans for det umiddelbart forstående arbejde, og ellers kan nye retningslinjer blive mødt med indifferens eller modstand mod forandring. Dermed kan der være risiko for rettighedsbaserede tilgange til udvikling kan medvirke til udviklinger i retorik uden forandringer i konkrete handlinger i det internationale udviklingsarbejde. I den forbindelse kan anstrengelser med at producere policyinstrumenter og omstille udviklingsorganisationen vise sig at bære mindre frugt end ønsket i yderste led af produktionskæden.

Implementering af rettighedsbaserede tilgange til udvikling kræver konkrete handlinger, såsom lovgivningsreformer i det formelle system eller informationskampagner. Ved reformer af lovgivningsprocesser eller retsvæsenet er målsætninger og angivelse af, hvordan forpligtelser indfries, væsentlige. I mange samfund er lovgivningen dog irrelevant for den brede befolkning. Der er lande, som kun har få jurister, og disse tilhører ofte eliten af befolkningen. De lokale jurister kan fremme deres egen status, når internationalt udviklingsarbejde vælger at arbejde med juristerne omkring implementeringen af rettighedsbaserede projekter. Konkrete retssager på grund af menneskerettighedskrænkelser har betydning for sagens parter samt for præcedens på det givne område, dog er retssager administrativt bekostelige og tidskrævende. 'Retten til en retfærdig rettergang' er ikke forenelig med hurtige kendelser, hvorfor udnyttelse af retssystemet til fremme af bred menneskelig udvikling kan vise sig at være tvivlsom. Hvis den internationale bistand ved rettighedsbaserede tilgange har sigte mod realisering af menneskerettighederne for den brede befolkning, så må der være varsomhed overfor fejlallokeringer til spørgsmål af marginal betydning for folks velbefindende. Det officielle retssystem er ofte for omkostningsfuldt for den brede befolkning i lande som Malawi, hvilket kan føre til spørgsmål om, hvorvidt ressourceanvendelse er mest hensigtsmæssig der. Hvorfor ikke give ressourcer til sundheds- eller skolevæsenet i stedet, så informationer om og adgang til sundhed prioriteres?

Ved oplysningsaktiviteter på græsrodsniveau må det internationale udviklingsarbejde tage behørig højde for at menneskerettighederne oversættes til lokale sprog og betydninger. Ifølge Sen findes, ideer om frihed, tolerance og lighed i de fleste kulturer (Dr Tomalin: 10), og erfaringerne fra FKNs og SWAMs implementering af rettighedsbaseret støtte til grupperne i Chia og Lozi viste med tydelighed, at menneskerettighedsterminologien påskønnes i områderne.

Fundamentet for logikken i rettighedsbaserede tilgange til udvikling er at subjekt er rettighedsholder eller ansvarshaver. Imidlertid kan en komplikation ved logikken opstå, hvis børn ikke kommer i skole, og dermed ikke realisere 'retten til uddannelse'. Skal forældrene sagsøge staten eller staten retsforfølge forældrene? Adgangen til retsvæsenet er oftest lettest for den stærke part, hvilket i eksemplet vil være staten. International bistand til et formelt retssystem, der sideløbende skal sameksistere med traditionelle retssystemer, kan have konsekvenser for lokalsamfunds måder at håndtere konflikter på. Har fortalere for rettighedsbaserede tilgange gjort sig tanker om, hvilke konsekvenser sådan bistand kan have?

Begrænsninger ved logikken i rettighedsbaserede tilgange kan tillige diskuteres mere. Såfremt fortalere for rettighedsbaserede tilgange mener, at en vestlig demokratistil er en væsentlig del af rettighedsbaserede tilgange til udvikling, så må et demokratisk styre defineres som en menneskerettighed. Alternativt må fortalere genoverveje deres antagelser om rettighedsbaserede tilgange er baseret på menneskerettighederne, for demokrati er *ikke* en menneskerettighed (Seppänen, 2005: 36). Rettighedsbaserede tilgange til udvikling er bare en blandt mange konkurrerende udviklingsstrategier. Der kunne ligeledes være mere fokus på opkomstbetingelserne for fænomenet fattigdom i rettighedsbaserede tilgange. Fattigdom er et multidimensionelt fænomen, som skal adresseres gennem forandringer af strukturelle forhold til fordel for disempowerede og ekskluderede. Hvis HIV følges hånd i hånd med fattigdom må fattigdomsreduktion være et primært mål for internationalt udviklingsarbejde. Fattigdomsreduktion kan på græsrodsniveau ske ved mange forskellige initiativer; eksempelvis at give mikrokreditter, hvorved selvstændighed, økonomi og styrkende organiseringer støttes.

Rettighedsbaserede tilgange til udvikling er snarere et normativt sprog end en egentlig strategi. Dette sprog kan give andre policyinstrumenter legitimitet. I sig selv siger rettighedsbaserede tilgange blot lidt om, hvordan politikker skal implementeres eller om hvordan mål kan nås. Der er andre strategier, eksempelvis fattigdomsreduktionsstrategier, som er mere operationelle. For rettighedsbaserede tilgange kan verdenssynet ud fra de juridiske termer tolkes til at præsentere et altomfavnende Utopia, hvor rettighedsbaserede tilgange er et politisk koncept, som ingen nytteberegninger omkring udvikling anerkender. Der må ifølge denne tankegang ingen udvikling ske, hvis det er på bekostning af ét individ. Fattigdomsreduktionsstrategier derimod er et mere ekstremt mål, som sigter mod at takle fattigdom ved at opstille målbare enheder (Seppänen, 2005: 45f).

Accept af, at de rettighedsbaserede tilgange til udvikling har grænser for deres formåen, synes ikke at bidrage til udviklingsaktørernes mange ambitiøse målsætninger. Legitimiteten ved menneskerettighederne er baseret på opfattelser af, at menneskerettighederne er universelt gyldige og svar på udviklingsspørgsmål. Hvorvidt fordele eller ulemper vejer tungest i forhold til at vælge at arbejde med rettighedsbaserede tilgange til udvikling må

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

besluttet ud fra hvilke alternativer, der findes, og være op til beslutningstagerne. Til en vis grad kan tilgangene anvendes selektivt, hvis det fordrer positive ændringer i magtstrukturer. Det er muligt at beholde det legitimerende menneskerettighedssprog på græsrodsniveau i udviklingsarbejdet. Desuden kan planlæggere af kampagner og fundraisingen beholde 'rettighedssproget'. Endvidere kan rettighedsbaserede tilgange knyttes til andre udviklingsstrategier, som er operationelle, når det gælder konkret udviklingsarbejde. Den mekaniske del vedrørende lovgivning og retspraksis kan således udgøre en mindre del af fokus (Seppänen, 2005: 93f). Rettighedsbaserede tilgange til udvikling fordrer ligesom andre udviklingstilgange mange målsætninger, men tilføres der ikke tilstrækkelig støtte og ressourcer til målenes opfyldelse, vil tilgangene og målsætningerne blot være taknemmelige ord.

6.8 Perspektiverende analyse del 3

På baggrund af undersøgelsen perspektiveres, som nævnt, i denne tredje og afsluttende analysedel. De perspektiverende analyser handler om, hvordan den anvendte evalueringsmodel og den videnskabsteoretiske position modellen har afsæt i, kan bidrage til vurderingspraksis indenfor international bistand. Således vil der slutteligt blive foretaget perspektiverende refleksioner over, hvilket potentiale realistisk virkningsevaluering har i relation til problemstillinger og genstandsfelter, som minder om det specialet har afsæt i.

Den kritiske realistiske position afskiller sig fra andre videnskabsteoretiske positioner ved at være positivistisk og rationalistisk orienteret. Sådant orientering er nyskabende, da der gennem længere tid har været bevægelser væk fra positivisme og orientering mod andre videnskabelige retninger. Kritisk realisme ses som en forening mellem forskellige videnskabsteoretiske retninger, hvorved kritisk realisme kan beskrives som en syntese.

Realistisk virkningsevaluering kan med afsæt i kritisk realisme tilpasses lokale situationer ved høj grad af metodefrihed og lydhørhed overfor den lokale kontekst. Virkningsevalueringsmodellen udstikker klare retningslinier for evalueringen, hvilket betyder, at evaluator kommer igennem trin i en køreplan (Dahler-Larsen og Krogstrup 2004: 52). Retningslinierne er i nærværende evaluering fulgt forholdsvis nøje i ønsket om at efterprøve evalueringsmodellen. Der findes intet givet tidspunkt for, hvornår indsigten er tilstrækkelig, eller hvornår mængden af kilder er rigelig, og derfor kan denne del af virkningsevalueringen forekomme endeløs. Desuden kan modellens fokus på rationalitet og kausalsammenhænge synes overdrevet i forhold til specialets genstandsfelt. Ved nærværende evaluering forekommer arbejdet med at opstille programteorien omfangsrigt, idet FKN og SWAM har mange tilsigtede mål på baggrund af en flerhed af antagelser. Såfremt indsatsen for

eksempel havde været mere konkret, antages det, at konstruktionen af programteori og forarbejdet ville være mindre omfangsrigt.

Endvidere gør de mange elementer i virkningsevalueringen, at det kan være vanskeligt at adskille disse. Som evaluator er det vanskeligt at isolere den viden, der opnås ved de forskellige trin i evalueringen og gennem de forskellige kilder, i forhold til at være bevidst om hvilken viden, hvilken kilde og hvilken indsigt, der fører til en given kausalsammenhæng i programteorien. Sagt på en anden måde opnår evaluator et sted i evalueringsforløbet en indsigt, der betyder, at indsatsens kompleksitet adopteres, og at indsatsen kan synes vanskelig at fragmentere igen. Imidlertid tages der udgangspunkt i, at virkeligheden er et åbent system, som konstant forandre sig. Alligevel opstilles der indenfor de tre domæner for socialt liv forhold mellem årsager og virkninger. Gyldigheden af sådanne regularitetssammenhænge afprøves i forhold til virkeligheden. En informeret vurdering forudsætter således tilstrækkeligt kildegrundlag, men en væsentlig udfordring er, at regulariteterne er menneskeskabte og afhænger eksempelvis af menneskers motivation, fortolkninger og handlinger. Således afhænger regulariteterne af en bestemt social orden, som får dem til at udfolde sig, og derved eksisterer regulariteten på 'lånt' tid, indtil den givne sociale orden forandres. De sociale ordner kan forandres uden, at der nødvendigvis kommer viden om, at forandringen er sket. Samtidigt er der regulariteter, som giver mening og findes, men kun gælder i én bestemt social orden i én del af verden. Således kan det være udfordrende at arbejde med afsæt i forventninger om årsags-virkningsforhold særligt i internationalt udviklingsarbejde, hvor den sociale orden er vanskelig at begribe for evaluator.

En reaktion på realistisk virkningsevaluering indenfor internationalt udviklingsarbejde kan være skepsis fra udviklingsarbejdere. Evalueringsmodellen og dens videnskabsteoretiske afsæt kan blive opfattet, som et forsøg på effektivisering og strukturering af unikke lokale dynamiske processer, hvilket kan opfattes som modsætningsfyldt.

Således kan der opleves modsætningsforhold mellem rettighedsbaserede tilgange til udvikling og resultatorienterede ledelsesredskaber. Men hvorfor egentligt det? Rettighedsbaserede tilgange har sigte på at opnå resultater, mens dette ønskes at ske gennem deltagerorienterede programmer. Rettighedsbaserede deltagerorienterede programmer kan imidlertid lede til forandringer i planlagte processer undervejs i programimplementeringen, hvilket kan gøre beslutningstagere vil tage afstand fra et rationalistisk redskab til vurdering af programmerne.

Redskabet virkningsevaluering fokuserer på forventede virkninger og opnåede virkninger. Dette kan være et ledelsesinstrument med sigte på at sikre processer og forstå, hvordan regelmæssigheder opnås. Dette

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

må siges at være foreneligt med udviklingsarbejdets ønskede virkninger. Såfremt udviklingsarbejdet hviler på resultatorienteret ledelse og tydeliggjorte forestillinger om ønskede virkninger, vil det også være fordelagtigt med deltagerorienterede selvevalueringer og monitorering undervejs frem mod rapportering om eventuelle resultater, hvorfor der ikke behøver være modsætningsforhold mellem udviklingsarbejde og resultatorientering.

Menneskerettigheder, og projekter som sigter mod realisering heraf, stemmer så at sige overens med resultater og virkninger. Eksempelvis kan det være retten til sundhed, som omsættes til målet eller virkningen for et udviklingsprojekt; adgang til rimelig kvalitet af sundhedsydelser. Realistisk virkningsevaluering kan ses som redskab til at bidrage til opnåelse af ønskede resultater. I tråd med denne tankegang kan programmets ønskede virkninger planlægges og implementeres, samtidigt med at menneskerettighedsbaserede udviklingsprincipper følges. Uden deltagerorienterede og styrkende processer fra begyndelsen til afslutningen af et program, vil opnåede virkninger sandsynligvis ikke forankres. Samtidig savnes der i øjeblikket metoder indenfor udviklingsbistand til at vurdere og forbedre arbejdet. Indtil nu synes en overvejende del af målsætningerne for internationalt bistandsarbejde ikke opnået, hvorfor det kan være værd at reflektere over, hvordan realistisk virkningsevaluering og andre lignende redskaber kan bidrage.

I samme åndedrag som det besluttes at ty til en kritisk realistisk tankegang og anvende en resultatorienteret undersøgelsesmodel, må der være opmærksomhed på, at der er indbyggede selvmodsigelser heri. Udgangspunktet er, at virkeligheden er et åbent system, mens der samtidigt konstrueres former for 'lukkede rum' til at overskue og anskue virkeligheden. Programteori og regularitetsforestillinger kan således være grove simplificeringer af komplicerede processer. De grove simplificeringer af komplekse forhold kan øjensynligt føre til mistro overfor fremgangsmåden indenfor internationalt udviklingsarbejde. Sådan mistro kan have en vis berettigelse, når virkelighedsanskuelsens indbyggede modsigelser tages i betragtning. Alligevel kan der være behov for 'lukkede rum', selvom virkeligheden er et åbent system, for at vurdere en kompliceret virkelighed. Virkningsevalueringens 'lukkede rum', programteorien, tillader synsfeltet at være åbent overfor opdagelser omkring bi-effekter og moderatorer, samtidig med virkeligheden forsøges systematisk undersøgt. Denne tilgang til vurdering kan være befordrende, selvom det må betragtes som en yderst ressourcetrækkende øvelse at udarbejde en informeret programteori og udføre test heraf. Det må alligevel antages at være en givende øvelse, særligt i det tilfælde at resultaterne fra vurderingen ønskes sammenlignet med andre lignende genstandsfelter, idet programteori giver udgangspunkt herfor. Ved beslutning om at udføre virkningsevaluering må der være opmærksomhed på at

vurderingen af igangværende implementeringsprocesser kun kan byde på et øjebliksbillede. Desuden retter modellen i mindre grad sit blik imod stillingtagen til, om et programs implementering beror på gode eller dårlige beslutninger, imens sigtet mere er, om programmet virker efter hensigterne og hvorfor.

6.9 Metodiske refleksioner

Spørgsmålene, der knyttes til metodiske refleksioner, kan vedrøre undersøgelsens validitet og reliabilitet. Vedrørende validiteten kan der her spørges, hvorvidt undersøgelsen måler det, der ønskes målt? Forudsætningerne herfor er blandt andet, at evalueringens kriterier er tydelige og klart definerede. At sikre dette, har i denne evaluering vist sig at være en udfordring, idet de ambitiøse mål for projektet og de rettighedsbaserede tilgange er overordnede og vidtrækkende størrelser, som diskuteret flere gange i det ovenstående. Udfordringerne knytter sig til, at evalueringens effektmål, forankring og rettighedsbaserede tilgange som fænomener er vanskelige at efterprøve. Det skyldes, at det umiddelbart er abstrakte fænomener at vurdere. Udfordringerne synes imødekommet ved, at kriterierne for undersøgelsen er diskuteret og præciseret, idet der med afsæt i FKN og SWAMs beslutninger er valgt fokus jævnt flow chart 10. Et validitetsspørgsmål for denne evaluering er, hvorvidt det er forankring, der er undersøgt, og hvor meget evalueringen siger om rettighedsbaserede tilgange indenfor internationalt arbejde.

Et forhold, der kan svække validiteten, er at fænomenet rettighedsbaserede tilgange er studeret ud fra to udviklingsorganisationers 'bottom-up' anvendelse af tilgangene og 'oversat' til at betyde alt det der foregår i projektet i Chia og Lozi med fokus på gruppeaktiviteterne og forankringen af 'rettighedshandlinger'. Derimod er ingen rettighedsbaserede 'top-down' bidrag til internationalt udviklingsarbejde studeret. Problemet ved dette er ikke, at der dermed måles noget forkert men nærmere, at der måles snævert i forhold til andet rettighedsbaseret bistandsarbejde og måske bredere end berettiget ved det konkrete projekt. Det betyder således, at der kan have været en mere 'gylden middelvej'. Diskussionen omkring validitet kan ligeledes knyttes til, respondenterne forståelse af spørgsmålene, om oversættelsen af deres svar er præcist overleveret og ordentligt tolket af evaluator. I denne evaluering har de kulturelle og sprogmæssige barrierer således betydning. Desuden er der risiko for respondenterne har opfattet evaluator, som en del af organisationerne, der finansierer aktiviteterne i Chia og Lozi, hvorfor de kan have givet et mere positivt indtryk, end hvad de oprigtigt mener, der er baggrund for. Dette kan være sket i ønske om at bevare eller øge støtten. Det er i høj grad lykkes at få fat i relevante personer, så der er blevet talt med et udsnit førstehåndskilder. Interviewene er for hoveddelen sket gennem tolk, og interviewene er baserede på åbne spørgsmål for at imødekomme risiko for at evaluator ledede svarene.

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Reliabiliteten er høj, hvis en lignende undersøgelse omhandlende parallel problemstilling fører til lignende resultater. For dette speciale betyder det blandt andet, at lignende dokumentstudier, 'beslutningstagere' interview og fokusgruppeinterview samt forstudier, vil føre til samme tolkning og konklusion. Mulighed for reliabilitet er forsøgt højnet ved udførlige beskrivelser af valgene undervejs. Andre respondenter med andre udtalelser og andre operationaliseringer af blandt andet øget viden og forankring, som er omsat til 'årsag-virknings-sprog', vil derfor føre til en anden konklusion.

7 Konklusion

Konklusionen svarer på problemstillingen på baggrund af analysen:

I hvilken udstrækning bidrager 'rettighedsbaserede tilgange til udvikling' til internationalt udviklingsarbejde set i lyset af evaluering af FKN og SWAMs arbejde i Chia og Lozi fra november 2005?

Menneskerettighederne bruges i rettighedsbaserede tilgange til udvikling til at legitimere udviklingsmålsætninger. I det rettighedsbaserede udviklingsprog tales der i vid udstrækning om rettighedsholdere og ansvarshavere. Det er en styrke at rettighedsbaserede tilgange bidrager med systematik og legitimitet. I FKNs tilfælde anses det for at være en force at der kan ske forening af religiøs diskurs med menneskerettighedsterminologi. Klarheden og legitimiteten 'menneskerettighedsproget' tilfører til det internationale udviklingsarbejde kan have positive konsekvenser på flere niveauer i arbejdet. Det kan være på kampagne- eller fundraisingniveau, hvor der kan skabes en højere grad af forståelse for arbejdet og derfor øge tilførselen af ressourcer. Der er dog stadig uafklarede spørgsmål angående, hvad balancen mellem rettigheder og reaktioner herpå skal være.

Den nye viden fra undersøgelsen af FKN og SWAMs implementering af det rettighedsbaserede HIV-forebyggende projektet i Chia og Lozi konstaterer, at viden om og legitimiteten i 'menneskerettighedsprogets' bidrager positivt i betydelig udstrækning til forankringen af handlinger, som er i overensstemmelse med menneskerettighederne. Det drejer sig blandt andet om øget adgang til civile og politiske rettigheder, som 'ret til tale- og forsamlingsfrihed' og 'retten til at sige fra overfor krænkelse'. Således anvendes menneskerettighetsterminologien i de støttede grupper i høj grad på det pågældende tidspunkt i implementeringen, til at tale for forandringer indenfor husstande og magtstrukturer i landsbyer, hvilket synes at være en positiv konsekvens. Undersøgelsen har dog ikke vist tegn på de sociale organiseringer fører til krav om realisering af menneskerettighederne rettet mod eksterne myndigheder, hvilket ellers er en væsentlig del af sigtet med det rettighedsbaserede projekt.

Imidlertid anerkender formelle fiskerkomiteer, politiet og lokale ledere de rettighedsbaserede budskaber og arbejder videre hermed.

Hvorvidt de ønskede processer i projektet i Chia og Lozi forekommer hurtigere, langsommere eller i overensstemmelse med filosofien bag arbejdet er vanskeligt at vurdere, da der er få tydeliggjorte forestillinger om, hvilket niveau forankringen af de rettighedsbaserede aktiviteter skal være på halvvejs i implementeringen. Derimod er der i programdokumenterne fokus på visionære målsætninger, hvilket vanskeliggør evaluering af implementeringen.

Såfremt rettighedsbaserede tilgange til udvikling medfører positive forandringer i magtstrukturer til fordel for individer med færrest muligheder er dette den væsentligste betydning. Der er dog risiko for den største forandring sker i programformuleringer og politikdokumenter, hvor udviklingsprojekter bliver formidlet i menneskerettighedstermer uden der sker reelle forandringer i skadelige underliggende strukturer eller praksis i udviklingsarbejdet. Herved vil der mere være tale om tom retorik, som blot har positive konsekvenser for jurister eller andre udviklingsarbejdere, der har gavn af satsninger på jurabetonet bistand. I en verden af begrænsede ressourcer kan der spørges om, hvorvidt sådan et fokus er det mest etiske. Dermed må det være væsentligt for beslutningstagere der ønsker at fremme rettighedsbaserede tilgange til udvikling at politikdokumenter har reel mening for udviklingsarbejdet i marken.

I en forstand bidrager rettighedsbaserede tilgange til udvikling med ny betydning til begrebet 'udvikling', da krænkelse af få individer i optikken skal have konsekvenser. Grundet rettighedsbaserede tilgange til udviklings abstrakte natur kan den tilførte værdi i forhold til udformning af operationelle udviklingsstrategier dog være begrænset. Udviklingsspørgsmål angår enten spørgsmål på græsrodsniveauet, som seksuelle krænkelse, eller overordnede strukturelle spørgsmål, såsom et lands adgang til verdensøkonomien. Menneskerettigheder er tavse i forhold til flere sådanne spørgsmål. Menneskerettigheder er mål og ikke løsninger. Som mål er menneskerettighederne i vidt omfang accepteret hos donorerne af udviklingsbistand, hvilket giver legitimitet, som er den største gevinst. Det er dog en reel svaghed at rettighedsbaserede tilgange til udvikling ikke formår at fremkomme med operationelle udviklingsstrategier eller anvisninger på hvordan der mest optimalt prioriteres til fordel for individer med færrest muligheder.

Menneskerettighederne eksisterer ikke uafhængigt af fortolkning. Derfor kommer det an på fortolkning hvorvidt en forpligtigelse er opfyldt. Det kan dermed være problematisk at anvende det juridiske sprog,

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

---

når dette acceptere forpligtelser er fortolkningsspørgsmål. De grundlæggende paradokser i rettighedsbaserede tilgange til udvikling stammer fra forholdet til lovgivning. På den ene side er lovgivning kernen i tilgangene. Ifølge en snæver definition er rettighedsbaserede tilgange til udvikling genfortolkninger af eksisterende menneskerettighedsforpligtelser. På den anden side indebærer bredere forståelser og anvendelser af rettigheder at international menneskeretsjura ikke er tilstrækkeligt for det internationale udviklingsarbejde. Ved en bred forståelse af rettighedsbaserede tilgange inkluderes elementer, som ikke er baseret på internationale juridiske forpligtelser. Dermed må rettighedsbaserede tilgange gå på kompromis med sin beslutning om at være baseret på menneskerettigheder for at være relevant for udviklingstænkningen.

Rettighedsbaserede tilgange til udvikling har blinde vinkler og bias, som beslutningstagere må tage stilling til. Menneskerettigheder indebærer ingen vejledning i forhold til prioritering af indsats. I internationalt udviklingsarbejde med begrænsede ressourcer er det nødvendigt at prioritere mellem projekter og fokusområder. Såfremt rettighedsbaserede tilgange til udvikling ikke imødekommer prioriteringsvanskeligheder, så vil prioriteringer blive foretaget ud fra andre udviklingsfaglige tankesæt. I praktisk henseende er gennemtvungne rettigheder ved prøvede retssager, som skal skabe præcedens, et lidet effektivt middel til at fremme udviklingsmålsætninger. Retssager er ofte ressourcekrævende og finder ofte sted på ad hoc basis i forhold til fremme ambitiøse udviklingsmålsætninger. Når juridiske systemer er lettere tilgængelige for stater end individer, hvilket er tilfældet i mange udviklingslande, så kan de lettere bruges mod individer end mod myndigheder. Fokuserer internationalt udviklingsarbejde på lovgivning, bliver opmærksomheden rettet imod spørgsmål, såsom juridiske processer og gennemførelse af lovgivning, og sådanne spørgsmål tager ressourcer fra andre områder. Desuden er det uvist hvilken betydning bistand til lovgivningsprocesser har i lande, hvor traditionelle retssager fungerer sideløbende med det formelle retssystem.

I rettighedsbaserede tankegange bliver abstraktioner og ideer om socialt livs indretning opfattet som mere virkelige end den faktiske virkelighed. Gyldigheden af rettighedsbaserede tilgange til udvikling behøver ikke at afstemmes med nogen bestemt stat eller situation. I udviklingspolitik og programformuleringer hævdes der ofte at være en forbindelse mellem menneskerettigheder og udvikling, dog udforskes den modsatte sammenhæng sjældent. Den voksende tiltro til anvendelse af retssystemer og menneskerettigheder er optimistisk efter næsten seks årtier med internationalt udviklingsbistand, hvor ingen entydig farbar vej er anvist for at komme fra almisse til rettigheder for individer med de færreste muligheder.

8 Analytisk specifikation

Faderen til det videnskabsteoretiske afsæt for specialet, Bhaskar, kan tages til indtægt for at mene, at samfundsvidenskaberne bør medvirke til kritik af falske forestillinger, samt ikke mindst kritik af de institutioner, der såvel konkret som abstrakt konstituerer og bidrager til forestillingers udbredelse. Ligeledes er det en primær forpligtigelse for samfundsvidenskab at levere informeret kritik, som kan medvirke til at skabe bedre samfund. På den baggrund forestiller Bhaskar sig en frigørende spiral, hvor videnskaberne producerer viden omkring undertrykkende strukturer for så at spille sammen med politiske bevægelser med det ærinde at ændre samfundsforholdene til det bedre (Buch-Hansen og Nielsen, 2005: 66). Dette speciale har i højere grad produceret viden om undertrykkende patriarkalske strukturer end kritiseret grundlæggende strukturer og institutioner, som er medvirkende til at videreføre de undertrykkende samfundsforhold. Det kan ligeledes betragtes som et videnskabeligt sigte at kunne specificere²⁶ fra den specifikke undersøgelse eller casen, som undersøgelsen har taget udgangspunkt i, til den mere generelle tematik og problemfelt, undersøgelsen har beskæftiget sig med. I dette speciale er det ønskværdigt at fremkomme med generelle specifikationer, som andre, der beskæftiger sig med internationalt udviklingsarbejde og rettighedsbaserede tilgange til udvikling, vil finde anvendelige i forhold til deres berøringsfelt.

Det er muligt at specificere fra enkelt tilfældet til det generelle på varieret vis. I dette speciale vil der blive specificeret analytisk, hvilket vil sige, at det synliggøres under hvilke omstændigheder specialets konklusioner kan overføres til andre genstandsfelter og udviklingsorganisationer, som arbejder med rettighedsbaserede tilgange.²⁷ Der er ikke tale om, at konklusionerne statistisk kan videregives til alle udviklingsorganisationer til enhver tid og ethvert sted. Tværtimod er specialets konklusioner kontekst- og situationsbestemte forstået således, at FKN og SWAMs implementering af rettighedsbaserede ikke kan anses for at være en statistisk størrelse. Desuden kan rammerne for arbejdet samt interne processer i FKN og SWAM forandres. Analyserne er fremkommet med begrundede forestillinger om, hvilke mekanismer som er af betydning for, at FKN og SWAM i samarbejde med befolkningsgrupper i Chia og Lozi, kan implementere rettighedsbaserede tilgange, når indsatsen handler om forankring af 'rettighedshandlinger' med målsætning om, at mindske piger og kvinders sårbarhed overfor HIV/AIDS smitten.

---

²⁶ Almindeligvis betragtes generalisering, som et sigte for videnskabelige undersøgelser, men Pawson og Tilley påpeger, videnskabelig realisme kaster tvivl omkring ukvalificerede og ikke-kontekstuelle universelle udtalelser på baggrund af specifikke undersøgelser, som ordet generalisering synes at give udtryk for (Pawson og Tilley, 1997: 86).

²⁷ Sondringen omkring specificering er hentet fra Kvale (2002: 227ff), hvor Kvale dog skriver om analytisk generalisering

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

Hovedbestanddelen af programteorien kan relateres til andet lignende arbejde, som det FKN og SWAM udfører i Chia og Lozi. Programteorien er i høj grad udtryk for evaluators fortolkning af udviklingsorganisationernes beslutningstageres forestillinger bag den rettighedsbaserede intervention, hvorfor programteorien anses for brugbar, som afsæt for specificering. Centrale mekanismer i programteorien henviser til, at udgangspunktet for bottom-up implementering af rettighedsbaserede tilgange til udvikling er støtte til; fora for social organisering, kollektivhandlen, øget viden og forankring af 'rettighedshandlinger', som afsæt for opnåelse af flere muligheder for disempowerede. Med disse teoretiske sammenhænge kan der specificeres til andre interventioner af lignende art, idet der er opnået et positivt resultat ved denne rettighedsbaserede intervention.

Det har vist sig vanskeligt præcist at identificere, hvad der kan gøre rettighedsbaserede tilgange forankret hos lokalbefolkninger. Der kan dog gisnes om tre forhold på baggrund af analysen. For det første måden 'beslutningstagerne' har organiseret programmet på, blandt andet med den projektansvarlige medarbejder boende i implementeringsområdet, hvilket ses som karakteristika ved indsatsen, der er værd at studere for andre udviklingsorganisationer. Desuden har medarbejderne i 'marken' gennemgået kurser omkring udviklingsprojekters cyklus og udviklingsfaglig teori som rettighedsbaserede tilgange. Ligeledes beslutningstagerne hos FKN og SWAM har indgående indsigt i, hvordan 'bottom-up-implementering' af rettighedsbaserede tilgange ønskeligt foregår; med deltagelse, ansvarlighed, ikke-diskrimination, empowerment og forbindelser til myndigheder som guidende principper. Derfor kan der siges at være en nogenlunde fælles referenceramme i forhold til håndtering af udviklingsarbejdet. Således vurderes det teoretiske fundament, som ligger til grund for FKN og SWAMs udviklingsarbejde at være en bred professionel referenceramme. Selvom FKN og SWAM er unikke organisationer, så vinder lignende referenceramme med afsæt i rettighedsbaserede tilgange til stadighed indpas i udviklingsorganisationer. FKN og SWAM vælger, ligesom andre udviklingsorganisationer som oftest frit, hvordan den præcise implementering af projekter skal være i tråd med den ramme rettighedsbaserede tilgange udstikker. Dette kan være et begrænsende forhold i relation til overførligheden af organiseringen af lignende intervention. Således kan 'oversættelse' af hvordan rettighedsbaserede tilgange forstås fra teori til implementering udmøntes vidt forskelligt, hvilket kan gøre anbefalingerne mindre gyldige til andre udviklingsorganisationer.

For det andet er den brede lokale opbakning, de gunstige nationale og lokale forhold, blandt andet med hensyn til lovgivning, fødevarer-situation og traditionelle lederes støtte, påpeget i analysen, som afgørende for at FKN og SWAM har formået at opnå en vis forankring af den rettighedsbaserede tilgang i livet i

Chia og Lozi. Ved andre kontekstuelle forhold må indretningen af lignende indsats ligeledes være anderledes. Det at FKN og SWAM åbner mulighed for projektmedarbejderen i samråd med lokalbefolkningen kan træffe valg i forhold til den lokale implementering af de rettighedsbaserede tilgange kan tages i betragtning ved lignende intervention. For det tredje påtager grupperne i lokalbefolkningen sig ansvar i forhold til at arbejde med udfordringerne, der eksisterer i samfundene, hvorved der opnås konkrete mål og initiativer, som kan støttes op omkring. Lignende ønskede 'bottom-up-implementeringer' af rettighedsbaserede tilgange kan motivere til sådanne deltagerstyrede og styrkende processer. Således kan anbefalingerne i specialet specificeres til andre udviklingsorganisationer, der på lignende vis formår at leve op til forudsætningerne vedrørende at kunne støtte rettighedsbaserede processer i den lokale kontekst.

9 Litteraturliste

Bøger

- '**Anderson 1999**', Anderson, B. Mary, "*DO NO HARM how aid can support peace – or war*", 1999, Lynne Rienner Publishers, Inc. London, ISBN 1-55587-833-4
- '**Balle Hansen og Vedung 2005**', Balle Hansen, Morten og Vedung, Evert, "*Fælles sprog i ældreplejens organisering evaluering af et standardiseret kategorisystem*", 2005, Syddansk Universitetsforlag, Odense, ISBN 87-7674-039-0
- '**Buch-Hansen og Nielsen 2005**', Buch-Hansen, Hubert og Nielsen, Peter, "*Kritisk realisme*" 1. udgave 2005, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg C, ISBN 87-7867-303-8
- '**Dahler-Larsen 1998**', Dahler-Larsen, Peter "*Den Rituelle Refleksion*", 2000 4. oplag, Olesen Offset, Viborg, ISBN 87-7838-397-0
- '**Dahler-Larsen 2002**', Dahler-Larsen, Peter "*Evaluering kortlagt*", 2002, 1. udgave 1. oplag, Systime A/S, ISBN: 87-616-0497-6
- '**Dahler-Larsen 2004**', Dahler-Larsen, Peter "*Selvevalueringens hvide sejl – om at sende de rigtige signaler om egne bedrifter*", 2004, 2. oplag, Syddansk Universitetsforlag, ISBN 87-7838-868-6
- '**Dahler-Larsen og Krogstrup 2004**', Dahler-Larsen, Peter og Kathrine Krogstrup, Hanne "*Nye veje i evaluering*", 2004, 1. udgave 2. oplag, Systime Academic, ISBN:87-7675-0477
- '**Dahler-Larsen og Krogstrup 2001**', Dahler-Larsen, Peter og Kathrine Krogstrup, Hanne (red.) "*Tendenser i evaluering*", 2001, Syddansk Universitetsforlag, ISBN: 87-7838-614
- '**Edwards 2002**', Edwards, Michael, "*Organizational Learning in Non-governmental Organizations: What Have We Learned?*" , i NGO Management, Edwards, Michael & Alan, Fowler (red.), 2002, Earthscan Publications Ltd, London, ISBN: 1 85383 848 9
- '**Ensor & Gready 2005**', Ensor, Joanathan og Gready, Paul, "*Reinventing Development? Translating Rights-based approaches from theory into practice*" Zed Books Ltd, London, ISBN 1842776495pb
- '**Foss Hansen 2003**', Foss Hansen, Hanne, "*Evaluering i staten*", 1. udgave, 2003, Samfundslitteratur, Sats og tryk: Narayana Press, Gylling, ISBN 87.593-1077-4
- '**Friedmann 1992**' Friedmann, John, "*EMPOWERMENT The Politics of Alternative Development*", Blackwell Publishers, Massachusetts, ISBN 1-55786-299-0
- '**Fuglsang og Olsen 2004**', Fuglsang, Lars og Bitsch Olsen, Poul (red.) "*Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne på tværs af fagkulturer og paradigmer*", 2. udgave 2004, Roskilde Universitetsforlag, ISBN 87-78-67278-3
- '**Harboe 1997**', Harboe-Jepsen, Thomas "*Indføring i sociologisk metode*", 1. udgave, 1997, Samfundslitteratur, Frederiksberg C, ISBN 87-593-0624-6

'Harford og Klein 2005', Harford, Tim og Klein, Michael, *"The Market for AID"*, 2005, Clearance Center Inc, Danvers, ISBN 0-8213-6228-3978-8213-6228-3

'Hede 2006', Hede, Klavs Duus Kinnerup Hede *"Menneskerettigheder, demokratisering og good governance i dansk udviklingspolitik"* 2006, Narayana Press, Gylling, ISBN 87-574-1569-2

'Jespersen 2004' Jesper Jespersen, *"Kritisk realisme – teori og praksis"* i Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen (red.) *"Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne på tværs af fagkulturer og paradigmer"*, 2. udgave 2004, Roskilde Universitetsforlag, ISBN 87-78-67278-3

'Krogstrup 2003', Krogstrup, Hanne Kathrine *"Evalueringsmodeller – evaluering på det sociale område"*, 2003, 1. udgave 3. oplag, Systime A/S, ISBN: 87-616-0506-9

'Kvale 2002', Kvale, Steine *"Interview"*, 7. oplæg, 2002, Marayama Press, Hans Reitzels Forlag, ISBN: 87-412-2816-2.

'Lipsky 1980', Lipsky, Michael *"STREET LEVEL BUREAUCRACY"*, 1980, Russell Sage Foundation, Standard book Number: 0-87154-524-1

'Metcalf 2002', Peter, Metcalf *"They lie, we lie"*, 2002, Routledge, London, ISBN: 0-415-26259-3

'Nielsen 1998', Nielsen, Peter *"Produktion af viden – en praktisk metodebog"*, 2. udgave, 1. oplag, 1998, Teknisk Forlag A/S København, ISBN 87-571-2095-1

'Nielsen 2000, 3', Nielsen, J. Henrik *"Teoretiske tilgange til impactstudier"*, i Tidsskriftet 'DEN NY VERDEN 3 VIRKER NGO-BISTANDEN? IMPACTSTUDIER, METODER OG RESULTATER, november 2000, Handy-Print A/S, Skive ISSN 00296775

'Oakley 2001', Oakley, Peter *"Evaluating Empowerment Reviewing the Concept and Practice"*, 2001, INTRAC, United Kingdom, ISBN 1-897748-62-0

'Sen 1999', Sen, Amartya *"Development as freedom"*, 1999, Oxford University Press, Great Britain by Clays Ltd, St Ives plc, ISBN-10: 0-19-289330-0

'Vedung 1998', Vedung, Evert, *"Utvärdering I politik och förvaltning"*, andra upplagen 1998, Studentlitteratur, Lund, ISBN 91-44-34262-4

Tidsskrifter m.v.

'AIV 2003', Advisory Council on International Affairs, AIV, *"A HUMAN RIGHTS BASED APPROACH TO DEVELOPMENT COOPERATION"*, No. 30, April 2003, The Hague, The Netherlands, Internet www.AVI-Advice.nl

'Bredgaard 2003, 4', Bredgaard, Thomas, Dalsgaard, Lene og Larsen, Flemming, *"An Alternative approach for studying public policy – The case of municipal implementation of labour market policy in Denmark"*, 2003: 4, Uni.Print, Aalborg University, ISSN: 1396-3511

Fra almisse til rettighed – en vej til flere muligheder?

'Buhmann 1998, 2', Buhmann, Karin, "Menneskeretten og udviklingsbistanden" i Tidsskriftet *DEN NY VERDEN 2 MENNEKERETTIGHEDER PÅ ARBEJDE*, 31. ÅRG. 1998, Tryk: Handy-Print A/S, Skive, ISSN 0029 6775.

'Change 2002', Change, Women's Rights and Economic, "A Rights-based approach to development", No. 1, August 2002, Toronto, Canada

'Collin 2000', Collin, Finn "Kritisk realisme og socialkonstruktivisme: en kritik af Roy Bhaskars videnskabsfilosofi" i tidsskriftet *Grus* nr. 60. 21 årgang. 2000, Hinnerup Bogtryk, ISSN 0107-0495

'Dr Parry 2005', Dr Parry, Sue, "Response of the Faith-Based Organisations to HIV/AIDS in Sub Saharan Africa" 2005, Ecumenical HIV/AIDS initiative in Africa (EHAIA), fra CD-rom produceret af International Red Cross, Global Network of people living with HIV/AIDS og UNAIDS, kan rekvireres ved undertegnede

'Dr Tomalin', Dr Tomalin, Emma, "Religion and a Rights-Based Approach to Development", Department of Theology and Religious Studies, University of Leeds, e.tomalin@leeds.ac.uk

'Cornwall 2004', Cornwall, Andrea and Nyamu-Musembi, Celestine "What is the 'Rights-Based Approach' all About? Perspectives From International Development Agencies" Working Paper 234 November 2004, Brighton, Sussex, ISBN 1 85864 847 5

'Folke 2000, 3', Folke, Steen, "Hvad ved vi om NGO-bistandens virkninger?", *Den Ny Verden* 3, 2000, Handy-Print A/S, Skive, ISSN: 0029 6775

'Grus' redaktion 2000, "Kritisk realisme" i Tidsskriftet *Grus* nr. 60. 21 årgang, 2000, Hinnerup Bogtryk, ISSN 0107-0495

'Hammer 2005', Hammer, Joshau, "Freedom is not enough" 2005, 14. november, *Newsweek*

'Hansen 2003', Hansen, Kirkemann Jakob, "A brief Introduktion to Rights-based Approaches to Development" 2003, DIHR, artikel fra kursus på Institut for menneskerettigheder henvendelse kan ske til undertegnede

'Madsen 2000, 3', Madsen, Hanne Lund, "Impactstudier – et særsyn i NGO-evalueringer?", *Den Ny Verden* 3, 2000, Handy-Print A/S, Skive, ISSN: 0029 6775

'Mukhopadhyay' Mukhopadhyay, Maitrayee, "RIGHTS BASED APPROACHES IN DEVELOPMENT ISSUE PAPER", artikel fra kursus på Institut for menneskerettigheder henvendelse kan ske til undertegnede

'Sano 1998, 2', Sano, Hans-Otto "Menneskerettigheder og udvikling", i Tidsskriftet 'DEN NY VERDEN 2 MENNEKERETTIGHEDER PÅ ARBEJDE', 31. ÅRG. 1998, Handy-Print A/S, Skive, ISSN 0029 6775.

'Sano og Stepputat 1998, 2', Sano, Hans-Otto & Stepputat Finn "Menneskerettigheder på arbejde", i Tidsskriftet 'DEN NY VERDEN 2 MENNEKERETTIGHEDER PÅ ARBEJDE', 31. ÅRG. 1998, Tryk: Handy-Print A/S, Skive, ISSN 0029 6775

'Schaumburg-Müller & Wad, 1998, 1', Schaumburg-Müller, Henrik & Wad, Peter "Evaluering af udvikling – evaluering i udvikling", 1998, 1 i 'DEN NY VERDEN 1 EVALUERING AF UDVIKLING', 31. ÅRG. 1998, Tryk Handy-Print A/S, Skive, ISSN 0029 6775.

'Seppänen 2005', Seppänen, Samuli "Possibilities and Challenges of the Human Rights-Based Approach to Development", 2005, Tiedekirja, Helsinki, ISBN 952-10-2807-6

'The Constitution of the REPUBLIC OF MALAWI, 2002' Reproduced by: Church and Society Programme, CCAP Synod of Livingstonia med finansiering af USAID, Revised Edition up to May 2002, Printed by Design Printers, kan rekvireres ved undertegnede

'Uvin', Uvin, Peter "On high Moral Ground: The Incorporation of Human Rights by the Development Enterprise", artikel udleveret på kursus ved Institutet for menneskerettigheder, kan rekvireres ved undertegnede

'Wad, 1998, 1', Wad, Peter "Evaluering er ikke videnskab, men alligevel..." 1998, 1 i 'DEN NY VERDEN I EVALUERING AF UDVIKLING', 31. ÅRG. 1998, Tryk Handy-Print A/S, Skive, ISSN 0029 6775.

'Wad 2000', Wad Peter "Kritisk realisme" i tidsskriftet *Grus*. Nr. 60. 21. Årgang 2000, Hinnerup Bogtryk, ISSN 0107-0495

Folkekirkens Nødhjælp dokumenter

'DCA 2004', Dan Church Aid, "ACTING ON RIGHTS", 31. august 2004, Folkekirkens Nødhjælp, Nørregade 13, København, Folkekirkens Nødhjælp

'Policies & strategies 2005', DANCHURCHAID'S DEVELOPMENT Programme Policies & Strategies, April 2005, Folkekirkens Nødhjælp, Nørregade, København

'HIV/AIDS Program', Malawi HIV/AIDS Programme Strategy 2006-2009, december 2005, produceret af Folkekirkens Nødhjælp kontor i Malawi med Lugede Chilumbo, som ansvarlig, kan rekvireres hos undertegnede

'Vedtægter 2005', Vedtægter for Folkekirkens Nødhjælp underskrevet af Folkekirkens Nødhjælp formand Kirsten Lund Larsen, 13. maj 2005, Nørregade 13, København K

'Vision & Plan 2005', Vision & Plan 2006-2010 Part 1 – MISSION, VISION AND OBJECTIVES, December 2005, Nørregade, København, Folkekirkens Nødhjælp

'Årsfolder 2005 – 2006', Årsfolder 2005-2006, Folkekirkens Nødhjælps, Nørregade 13 København K, dca@dca.dk, (www.noedhjaelp.dk)

Society for Women and AIDS in Malawi dokumenter

'SWAM 2005', SOCIETY FOR WOMEN AND AIDS IN MALAWI, 2005, Amina House P.O. Box 1304, Lilongwe, SWAM E-mail: swaamalawi@globemw.net

'SWAM juni 2006', SOCIETY FOR WOMEN AND AIDS IN MALAWA, juni 2006, Amina House P.O. Box 1304, Lilongwe, SWAM, swaamalawi@globemw.net

‘WLSA 2004’, Women & Law in Southern Africa “*WLSA Malawiwa Pilot Study Report Sexual Violence and Its Impact on Women’s Vulnerability to HIV/AIDS and on Women’s Sexual and Reproductive Health Rights in Nkhota-Kota District, Malawi*” maj 2004, WLSA Malawi; wlsa@mw.celteplus.com

Rapporter m. v.

‘Human Development Report 2005’, the United Nations Development Programme, 2005, Editor Charlotte Denny, 1 UN Plaza, New York, New York 10017, USA, ISBN 0-19-530511-6

‘Malawi Demographic and Health Survey 2004’, Charles Machinjili Commissinor for Statistics, “*Malawi Demographic and Health Survey 2004 Preliminary Report*”, June 2005, National Statistical Office Zomba, Malawi

‘Malawi HIV and AIDS monitoring and evaluation report 2005’, Department for Nutrition, “*Malawi HIV and AIDS monitoring and evaluation report 2005*”, December 2005, HIV and AIDS, Office of the President and Cabinet, Private Bag 301, Lilongwe area 3

‘Oakley 1999’, Oakley, Peter, “*The Danish NGO Impact Study A Review of Danish NGO Activities in Developing Countries*”, september 1999, Ministry of Foreign Affairs, Danida, Department of Information, Copenhagen K, ISBN 87-7265-717-0

Internetsider

‘Tilley 2005’, Tilley, Nick, ‘*More realistic evaluation*’ 2005, www.danskevalueringsselskab.dk, printet 23. april 2005

Appendiks

Appendiks A : Værdipræmisser

Appendiks B : Programteori bag rettighedsbaseret udviklingsarbejde

Appendiks C : Forundersøgelse i Malawi

Appendiks D : Interviewguides og transskriptioner fra 'beslutningsniveauet'

Appendiks E : Interviewguides og transskriptioner fra Chia og Lozi august 2006